

APOSTLAR, PROFETER OCH LÄRARE

EN HISTORISK STUDIE I DEN ÄLDSTA KYRKANS ORGANISATION

I.

APOSTLAR

AKADEMISK AFHANDLING

AF

JOH. ADOLF AHLBERG

LUND 1903,
AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET.

APOSTLAR, PROFETER OCH LÄRARE

EN HISTORISK STUDIE I DEN ÄLDSTA KYRKANS ORGANISATION

I.

APOSTLAR

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF HÖGVÖRDIGA TEOLOGISKA FAKULTETEN
I LUND KOMMER ATT TILL OFFENTLIG GRANSKNING
FRAMSTÄLLAS Å AUD. N:R I TISDAGEN DEN 26
MAJ 1903 KL. 4 E. M.

AF

JOH. ADOLF ÅHLBERG
TEOLOGIE OCH FILOSOFIE KANDIDAT. GB.

LUND,
PH. LINDSTEDTS UNIVERSITETS-BOKHANDEL
(A. & O. SCHEDIN)

LUND 1903,
AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET.

TILL

MINA FÖRÄLDRAR.

FÖRORD.

Sohms Kirchenrecht har ledt författaren in på studiet af den urkristna kyrkans organisation. Vid detta studium har jag funnit det hufvudsakliga resultatet af Sohms undersökningar bekräftadt: i den urkristna tiden har ännu ingen rättslig organisation, ingen »kyrkorätt» framkommit.

Anledningen till att jag kom att syssla just med »apostlar, profeter och lärare» var ett yttrande af *Harnack* i hans recension öfver ett arbete, rörande den urkristna kyrkans författning, i Theol. Literaturzeitung 1889, i hvilken uppsats H. framhåller lämpligheten af, att nämda urkristna trias göres till föremål för en monografisk behandling.

Till tema för min afhandling har jag sålunda satt: »apostlar, profeter och lärare». Under arbetets gång har jag dock måst inskränka mig till att behandla endast *apostlarna*. Jag har gjort det efter de synpunkter, hvilka å sid. 21 angifvits. Dock har jag före behandlingen af den apostoliska tiden infört ett referat af de nyare undersökningarna öfver apostolatet. Efter samma schema ämnar jag i en senare del behandla de båda återstående i denna

trias — *profeten* och *läraren,* dock att här referatet af de föregående undersökningarna torde komma att betydligt inskränkas.

Till slut är det mig en kär plikt att till min broder *Doc. A. W. Ahlberg* och min vän *Fil. kand. E. Rodhe* framföra min tacksamhet för den hjälp, de godhetsfullt lämnat mig vid korrekturläsningen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Det finnes fördelningar af nådegåfvorna, men det är samme ande, och fördelningar af tjänsterna, men det är en Herre. I Kor. 12, 4. 5.

Gud har satt i menigheten först apostlar, för det andra profeter, för det tredje lärare. I Kor. 12, 28.

Gud har satt oss i stånd att vara det nya förbundets tjänare, icke bokstafvens utan andens. Ty bokstafven dödar, men anden gör lefvande. II Kor. 3, 6.

Jesus hade skillts från de sina utan att hafva lämnat dem några föreskrifter, huru de skulle organisera sig som menighet. Ja, man har till och med påstått, att tanken på att bilda en dylik menighet legat honom fjärran. Ställen i den evangeliska berättelsen såsom Mt. 16, 18 och 18, 17, hvilka låta Herren tala om sin menighet (ἐκκλησία), har man af just detta skäl ansett vara af tvifvelaktig äkthet. Det senare stället har man också — icke utan skäl — tydt på den judiska församlingen vid Herrens tid. Men äfven om vi se bort från dessa båda ställen, kunna vi dock visa ohållbarheten af ifrågavarande påstående. Jesus samlar ju omkring sig lärjungar, kallar dem sin lilla hjord, lofvar dem, innan han skilldes ifrån dem, att, hvarest två eller tre voro församlade i hans namn, skulle han vara midt ibland dem.

I den natten, då han blef förrådd, talade han — såsom Paulus och Lukas berätta[1]) — i skillsmessans stund till de sina om firandet af denna måltid till åminnelse af honom. Det Guds rike, han grundlagt, skulle ej med hans bortgång upphöra. Evangeliet om honom skulle icke tystna med hans död. »Hvarhelst evangeliet förkunnas», säger han innan sin död[2]). Likaså berättas ju också, huru han gaf sina lärjungar i uppdrag att förkunna evangeliet i hela världen[3]) — samma lärjungar, som han förut sändt framför sig till Palästinas städer. Men allt hvad som hör in under frågan: *huru?* öfverlämnade han åt dem att, ledda af hans ande, själfva afgöra.

Dock — Mästaren hade äfven i ord och exempel gifvit anvisningar om den *ande*, som skulle råda i det »rike», han stiftat bland dem, som samlat sig omkring honom. Innan han skilldes ifrån sina lärjungar för att gå till lidandet, som väntade honom, fick han anledning att för dem inskärpa, hvilken ande som borde vara rådande bland dem. På Zebedäi söners begäran att få hedersplatsen i hans rike svarar han: »I veten, att de, som gälla som folkens härskare, de föra härravälde öfver dem, och deras store hafva myndighet öfver dem. Men så skall det icke vara ibland eder, utan den, som vill blifva stor ibland

[1]) I Kor. 11, 24. 25, Lk. 22, 19.

[2]) Mk. 14, 9, Mt. 26, 13.

[3]) Mt. 28, 19. 20, Apg. 1,8.

eder, han skall blifva eder tjänare, och den, som ibland eder vill vara den förste, skall vara allas slaf. Ty äfven Människosonen har icke kommit för att låta tjäna sig utan för att tjäna» [1]). Att det nya, som Jesus fört in i världen, äfven måste skaffa sig nya, till detsamma svarande, former. hade Mästaren också låtit förstå. I liknelse hade han en gång talat om nytt vin i nya läglar [2]). Man behöfde icke vara i villrådighet om, hvad han menade. Han hade ju talat liknelsen, när fariseerna och Johannes-lärjungarne frågat honom, hvarför han icke iakttog fastan, som ju den judiska lagen för vissa fall anordnat, och som den senare judendomen ytterligare utsträckt, och på hvilken den lade största vikt. Ja, han har ställt i utsikt den judiska gudstjänstens upphörande, då han profeterade om tämplets fall, en tanke, som skimrar igenom i anklagelserna emot honom, och som vi dessutom återfinna i Johannes-evangeliet på det bekanta stället i samtalet med den samaritiska kvinnan. Och för öfrigt, huru ställde sig Mästaren under hela sitt offentliga lif till den judiska lagens religiösa och ceremoniela föreskrifter? Visserligen, såsom »gjord under lagen» iakttog han de seder och bruk, den föreskref Israels folk, men dock så, att han ställde kärlekens bud öfver allt annat. För detta fick sabbatsbudet vika. Om sabbaten helade

---

[1]) Mk. 10, 42 f. Mt. 20, 25 f. Lk. 22, 25 f.
[2]) Mk. 2, 18 f. Mt. 9, 14 f. Lk. 5, 27 f.

han och gjorde ofta just på den dagen sina under. »Sabbaten är gjord för människans skull och icke människan för sabbatens». Och så med alla buden. När han i bärgspredikan tolkar den med sitt »men *jag* säger» flyttade han tyngdpunkten från det yttre till det inre, från bokstafven till anden. Men så var han ock med denna betraktelse relativt likgiltig för de yttre former, lagen fordrade — »likgiltig, icke i opposition». När han så gick bort till Fadren, lämnade han i arf till de sina sitt evangelium, med hvilket hans egen person på det innerligaste var sammanvuxen, och uppgiften att skapa de nya former, som öfverensstämde med dess väsen och med den ande, Mästaren i umgängelse och ord gjort gällande.

Huru kom det till dessa nya former, som evangeliet kräfde? Den efterföljande historien visar, att man icke med ens kom till dessa. Man såg i begynnelsen evangeliet under judisk begränsning. Och så länge kunde det ej heller blifva frågan om några nya former i det ena eller andra afseendet, utan man lefde fortfarande under de gamla judiska formerna. Det var först historiens nödvändighet, som tvingade ut från judendomen och till slut äfven ut från den begränsning, under hvilken man dock allt fortfarande betraktade evangeliet. Men då ställdes också evangeliets bärare inför problemet: nya former för det nya lifvet.

Låtom oss med några ord skissera utvecklingens hufvudlinier, och det dess hellre, som vi i

det följande mer än en gång komma att hänvisa till de olika riktningar, som de olika utvecklingsstadierna — ty så kunna vi ändock kalla dem — representera. De vanliga benämningarna på de båda riktningarne äro *jude*kristendom och *hedning*-kristendom. Utvecklingens gång tecknas oss i Apostlagärningarna[1]). Kristenhetens modersköte var den lilla menighet af Kristus-trogna, i hvilkas krets på Pingstdagen andens och entusiasmens gåfvor bröto fram. Många slöto sig till dem. Denna första menighets medlemmar anslöto sig, för så vidt de bodde i Jerusalem, alltfort till den judiska församlingen. På samma gång det berättas, att de »bröto bröd» i hemmen, sålunda firade måltid till åminnelse af Herren, så berättas det ock, att de »hvar dag voro ständigt och en-

---

[1]) Om Apostlagärningarnas värde såsom historisk källa har man alltsedan *Baur's* tid ifrigt tvistat. Baur och hans lärjungar — den s. k. Tübinger-skolan — sökte på allt vis nedsätta denna skrifts värde såsom historiskt aktstycke genom att söka påvisa genomgående motsägelser mellan de af dem erkända äkta paulinska brefven och Apostlagärningarna, som de framställde såsom en tendens-skrift med syftet att utplåna striden mellan jude- och hednekristendom. I bästa fall ansåg man från detta håll Apg. såsom en på osäkra källor hvilande framställning. I nyare tiden har man äfven från kritiskt håll börjat uppskatta Apg:s betydelse och anse dess framställning hvila på goda källor, i allmänhet härrörande från den tid, de skildra. Så *Mc Giffert* i sin: A History of Christianity in the apostolic Age 1897 och *Heinrici* i sitt 1902 utkomna arbete: Das Urchristentum. Se för öfrigt *S. Herner*: Bidrag till Apostlagärningarnas teologi 1901 s. 1—3.

dräktigt i tämplet»[1]) och att de alltfortfarande iakttogo de judiska bönestunderna[2]). Sådant var den kristna menighetens *första* utvecklingsstadium. Man trodde på Kristus såsom den uppståndne, men med denna sin tro blef man stående inom den judiska menighetens ram. Från denna menighet skillde man sig egentligen blott därigenom, att man i Jesus af Nazaret såg den Messias, de andra väntade efter[3]). Huru litet skillnaden i början föll i ögonen enligt hvad Apg:s berättelse visar — så var dock det den »springande punkten»,

---

[1]) Apg. 2, 46.

[2]) Apg. 3, 1.

[3]) Typiska för denna åskådning äro aposteln Petri tal till folket, Apg. 2, 3 f. kap., härigenom också ådagaläggande sin autencitet, i det de representerade en uppfattning, som låg förf. till Apg. mera fjärran, och hvilka han sålunda måste förefunnit bevarade i muntlig eller sannolikt skriftlig tradition. I intetdera fallet är det frågan om en »med stenografisk noggrannhet» gjord uppteckning vid tillfället i fråga, utan särskildt i kap. 3 f. äro hans yttranden snarare att anse såsom en framställning af något mer eller mindre stereotypt i hans förkunnelse. Se *S. Herner:* anförda arbete s. 3 f; *Giffert:* anförda arbete s. 82 anm. »The utterances of Peter and others recorded in Acts iii sq. are not to be regarded as formal discourses delivered on particular occasions, but rather as mere examples of the kind of testimony borne by him and by his fellows on all occasions. That they represent so accurately the views of the early disciples is due, not to the fact that the are stenographic reports of particular speeches, but that they are taken from primitive Jewish Christian documents, dating, doubtless, from a very early period».

som snart skulle föra till skillsmässa. I början hette det om de kristna, att de »hade ynnest hos allt folket». Men snart kommo förföljelser. *Och följden blef, att de judekristna lösrycktes från den judiska menigheten och bildade en egen.* Äfven nu var det naturligtvis icke frågan om att öfvergifva lifvet under lagen. Utan allt fortfarande var det naturligt för de förre judarna att iakttaga dess stadgar. Och från en långt senare tid omtalas i Apg. »många tusen bland judarna, som hafva blifvit troende, och alla äro ifrare för lagen» [1]. Förföljelsen åstadkom emellertid, att de kristne af judisk nationalitet bildade egna församlingar, hvarvid de naturligtvis äfven i sitt yttre församlingslif med dess ordningar anslöto sig till de former, vid hvilka de förut varit vana.

Men förföljelsen åstadkom också, att kristendomen kom att gå ut öfver det judiska folkets råmärken. Kristi anhängare spriddes åt vidt skillda håll. Så började en kristen mission, som äfven sträckte sig in på hedniskt område. Nu började äfven hedningar döpas till Jesu namn. Först enstaka såsom Kornelius i Cäsarea, hvilken af Petrus mottog dopet. Sedan sådana i större antal. I Antiochia blef det en värklig hednamission. Först här var det nämligen, man »talade äfven till hellenerna, förkunnande dem evangeliet om Herren Jesus» [2]. Så bildades här *den första menighet, i*

[1]) Apg. 21, 20.
[2]) Apg. 11, 20.

hvilken äfven oomskurna hedningar upptogos. Härifrån var det, som den stora hednaaposteln Paulus utsändes som missionär. Här var det, som först namnet 'kristen' af grekerna lades på anhängarna af Kristus, hvarigenom också de kristne utmärktes såsom något från judarna skildt. På denna punkt, då äfven hedningar anslöto sig till kristendomen, var det, som spörsmålet i all sin styrka framträdde: antingen lifvet under de gamla former, som den judiska lagen föreskrifver, eller bort från dessa till nya former. Skola alla, som vilja blifva kristna, först blifva judar, eller kan kristendomen upptaga i sitt sköte de många folken utan att behöfva pålägga dem den judiska lagens ok? För spörsmålets besvarande i öfverensstämmelse med det senare alternativet satte den store hednaaposteln in hela sin kraft. Liksom man kan sätta till öfverskrift öfver hans religiösa lif: tro utan lagens gärningar, kan man ock sätta som motto på hans värksamhet för att skapa former för det nya religiösa lifvet på alla dess områden detta: *icke bokstafven utan anden, ty bokstafven dödar, men anden gör lefvande.* Pauli uppfattning skulle afgå med segern. Och under det banér, som hednaaposteln då reste, är det, som evangeliet ännu gör sitt segertåg genom världen.

På mötet i Jerusalem — det s. k. apostlakonventet — bestämdes förhållandet mellan det gamla och det nya, om vi så må kalla de båda förut nämda riktningarna. Pauli lära godkändes,

och hans missionspraxis gillades. Hednamissionens område öfverlämnades åt honom, missionen bland judarne åt Petrus samt Jakob och Johannes. I kärlek skulle jude- och hedningkristna vara förbundna. Såsom tecken till gemenskap räckte man hvarandra handen. Från intetdera hållet hördes: »I hafven en annan ande än vi». Utan tvärtom. »Gud har gifvit hedningarna den helige ande såväl som åt oss» lyda Petri ord[1]. Och Paulus yttrar i en senare tid, med tanke på hvad som då försiggick, att det var Gud, som var värksam såväl i Petri som hans egen gärning[2]. Det var *samme* ande och *en* Herre.

Att det var samme ande bland jude- och hedningkristna och en Herre öfver båda, visar sig ock däri, att på båda hållen *samma nådegåfvor* (χαρίσματα) *och samma tjänster* (διακονίαι) framträdde. I den judekristna moderförsamlingen voro till dennas tjänst *apostlar, profeter* och *lärare*. Herren hade ju själf samlat omkring sig en skara lärjungar, bland hvilka fanns en mindre krets, som mera ständigt följde honom, och på hvilkens andliga utbildning han lade mera hand. Själfva kände de sig framför andra ha fått i uppdrag att vara Jesu sändebud, »*apostlar*». De skulle vara hans vittnen. De skulle härför beklädas med kraft af höjden, när den helige ande skulle komma

---

[1]) Apg. 15, 8.
[2]) Gal. 2, 8.

öfver dem[1]. Ja, Herrens ande skulle gripa dem, liksom Jahwes ande grep sändebuden i det gamla förbundets dagar. När de skulle vittna om Herren inför Israel, ja, inför ståthållare och furstar, skulle hans ande ingifva dem orden[2]. *Profetians* ande skulle hvila öfver dem. Men han skulle också i allt leda dem i sin sanning. Ty »sanningens ande skall *lära* eder allt och påminna eder allt det jag har sagt eder»[3]. Men detta gällde nu icke blott den trängre kretsen af Jesu lärjungar. Äfven andra skulle förkunna evangeliet och vittna om, hvad de hört och sett. »Profetians» och »lärans» gåfvor skulle också fördelas till många bland dem, som bekände sig till Kristus.

Samma »gåfvor» voro ock fördelade bland de hedningkristna, och samma »tjänster» uppträdde äfven där. Aposteln Paulus säger: »Gud har satt i menigheten först *apostlar*, för det andra *profeter*, för det tredje *lärare*»[4].

»I *menigheten*» (ἐκκλησία). Hvad betydelse har detta ord, som vi så ofta träffa på i de nytestamentliga skrifterna? Innan vi öfvergå till undersökningen af apostlarnas, profeternas och lärarnes olika tjänster i menigheten, må vi först hafva klart för oss, hvad som förstås med menighet.

---

[1] Apg. 1, 8.
[2] Mt. 10, 6. 17 f. Lk. 12, 11 f.
[3] Joh. 14, 17, 26.
[4] I Kor. 12, 28.

Vi anknyta till ordets förkristna historia, dess användning i den vanliga grekiskan och i den hellenistiska judendomens öfversättning af gamla testamentets heliga skrifter, den s. k. Septuaginta. Hvilken betydelse har ordet ἐκκλησία i den profana grekiskan? I det klassiska språkbruket användes ἐκκλησία uteslutande om den regerande folkförsamlingen i den grekiska fristaten[1]. I den efterklassiska perioden fick det en vidsträcktare användning. Utom att fortfarande beteckna folkförsamlingen kom ordet att användas äfven om hvarje annan församling, också om en sådan af mindre ordnad beskaffenhet[2].

I Septuaginta användes ordet ἐκκλησία vanligen såsom öfversättning af det hebräiska קָהָל (qāhāl), under det עֵדָה ('ēdāh) öfversättes med συναγωγή (synagōgē)[3] Qāhāl betecknar i det

[1] »Die griechisehen Staats-Kriegs-und Privataltertümer» i »Handbuch der klassischen Altertums-Wissenschaft» hrsgb. von Dr. *Iwan Müller* 1887 sid. 169. *Sohm:* Kirchenrecht 1892 sid. I6 f.

[2] *Sohm:* Kirchenrecht s. 16 f.

[3] Om ordets användning på detta område jmfr *Hort:* The Christian Ecclesia 1900 sid. 3 f., 12 f. Enligt H. användes i LXX συναγωγή stundom — så i de 4 första böckerna af Pentateuken — såsom öfversättning af qāhāl. Däremot användes aldrig ἐκκλησία såsom öfversättning af 'dāhē. *Schürer:* Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi 3 Aufl. 1898 II sid. 432 f. *Hamburger:* Real-Encyklopädie des Iudentums II 1896 sid. 368 f. Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche (P. R. E.) 3 Aufl. Art.: »Kirche».

gamla testamentet det israelitiska folket, särskildt med bibetydelsen af folket såsom religiöst bestämdt ofta i förbindelsen: »Jahwes menighet», »Guds menighet». 'Edāh användes om folket såsom nation, såsom politisk sammanslutning, representeradt af de olika stammarna. Då emellertid Israel äfven såsom folk i denna mening var religiöst bestämdt, kommo orden att användas utan denna begränsning. I den senare judendomen inträdde dock bruket att skarpare skilja de båda orden åt i ofvan angifna riktning: qāhāl kom att beteckna Israel såsom religiös menighet, ēdah såsom nation[1]). Såsom växelbegrepp till »Guds menighet» användes i 5 Mos. 33, 3. 4 i LXX οἱ ἡγιασμένοι[2]). Ofta framhålles menighetens helighet just såsom Guds menighet.

Samma växlande betydelser af ἐκκλησία, som vi hittills påträffat, skola vi finna åter — natur-

---

[1]) *Schürer* (anförda arbetet sid. 433) yttrar om detta förhållande följande: »Schon das spätere Judentum scheint aber einen Unterschied im Gebrauch beider Begriffe gemacht zu haben und zwar in der Art, dass συναγωγή mehr die Gemeinde nach Seite ihrer empirischen Wirklichkeit, ἐκκλησία mehr dieselbe nach ihrer idealen Bedeutung bezeichnete; συναγωγή ist der an irgend einem Orte constituirte Gemeindeverband, ἐκκλησία dagegen die Gemeinde der von Gott zum Heil Berufenen, namentlich wie קָהָל die ideale Gesammtgemeinde Israels . . . συναγωγή drückt nur einen empirischen Thatbestand aus, ἐκκλησία aber enthält zugleich ein dogmatisches Wert-Urtheil».

[2]) P. R. E.: Kirche.

ligtvis i vissa fall *mutatis mutandis* — i det nya testamentet. Vi möta ordet i betydelsen folksamling i Apg. 19, 32. 41, på båda dessa ställen användt om den tumultuariska folkmängden i Efesus. I motsats till denna sättes v. 39 den lagliga folkförsamlingen (ἔννομος ἐκκλησία). I Apg. 7, 38 användes ordet om den judiska menigheten i öknen, om den menighet, som där genom Moses mottog lagen. Men ordet användes framför allt om den på Kristus troende menigheten. Hvad är i detta afseende med ordet ἐκκλησία utsagdt?[1])

Liksom i gamla testamentet (LXX) ἐκκλησία användes om Israel just i betydelsen af Herrens menighet, så användes ordet i de nytestamentliga skrifterna i en liknande mening. Det betydet det nytestamentliga Gudsfolket. »Jahwes menighet», »Guds menighet» kallades menigheten ofta i det gamla förbundet. I nya testamentet förekomma ofta liknande tillägg till ἐκκλησία: ἐκκλησία (τοῦ)-

---

[1]) Se härom: *Hort:* anförda arbete, särsk. sid. 8 f., 107—122. *Sohm:* Kirchenrecht s. 18 f. *Weizsäcker:* Das apostolische Zeitalter der christlichen Kirche. 1902 sid. 39 f. 548, 584 f. 597 f. *Giffert:* anförda arbete sid. 636 f. *Weiss, B.:* Lehrbuch der Biblischen Theologie des Neuen Testaments 1888 sid. 371 f. *Holtzmann, H. J.:* Neutestamentliche Theologie I sid. 210 f. II sid. 175 f. 254 f. *Schmiedel* i »Biblical Encyklopædie» art. »Ministry» samt föröfrigt följande recensioner af Sohms arbete, hvilka behandla äfven denna punkt, näml. *Seeberg* i Theologisches Literaturblatt 1893 sid. 303 f., *Reischle*: Sohms Kirchenrecht und der Streit über das Verhältnis von Recht und Kirche 1895 sid. 7 f., 42 f.

θεοῦ, τοῦ κυρίου, τοῦ Χριστοῦ[1]. Den kristtrogna menigheten är i det nya förbundet Guds Israel[2]. Dess medlemmar äro »egendomsfolket»[3]. Voro judarne i det gamla förbundet Herrens folk, under det att hedningarne stodo utanför, så har Herren nu ock »skaffat sitt namn ett folk af hedningarna»[4]. För denna sin menighet är den upphöjde Herren själf hufvudet. Menigheten är hans andliga kropp[5]. Så är menigheten helig, de kristtrogna äro »de helige», »i Kristus helgade», genom honom uttagna från världen. Så kan uttrycket ἐκκλησία stundom omväxla med uttrycket »de helige o. s. v.[6].

Och liksom i gamla förbundet menigheten var Guds menighet framför allt såsom samlad inför Herren, så ock här. ἐκκλησία är först och främst gudstjänstförsamlingen, menigheten såsom

---

[1]) ἐκκλησία(ι) τοῦ θεοῦ I Kor. 1, 2, 10, 32, 11, 22. II Kor. 1, 1. Gal. 1, 13. I Tess. 2, 14. II Tess. 1, 4; ἐκκλησία θεοῦ I Tim. 3, 5. 15; ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ Rom. 16, 16; αἱ ἐν Χριστῷ Gal. 1, 22. ἐκκλησία τοῦ κυρίου Apg. 20, 28.

[2]) Gal. 6, 16.

[3]) I Petr. 2, 9.

[4]) Apg. 15, 14.

[5]) Särskildt i Kol.- och Ef.-brefven utvecklas denna tanke.

[6]) Så t. ex. i I Kor. 1, 2 τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ιησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις. Jfr. Rom. 1, 7. II Kor. 1, 1. Ef. 1, 1. Fil. 1, 1. Kol. 1. 2. τοῖς ἐν Κολόσσαις ἁγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ. Ef. 4, 12. πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

samlad omkring Herrens ord eller till hans måltid. Paulus skrifver till Korinterna: »för det första hör jag att splittring finnes, när I kommen tillhopa till församling» [1]. Här hafva vi den ursprungliga betydelsen af ordet. Och här hafva vi också nyckeln till förklaring af ordets olika användningar. Men framför allt: härifrån har menigheten fått sitt namn. Äfven utom gudstjänsten i alla lifvets förhållanden äro de kristtrogna Guds menighet, Guds helige [2]. Den menighet, som så samlas omkring evangeliet, har trädt i förbindelse med Gud och Kristus, ja, hela den himmelska världen. Församlingen på jorden, den ännu i förnedring och ringhet varande, mötes med »härlighetens herre» själf och med de troende, som redan lämnat ringheten för att vara när Herren. Ingen fruktan och bäfvan som i det gamla förbundet utan den frimodighet, evangeliet väcker. Icke till Sinai kom man i den nytestamentliga gudstjänststunden, »utan I hafven kommit till Sions bärg och till den lefvande Gudens stad, det himmelska Jerusalem, och till de otaliga änglar och till högtidsförsamlingen

[1]) I Kor. 11, 18 συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ. Samma betydelse har ordet äfven annorstädes såsom i I Kor. 14, 19. 28. 35. III Joh. 6. — Vi använda utan åtskillnad orden menighet och församling.

[2]) I hvilkendera af dessa båda betydelser ἐκκλησία förekommer, är stundom ej så lätt att afgöra. Vi kunna hänvisa till I Kor. 14, 4. 5. 12, på hvilka ställen ordet står liksom på gränsen mellan bägge betydelserna, och hvilka ställen sålunda också i sin mån bestyrka det nära sammanhanget mellan båda.

och församlingen af de förstfödda (πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων), som äro inskrifna i himlen, och till Gud, allas domare, och till de fullkomnade rättfärdigas andar och till det nya förbundets medlare, Jesus»[1]. Och detta sker i hvarje Kristen-församling. Ty: »hvar två eller tre äro församlade i mitt namn, där är jag midt ibland dem» lyder Jesu löfte[2]. Och hvarest Kristus är, där är kristenheten (ἐκκλησία). I hvarje kristen församling kommer den *ena* ἐκκλησία till synes.

Men denna ena kristenhet kan framträda i växlande former. Än är det den kristna husmenigheten (ἐκκλησία κατ' οἶκον), än den större menigheten på en ort, än summan af dessa spridda församlingar. I ena som i andra fallet är det den ena kristenheten, som kommer till uttryck. På alla dessa punkter är det först och främst frågan om ett »dogmatiskt värdeomdöme», Kristi menighet. Det sekundära är den lokala begränsningen med dess följder. Äfven detta senare är dock ett faktum, som ej får förbises. När Paulus talar om ἐκκλησία, har ordet oftast syftning åt en enskild menighet. Hvad vi förut sagt i detta afseende, blir här ytterligare bekräftadt. Å ena sidan: i den enskilda församlingen kommer kristenheten till uttryck. Äfven den enskilda församlingen är Kristi

---

[1]) Hebr. 12, 22 f.

[2]) Mat. 18, 20.

brud[1]). Det är den enskilda församlingens medlemmar han nämner κλητοὶ ἅγιοι[2]). Det är de enskilda kristna församlingarna, han sammanför under benämningen ἐκκλησίαι τῶν ἁγίων[3]). Å andra sidan: den kristna menigheten såsom lokalmenighet har just som sådan sina särskilda uppgifter och behof. Till de olika församlingarna riktar Paulus sina förmaningar allt efter hvarje församlings olika behof. Olika framträdde de olika församlingarna i sitt yttre lif. Men *ett* lika behof framträdde ock i dem alla. I lokalförsamlingen bildade sig, såsom vi längre fram få se, en särskild organisation med den enskilda församlingen såsom sin förutsättning.

Genom hela Nya testamentet förekommer ἐκκλησία sålunda i betydelsen 1) *kristenheten, de kristne i allmänhet* 2) *kristenheten, de kristne på en särskild ort*[4]).

---

[1]) II Kor. 11, 2.

[2]) Se sid. 14.

[3]) I Kor. 14, 33.

[4]) Vid undersökningen af ἐκκλησία i det nytestamentliga språkbruket, har jag funnit ordet på följande ställen förekomma i den allmänna betydelsen: kristenheten, de kristne utan att någon begränsning föreligger, näml. I Kor. 10, 32, 11, 22, 12, 28 [*Hort*, anf. arbete s. 117, anser sannolikt, att ἐκκλησία här = »the one universal Ecclesia as represented in the local individual Ecclesia], Ef. 1, 22. 3, 10. 21 [4] 5, 23 f., Kol. 1, 18. 24 samt [mot *Hort*, som låter ställena beteckna en indiv. menighet] I Kor. 15, 9, Gal. 1, 13, Fil. 3, 6, på hvilka ställen Ap. säger, att han förföljt Guds församling. Dessutom Mt. 16, 18 18, 17.

Dessa kristna äro en Kristi kropp och inbördes hvarandras lemmar. Men de olika lemmarna ha sina olika funktioner. Allesamman äro de visserligen i religiöst hänseende ett andligt

---

Det förra stället måste ju ofrånkomligt syfta på den kristtrogna menigheten. Det senare stället har man — så t. ex. *Hort* och *Schmiedel* — hänfört till den judiska menigheten på Jesu tid. Sannolikt dock = alla lärjungarne (*B. Weiss* anf. arbete sid. 103). Det första stället uttalar, att Kristus på den bekännande Petrus skulle bygga sin menighet. Petri historia må vara kommentaren härtill. Under Jesu lifstid är det särskildt Petrus, som framträder bland lärjungarne, så då han här aflägger bekännelsen. Enligt Paulus (I Kor. 15) var det Petrus, som först mottog uppenbarelser af den uppståndne. Det är Petrus, som för ordet vid den första pingstdagen och enl. Apg. också har ledningen bland lärjungarne. Han som under Herrens jordelif framträdde med sin bekännelse — har icke samma bekännelsefrimodighet skaffat honom samma hedersplats i Kristi menighet, som efter Mästarens död nedböjdes af tvifvel? (Jfr *Mc. Giffert* anf. arb. s. 47 f.). Jfr. Ef. 2, 20. På öfriga ställen i N. T. förekommer ἐκκλησία såsom hänförande sig till kristenheten på den eller den orten e. d.

Det är enligt min mening *Sohms* stora förtjänst att hafva framhållit den religiösa betydelsen i ἐκκλησία såsom den bärande; och — enligt min mening — är den kritik, som i denna punkt riktats mot honom t. ex. af *Dunin-Barkowski*: Die neueren Forschungen über die Anfänge des Episkopats 1900 s. 155 f. ingalunda slående. Däremot innehåller den kritik, som af *Seeberg* och *Reischle* i ofvan anff. arbb. framställts, det berättigade, att *Sohm* i sin ifver att framhålla den religiösa och allmänkristliga betydelsen af ἐκκλησία icke tillräckligt betonat den enskilda lokalförsamlingens betydelse särskildt såsom utgångspunkt för en organisation. Detta senare har jag trots *Sohms* uppfattning i denna punkt dock fasthållit.

prästerskap och ett heligt folk och alla bröder. Men gåfvorna äro mångahanda.

I den Kristna menigheten, som uppbygges af evangeliets ord, äro följande, som fått »gåfvan» och »tjänsten» att förkunna evangeliet, just på grund af denna sin gåfva, de främste: apostlar, profeter, lärare.

Då vi nu gå att gifva en framställning af dessa den urkristna tidens evangeliiförkunnare, göra vi det genom att söka följa hvarderas historia särskildt. Framför allt må vi söka skaffa oss en bild af deras värksamhet under den apostoliska tiden, då de hade ledningen i kristenheten. Men vi skola också söka följa spåren af deras verksamhet i en senare tid och äfven från denna tids historia söka samla några drag, som kunna kasta ljus tillbaka öfver den urkristna tiden.

Vår framställning kommer sålunda att sönderfalla i 3 hufvudafdelningar:

1) *apostlar*, 2) *profeter*, 3) *lärare*, och hvardera af dessa i 2 underafdelningar: 1) *den apostoliska tiden*, till omkr. 100 e. Kr., 2) *den efterapostoliska tiden*, som vi följa till och med Eusebius' Hist. eccl. omkr. 325 e. Kr.

I.

Apostlar.

De nyare undersökningarna öfver apostolatet.

Både i äldre och nyare tider har man med intresse vändt sig till den apostoliska tiden, den kristna urtiden, icke minst när det gällde de spörsmål, som röra församlingslifvets organisation. Hvad man då längre tillbaka i tiden hufvudsakligen samlade sitt intresse omkring, var frågan om presbytererna och biskoparna i den äldsta kyrkan. Däremot låg en undersökning om apostlarna och apostolatet relativt fjärran. Såsom ett axiom gällde det, att apostlarna, som Herren insatt att grunda sin kyrka, voro de tolf och den store hednaaposteln. Först den senare tidens historiska forskning har gjort hela den apostoliska tiden till föremål för undersökning, och ej minst gäller detta den historiska forskningen på den s. k. kyrkorättens område. Man måste följa utvecklingen tillbaka ända till dess djupaste rötter både för att därigenom tränga till grunden i insikten om de olika kyrkliga institutionernas upp-

komst och för att ha ett kriterium för deras bedömande. Så har man på sista tiden med förkärlek dröjt vid apostolatet och dess betydelse för den kristna menighetens yttre organisation.

Af epokgörande betydelse för hithörande forskning var den engelske biskopen *Lightfoot's* exposé öfver apostolatet i hans kommentar till Galaterbrefvet. Den har rubriken: »The name and office of an apostle»[1]). Innehållet af densamma är följande. Först lämnas en redogörelse för ordet apostels betydelse och användning i den utomkristna litteraturen för att så söka förklara termens införande och användning på det kristna området. Ordet ἀπόστολος är ursprungligen ett adjektiv och betyder »sänd från». I substantivisk användning om person = ἄγγελος. Apostel sålunda icke blott »budbärare» utan ock dens »befullmäktigade» eller »ombud», som sändt honom. I denna betydelse möter ordet en gång hos Herodotus (I, 21), vidare i den vulgära dialekten och i LXX. Till sist ock i nya testamentet. Det klassiskt grekiska språkbruket däremot är ett helt annat och kan ej bidraga att sprida något ljus öfver innebörden i det kristna apostolatet. Hesychius förklarar detta ord: ἀπόστολος· στρατηγὸς κατὰ πλοῦν πεμπόμενος. Däremot lämnar ordets användning i judarnas grekiska bibelöfversättning

---

[1]) *Lightfoot:* S. Paul's Epistle of the Galatians; första uppl. 1865, den sista 1902 sid. 92 f.

(LXX) anvisning. I LXX möter ordet en gång (I Kon. 14, 6) såsom öfversättning af שָׁלוּחַ i betydelsen af »sändebud», fastän med hänsyftning på ett uppdrag af Gud. ἀποστολή möter på några få ställen. ἀποστέλλω är den vanliga öfversättningen af שָׁלַח, ofta användt om Herrens sändebud i det gamla testamentet. I den efterkristna judendomen var ordet allmänt i betydelsen att vara från moderstaden af stammarnes styresmän utsänd för ett gemensamt ändamål; särskildt användes det om en sådan, som fått i uppdrag att samla tributer till tämplets underhåll. Efter Jerusalems förstöring bildade apostlarna ett slags koncilium omkring den judiske patriarken, bistående honom i hans rådsslut hemma och utförande hans order såsom hans sändebud. — När Kristus kallade sina närmaste lärjungar apostlar, har han sålunda icke infört någon ny term utan använde en, som förde fram för tanken erinringen om en högsta mission.

I evangelierna möter ordet ἀπόστολος, utan att det tvingar till det antagandet, att det skulle vara inskränkt till de »tolf». I Matteus-evangeliet förekommer det en gång och då med noggrann begränsning »de *tolf* apostlarna». Hos Markus träffa vi det i en passus, där det har en särskild referens till utsändandets akt. (6, 30 οἱ ἀπόστολοι jfr v. 7 ἀποστέλλω). I Johannes-evangeliet förekommer ordet i dess allmänna betydelse af »sändebud» utan någon direkt hänvisning till de tolf (13, 16). Lukas, som oftast använder ordet, säger uttryck-

ligen, att Herren gaf denna titel åt de tolf (6, 13). Dock är enligt Lukas denna titel ej inskränkt till de tolf allena, utan han ger den icke blott åt Paulus utan äfven åt Barnabas (Apg. 14, 4. 14). Och utsträckningen af kyrkan till hedningarna måste åtföljas af en utvidgning af apostolatet. Huru långt tillbaka i tiden denna utvidgning blef genomförd, är ju åter ett spörsmål, men casus Paulus visar dock tydligt, att det ursprungliga antalet var brutet. Så finna vi ock i de paulinska skrifterna en vidare användning af ordet apostel. I Gal. 1, 19 räknar Paulus enligt den sannolikaste tolkningen Jakob till apostlarna. I Rom. 16, 7 Andronicus och Junias. I I Tess. 2, 6 Silvanus (hvarför ej Timoteus, se längre ner). I Gal. 2, 9, I Kor. 9, 5. 6 Barnabas. Utan denna utsträckning vore också de falska apostlarnas anspråk omöjliga. Hade antalet apostlar varit fixeradt, skulle de med sina anspråk på apostlavärdighet eo ipso dömt sig själfva.

Om apostolatets innebörd och kvalifikationerna för detsamma framhåller *Lightfoot* följande. Om dess innebörd. Apostlarna intogo den förnämsta platsen i den kristna menigheten (I Kor. 12, 28, Ef. 4, 11). Än nämnas de i förbindelse med de gammaltestamentliga profeterna (Lk. 11, 49, II Pt. 3, 2, Uppenb. 18, 20), än med de nytestamentliga (I Kor. 12, 28, Ef. 2, 20; 3, 5). Att det i senare fallet är fråga om de nytestamentliga, framgår af deras plats efter apostlarna. I denna senare

mening är det också sagdt, att kyrkan är byggd på apostlarnes och profeternas grund. Dessa två — apostlar och profeter — voro förbundna med hvarandra genom sin pneumatiska begåfning. Dock voro apostlarna förnämligare (»superior») i rang och hade administrativa funktioner, som profeterna saknade.

Vidare kvalifikationerna för apostolatet. *Lightfoot* framhåller såsom den kvalifikation, hvilken skiljer apostolatets innehafvare från andra evangelii förkunnare, autopsin af den uppståndne. En apostel måste hafva en direkt kunskap om detta fundamentala frälsningsfaktum. Härför anföres I Kor. 9, 1. 2 »Är jag icke apostel? Har jag icke sett vår Herre Jesus?» Jmfr Lk. 24, 48, Apg. 1, 8 och 1, 21—23. Hvad Paulus beträffar, fylldes ju denna lucka i hans betingelse genom en underbar mellankomst. Alla, som i nya testamentet äro eller synas vara kallade apostlar, må man väl antaga ha uppfyllt detta villkor. Så Andronicus och Junias, hvilka säkerligen voro bland de äldsta lärjungarna och sålunda kunde ha sett Herren under hans jordelif, i hvarje fall under de 40 dagarne efter hans uppståndelse. Barnabas var en välbekant, nitisk troende i den äldsta kyrkan (Apg. 4, 36) och han berättas ha tillhört de 70. Jakob och Herrens bröder hafva självklart ägt denna kvalifikation. Silas likaledes, hvilken enligt Apg. 15, 22 varit en af de ledande männen i Jerusalem. Däremot är det ingalunda troligt, att Apollos och

Timoteus ägt nämda kvalifikation. Båda lefde före sin omvändelse fjärran från skådeplatsen för Herrens uppträdande, den ene i Alexandria (Apg. 18, 24), den andre i Lystra (Apg. 16, 1. 2). Timoteus är dessutom direkt utesluten från apostolat i II Kor. 1, 1, Kol. 1, 1 och annorstädes, där Paulus, när han knyter Timoteus' namn till sitt eget, låter apostlatiteln fara. Med denna kvalifikation följer dock ej nödvändigt kallelse omedelbart af Herren. Jmfr Apg. 13, 2: Barnabas' och Paulus' val till apostlar.

Den andra kvalifikationen. En apostel måste äga »the powers of an Apostle» såsom tecken till sanningen af hans kallelse. I Kor. 9, 2. Korintiernas omvändelse var inseglet på Pauli apostolat. Däremot kunna de i II Kor. 12, 12 nämda gåfvorna — de moraliska och de öfvernaturliga — icke vara något särmärke för apostolatet, då de voro gemensamma för många i menigheten.

Vi ha något utförligare refererat *Lightfoot's* framställning, då alla efterföljande undersökningar tagit hänsyn till densamma. Enligt hvad jag kunnat finna, är numera den vidsträcktare användningen af ordet apostel i de nytestamentliga skrifterna ett allmänt erkändt faktum. Men många svårigheter kvarstå ännu, och på åtskilliga punkter gå åsikterna vidt i sär. Utom i frågan om det kristna apostolatets förhållande till andra utomkristna företeelser med samma namn, så dela sig meningarna genast, när det gäller att efter de nytestamentliga skrif-

terna närmare bestämma och begränsa apostolatet eller, med andra ord, angifva de för apostlarna specifika kännetecknen, genom hvilka de skiljas från andra evangelii förkunnare: fordras det för att kunna göra anspråk på denna äretitel »apostel», att af Herren omedelbart ha fått uppdrag att förkunna evangelium eller ej, eller åtminstone fordras det att ha »sett Herren»? Ifall detta icke kan uppställas som fordran, huru då bestämma förhållandet mellan apostlar och andra evangelii förkunnare, framför allt »evangelisterna»? Vidare den rent »kyrkorättsliga» frågan: hvilken är apostelns ställning till den menighet, han bildat, och hvilken är den uppgift, denna hans ställning fortfarande ålägger honom i förhållande till denna menighet?

I dessa punkter kunna undersökningarna rörande apostolatet uppsamlas. För större öfverskådlighets skull följa vi också här vid refereringen af de nyare undersökningarna det tillvägagångssättet, att vi låta dem gruppera sig omkring de ofvan angifna punkterna.

Såsom den *första* punkten sätta vi: *apostolatets kvalifikationer och utsträckning*. Och vi börja med att referera *Harnacks* undersökningar Dels komma de i tiden närmare *Lightfoot* än de öfriga, vi referera, dels ha de i betydande grad influerat på forskningen. Sina undersökningar om apostolatet (i sammanhang med undersökningen öfver den äldsta kyrkans organisation i allmänhet) har han nedlagt i den af honom utgifna upplagan af

den s. k. »De tolf apostlarnes lära» (Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων) sid. 93 f.[1]), i en artikel i »Expositor» årg. 1887 sid. 321 f.: »On the origin of the Christian ministry» samt i ett september förra året utkommet arbete med titeln: »Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten» sid. 230 f. I denna sista reproduktion af sina förut gjorda undersökningar har *Harnack* i en och annan punkt något modifierat sina påståenden, hvarför vi vid referatet, som följer framställningen i Didache-uppl., i noter hänvisa till de afvikelser, vi trott oss finna i »Die Mission und Ausbreitung». Apostlarna (liksom ock profeterna och lärarna) voro fria lärare, som till ett gudomligt mandat eller en charisma återförde sin kallelse och med sin predikan vandrade från menighet till menighet. Bland de tre här nämda charismatiskt utrustade lärarne intogo apostlarna den första rangen (I Kor. 12, 28). Huru apostlar insattes, se Apg. 13, 1. Till apostolat höra, utom kallelse af Kristus, bekräftande undergärningar (II Kor. 12, 12) och en apostolatet bekräftande värksamhet (I Kor. 9, 1. 2)[2]). Harnack genomgår apostlanamnets användning i de olika nytestamentliga skrifterna och konstaterar då hos Paulus en

---

[1]) I »Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur» hrsgb. von *Oscar von Gebhardt* und *Adolf Harnack* II, 1. 2, 1884.

[2]) Detta sistnämda ur: Die Mission und Ausbreitung sid. 232.

vidsträcktare användning af detsamma. Icke blott de »tolf» och Paulus själf äro apostlar, utan deras antal är, enligt H:s framställning i Didache, lika litet inskränkt som profeternas och lärarnes. En dylik inskränkning kan man åtminstone icke härleda ur I Kor. 12, 28 (sid. 115)[1]. Såsom kvalifikation för apostolatet kan ej heller fordras den personliga bekantskapen med Herren — såsom hittills oftast förutsatts, så äfven af *Lightfoot* — i det man låtit missleda sig af några paulinska ställen[2]. Dock har Paulus i omsorgen om sitt eget apostoliska anseende stegrat de »tolfs» betydelse och därigenom själf åstadkommit det vacklande språkbruket, i det att i den följande tiden

---

[1]) I Die Mission und Ausbreitung sid. 232 gör dock H. följande inskränkning: »Apostel sind auch seine (Paulus) Mitmissionare wie Barnabas nnd Silvanus, *nicht aber seine ihn unterstützenden Schüler wie Timotheus und Sosthenes.*

[2]) I Die Mission und Ausbreitung sid. 232 f. synes H. fasthålla detta. »Aus I Kor. 9, 1 lässt sich nicht — wenigstens nicht mit höherer Wahrscheinlichkeit — schliessen, dass man den Herrn gesehen haben *müsse*, um als Apostel auftreten zu können. Die vier Aussagen sind steigernde (οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος; οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν κυρίῳ;), wie das Verhältnis der zweiten zur ersten beweist. Dass die dritte und vierte Aussage die zweite *beglaubigen* sollen ist klar; dass sie aber schlechthin *notwendige* Beglaubigung enthalten, ist zweifelhaft». Men huru härmed förena hvad H. sid. 235 anm. 1 säger: »Paulus forderte nur, dass der Apostel den Herrn »gesehen» habe?»

än blott de tolf kallas apostlar, än samma vidsträckta användning af apostlanamnet, som han själf hade, förekommer.

En mellan dessa båda forskare — *Lightfoot* och *Harnack* — förmedlande ståndpunkt, när det gäller att bestämma apostolatets utsträckning, intager *Weizsäcker* i sitt berömda arbete: »Das apostolische Zeitalter der christlichen Kirche». 1 Aufl. 1886, 3 Aufl. 1902[1]). Här ett kort referat. Missionen för Guds rike är grundlaget för apostolatet. För detta ändamål insattes af Herren de »tolf». Under Herrens lifstid voro de lärjungar, sedan apostlar. Såsom framgår af de paulinska brefven, fick apostolatet i den judekristna menigheten snart en utsträckning utöfver de »tolf». I första rummet tillkom denna värdighet Herrens bröder. Ja, berättelsen i I Kor. 15, 7 tvingar äfven utöfver dessa och de »tolf» till andra, som ägde apostlatitel. Såsom framgår af Gal. 1, 1 blefvo apostlar formligen tillsatta och erkända. Då det sålunda var fråga om val, måste detta också vara bundet vid vissa betingelser. Sådana kan man också läsa ut ur de ställen, i hvilka Paulus jämför sitt apostolat med vissa motståndares, som göra anspråk på en bättre rätt till apostolat. Dessa betingelser voro ren judisk börd (II Kor. 11, 22), att hafva sett Jesus (I Kor. 9, 1, II Kor. 5, 16), att vara bekant

[1]) Vid citerandet af detta W:s arbete följa vi den tredje uppl. De ställen i nämda arb., i hvilka apostolatet behandlas äro bl. a. sid. 36 f., 65 f., 349 f., 584—90.

såsom främjare af hans sak (II Kor. 11, 23, jmfr Apg. 1, 21) samt dessutom vissa personliga egenskaper såsom mod, vältalighet o. s. v. Ett bevis för utsträckningen af apostolatet, och det särskildt på den judiska sidan, föreligger i uppträdandet af de utaf Paulus bekämpade judaistiska apostlarne, som han kallar lögnapostlar, hvilka just hade de formella förutsättningarna och till och med uppträdde med rekommendationsbref (II Kor. 3, 1). W. ser i dessa en urartning af apostolatet i Jerusalem. — På denna vidare basis för apostolatet grundar Paulus emellertid icke sin egen apostlarätt. Hans rätt ligger högre; han utgår från en gudomlig kallelse, härigenom jämbördig med de första apostlarna. Däremot förklaras ur detta vidsträckta bruket af apostlanamnet i den judekristna församlingen Pauli användande af detta namn äfven för sina medhjälpare i missionsarbetet, en Timoteus och Silvanus, en Barnabas och Apollos o. s. v.

Med dessa tre arbeten, vi nu anfört, ha vi fått tre olika uppfattningar om apostolatet representerade: 1) apostolatet hvilar på autopsi af den uppståndne, 2) apostolatet har ej denna nämda yttre kvalifikation, 3) apostolatet, så vidt det uppträder på judiskt område, har autopsin till nödvändig förutsättning, men denna betingelse kan, oaktadt den uppfylles af Paulus, ej utsträckas till det på paulinskt område uppträdande apostolatet.

I någon af dessa tre linier röra sig också de följande framställningarna på detta område.

Dock äro dessa i många afseenden divergerande, ofta beroende på de respektive forskarnes kritiska ståndpunkt, framför allt när det gäller frågan om evangelierna och apostlagerningarna. Så har kritiken infört nya problem, bland hvilka vi i detta sammanhang blott vilja påpeka det, huruvida »de tolf» under Herrens »historiska» tillvaro värkligen existerat.

Vi lämna nu här en kort redogörelse för de efterföljande forskningarna, som behandla apostolatet.

1) Samma kvalifikation för apostlavärdigheten, som framställts af *Lightfoot* framhålles ock af *Sohm*[1]) och *Zöckler* (enligt den bestämning han sid. 64 ger af apostolatet)[2]). Likaså af *Hort*[3]). Enligt H. betecknade namnet apostel under Herrens värksamhetsdagar icke ett ständigt förhållande utan hänförde sig blott till den mission, hvars början och slut vi känna. Härmed stämmer ock öfverens, att namnet »apostlar» i evangelierna sällan användes utan i stället benämningen »de tolf», »de tolf lärjungarna», »lärjungarna». Lärjungeskap, icke apostolat var deras första funktion ända till Herrens uppståndelse. Hvad som dessförinnan

---

1) Kirchenrecht sid. 42 f.

2) Diakonen und Evangelisten. Zur Entwicklung der Kirchen- und Gemeindeämter im Urchristentum. Mit besonderer Rücksicht auf Sohm, Kirchenrecht Band I (i »Biblische und Kirchenhistorische Studien» II Heft 1893. sid. 64 f. 67 f.)

3) The Christian Ecclesia; första uppl. 1897, sista 1900. Här citeras efter uppl. 1900, sid 18—41, 63 f. 157 f.

blott varit en förberedelse och ett förspel blef då en stående funktion. De tolf blefvo då apostlar. Alltfort var dock apostolatet grundadt på lärjungaskapet. I ljuset af Kristi död och uppståndelse skulle de nu förkunna Guds rike. Paulus kunde ock på detta sätt vittna om den uppståndne. Alltså: apostlarna voro sådana, som voro i stånd att vittna om Jesus och hans uppståndelse på grund af att de själfva sett honom vara uppstånden — de tolf och Paulus (sid. 158). Hvad Paulus och Barnabas utsändande som missionärer från församlingen i Antiochia angår, och att de af Lukas då kallas apostlar, hänvisas såsom illustration till denna benämning till II Kor. 8, 23, Fil. 2, 25. — Hit höra också *Falconer* (enligt den bestämning han sid. 91, 94 ger af apostolatet)[1]) och *Heinrici*[2]).

2) Såsom målsmän för den åskådning af apostolatet, hvilken vi funnit *Harnack* i sin upplaga af Didache representera, kunna vi, äfven här med den restriktion vi förut gjort, räkna följande forskare. *Sanday*[3]), som i den punkt, vi nu behandla, instämmer med Harnack. I samma riktning som H. rör sig också *Loening*[4]) enligt hvad

---

[1]) From Apostle to Priest. A study of early Church organisation 1900 sid. 39 f. 83 f.

[2]) Das Urchristentum 1902, sid. 48 f.

[3]) Expositor, årg. 1887 i en artikel med titel: »The origin of the Christian ministry», hvars senare del sid. 97—114 utgör en kritik af de nyare teorierna på detta område.

[4]) Die Gemeindeverfassung des Urchristentums. Eine kirchenrechtliche Untersuchung 1889, sid. 33 f.

man kan sluta sig till af de korta antydningar, han på denna punkt lämnar rörande apostolatet. Framför allt är här att märka den framstående forskaren på den nytestamentliga och patritiska litteraturens område *Th. Zahn*[1]). Namnet apostel hade i den apostoliska och nästföljande generationen ännu icke uteslutande den trängre betydelse, hvilken vi fästa därvid. »Apostel» var och kallades en hvar, som på Herrens uppdrag från ort till ort predikade evangeliet för de oomvände. Hade detta namn från början gällt såsom en de tolf uteslutande tillkommande titel, hade Paulus själf näppeligen trott sig berättigad att så kalla sig, för att nu ej tala om, att han då ej kunnat under denna benämning med sig innesluta en Silvanus och Timoteus. Ty i den upplefvelse, till hvilken Paulus återförde såväl sitt kristenstånd som sin kallelseställning, var, såvida vi äga berättelse därom, någon uttrycklig jämställning med de tolf eller något formellt förlänande af titel »apostel» icke innesluten, och fullkomligt ohistorisk är föreställningen om Paulus såsom den trettonde eller tolfte aposteln. Han var i och för sig blott en af de talrika apostlarna eller missionärerna på den tiden; han kunde blott på grund af fakta påstå, att han icke som andra af eller genom människor utan likaså omedel-

---

[1]) Dels i: Skizzen aus dem Leben der alten Kirche 2. Aufl. 1898. (1. Aufl. 1893) sid. 55—66, 340—344, dels i det storartade arbetet: Einleitung in das Neue Testament. I, II 2. Aufl. 1900 I sid. 151, 207 m. fl. II 48 f. 224 f.

bart som de tolf hade mottagit sin kallelse af Gud och Kristus, alltså i ordets fulla bemärkelse var en »kallad apostel».

Hit kunna vi också räkna *Haupt*[1]), som dock beträffande apostolatets såväl innebörd som utsträckning framställt sin egendomliga uppfattning. Väl mycket »ex eventu» tyckes H:s bestämning af apostolatet vara, när han förklarar såsom det utmärkande för detsamma dels grundläggandet af missionen, dels författandet af det nya testamentet, hvarvid evangelierna särskildt måste komma på urapostlarnes lott. Apostolatet vore alltså icke någon fortfarande charisma (sid. 139 f.). Då H. så bestämt apostolatets innehåll, måste han också draga den slutsatsen (sid. 144): Jesus har icke »stiftat» apostolatet utan blott skapat de betingelser, under hvilka hans lärjungar kunde blifva apostlar i den ofvan angifna meningen. Rörande apostlanamnets utsträckning utöfver de tolf och Paulus framhåller H. följande: den som värkade utanför de tolfs område — på detta voro de ensamt apostlar — kunde, liksom de, kallas apostel; likaså var Paulus icke exklusiv i användningen af denna titel utanför sitt eget område (sid. 114). Icke autopsi är nödvändig betingelse för apostlavärdighet (sid. 117 f.) men väl auktorisering af Gud eller Kristus, hvilken kunde ske än omedel-

---

[1]) Zum Verständniss des Apostolates im Neuen Testament I, II 1895/96.

bart än medelbart, såsom det i Apg. 1 omtalade suppleringsvalet, vidare Barnabas' och Paulus' val, vid hvilket den helige ande talade genom de närvarande profeternas mun, Apg. 13, 2. Jmfr ock Apg. 15, 28, II Kor. 3, 1 (sid. 115 f.).

Vidare må vi här anföra *Odland*[1]), hvilken ägnat mycket noggranna undersökningar särskildt åt den paulinska användningen af apostlabenämningen, samt till sist *Mac Giffert*[2]).

3) Återstå nu representanterna för den tredje åskådningen, hvars märkesman var *Weizsäcker*. Den, som starkast betonat den hos W. uttalade grundsatsen, är *Hincks*[3]), hvarför vi redan här nämna honom. Han framhåller, att kvalifikationerna för apostolatet måste ställa sig olika på judekristligt håll och paulinskt. Endast på det förra hållet uppställdes autopsin af Herren såsom betingelse, under det att yttre och inre grunder tala för, att Paulus icke gjorde apostlanamnet beroende af en dylik yttre kvalifikation.

Hit må vi ock räkna *Seufert*[4]), i hvilkens undersökningar denna divergens mellan judekristlig och paulinsk uppfattning spelar en öfverdrifven

---

1) Om Apostolatets Begreb og Oprindelse 1897.

2) A history of Christianity in the apostolic age 1897 sid. 646—657.

3) »The limits of the Apostolate» i Journal of Biblical Literature 1895 sid. 37—47.

4) Der Ursprung und die Bedeutung des Apostolates in der christlichen Kirche der ersten zwei Jahrhunderte 1887.

roll. Det är också S., som i de nyare forskningarna om apostolatet infört det problem, vi förut påpekat: huruvida under Herrens jordelif »de tolf apostlarna» värkligen existerat såsom en sluten krets af lärjungar. Argumenterande ut från inkongruensen i evangeliernas framställning såväl beträffande tidpunkten för apostlarnes väljande och utsändande, den betänklighet, som redan i och för sig ligger i tolftalet med dess symboliska hänsyftning på de tolf stammarna, synoptikernas omnämnande af endast de 5 apostlarnes kallelse, den olika ordningen mellan de återstående 7 i apostlaförteckningarna, hvilka äfven divergera beträffande ett och annat af dessas namn, den dunkelhet, som hvilar öfver apostlarnas mission under Jesu lifstid, till hvilken mission ej heller ens de bästa af dem, enligt hvad evangeliernas berättelser för öfrigt om dem förtälja, voro mogna, instruktionstalets syftande på framtiden snarare än på den tid, för hvilken de skulle gifvits o. s. v., sluter S., att Jesus under sitt lif här nere väl kallat lärjungar till »människofiskare» men ej till apostlar. Apostolatet är af senare ursprung, nämligen från tiden efter Herrens död. Det är ursprungligen en missionsdrift, icke någon af Jesus förlänad värdighet. Tolfapostolatet har först uppkommit i striden med Paulus, då man sökte så mycket som möjligt begränsa apostolatet för att afskära Paulus möjligheten att bära denna titel. Endast »de tolf» och de af dem utsända och legitimerade apostlarna,

som uppfyllde fordran att vara αὐτόπται Ἰησοῦ, voro värkligen apostlar. Ordet »de tolf» förekommer blott en enda gång hos Paulus, nämligen i I Kor. 15, och är där måhända en gammal glossa. I evangelierna, hvilka alla hafva ett bestämdt intresse för de motsatser, som ännu upprörde kristenheten i den efterapostoliska tiden, har denna uppfattning af »de tolf» apostlarna införts. Utöfver *Seuferts* ståndpunkt i frågan om den historiska trovärdigheten af evangeliernas berättelse om »de tolf lärjungarne» kommer ej heller *Joh. Weiss* i sin framställning af lärjungaskapet enligt synoptikerna [1]). Han lämnar frågan oafgjord. Till detta af *Seufert* uppkastade spörsmålet hafva de flästa efterföljande forskare tagit ställning och hafva de, med undantag af denne nu nämde, tagit afstånd från *Seufert* i denna punkt [2]).

Såsom ytterligare representanter för den åskådning om apostolatet, vi nu behandla, kunna vi nämna följande forskare.

Réville [3]), som i sitt arbete om episkopatet går tillbaka ända till apostlarna. Oaktadt svårigheten att finna den historiska sanningen i evangeliernas berättelser om apostlarna, kan dock själfva faktum icke betviflas, att Jesus haft apostlar. Titeln

---

1) Die Nachfolge Christi und die Predigt der Gegenwart 1895 sid. 1—33.

2) Bland dem, som mera ingående bemött *Seufert*, må särskildt påpekas *Haupt* i ofvan anf. arbetes första del.

3) Les origines de l'épiscopat 1894 sid. 26 f. 129 f.

»apostel» möter i en vidsträcktare användning i betydelsen delegerad. Apostlanamnet tillkommer sålunda ej blott de tolf och Paulus utan äfven Epafras och Titi följeslagare, Andronikus och Junias o. s. v. »Apostel» är en delegerad, som af en individ eller ett samfund mottagit sitt uppdrag. Pauli motståndare uppsatte emellertid såsom villkor att vara personligen bekant med Jesus. Paulus framhåller, att han fått sitt uppdrag af den förhärligade Herren, och pekar framför allt på resultatet af sin apostlaverksamhet såsom ett tecken till, att Gud bekände sig till honom — en bekräftelse a posteriori af hans apostoliska legitimitet. Emot den judekristna konkreta uppfattningen af apostolatet — att hafva lefvat tillsammans med Herren såsom lärjunge och följeslagare — sätter Paulus en mystiskt-idealistisk: apostolatet, förlänadt genom en andlig uppenbarelse af den förhärligade Herren.

Wernle[1]). För Jesus består en skillnad mellan apostlar och lärjungar i vidsträcktare mening. De förra har han tagit ur förhållandena i världen, för att de skulle dela hans eget vandringslif. »Aber das sind die künftige Missionare, die Berufsgenossen Jesu». Efter hans död skulle de blifva hans ställföreträdare, traditionens bärare. Inom denna krets var det, som uppståndelsetron uppstod. Namnet apostel, som de fingo, betecknar dem såsom Jesu missionskamrater och vittnen af hans upp-

---

[1]) Die Anfänge unserer Religion 1901 sid. 45 f. 71 f. 95 f.

ståndelse. Jämte de tolf trädde såsom andra auktoriteter Jesu bröder. I Jerusalem bildades en Jesu dynasti. Apostlar af andra ordningen äro missionärer såsom Barnabas, Judas och Silas, af menigheten valda och utsända eller af de tolf delegerade. Ett stort språng i historien betecknar Pauli apostolat. Här är icke tradition utan uppenbarelse — fattade såsom hvarandra uteslutande motsatser — det grundläggande.

Schmiedel[1]), hvilken, oaktadt han själf tillhör den långt gående kritiska riktningen, gent emot *Seufert* framhåller, att denne går för långt, när han sätter den slutliga fixeringen af de tolf såsom ett resultat af striden med Paulus om apostolatet. Däremot anser han, att det i de judekristna kretsarna just i striden mot Paulus uppsattes som villkor för att kallas apostel att hafva blifvit kallad till apostel af Herren personligen, att en längre eller kortare tid hafva lyssnat till hans instruktioner. I begynnelsen fanns dock ingen dylik inskränkning, utan, såsom Pauli vidsträckta bruk af apostlanamnet visar — ett bruk, som det icke låg i hans intresse att införa, utan som han därför sannolikt öfvertagit från den äldsta kyrkan — tillkom detta namn missionärer äfven af underordnad betydelse, och utan att man kan hänvisa till någon yttre kvalifikation såsom förutsättning

---

[1]) I art. »Ministry» i »Encyclopœdia Biblica» vol. III 1902.

för apostolat t. ex. att hafva sett Herren, blifvit kallad af honom o. d.

Till sist vilja vi i detta sammanhang anföra några arbeten, som äfven syssla med apostolatet, utan att vi kunna hänföra dem till någon af de ofvan nämda grupperna, nämligen *Weiss, B.:* Lehrbuch der Einleitung in das Neue Testament 1895 sid. 20, 112; Lehrbuch der Biblischen Theologie des Neuen Testaments; Das leben Jesu II 1888 sid. 68 f. 112 f. *Holtzmann, H. J.:* Lehrbuch der Neutestamentlichen Theologie 1897 I 441 m. fl. II 60 m. fl.; Hand-Commentar zum Neuen Testament: Die Synoptiker 1901 sid. 57 f. *Fries, S. A.:* Jesu lif 1902 sid. 75 f. 96 f. *Köppel:* »Der Ursprung des Apostolates nach den heiligen Schriften Neuen Testamentes» i »Theologische Studien und Kritiken» 1889 sid. 257—331. *Prior:* »Paulus' Opfattelse av Apostolatet» i »Theologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke» XIII Bind 1898 sid. 225—260. Art. »Apostel» i P. R. E.

Den *andra* frågan, till hvilken vi nu föras, är den: *huru förhålla sig »apostlarna» till »evangelisterna»?* Att här följa samma indelning som ofvan vid apostolatets bestämning och utsträckning kunde vid första påseende synas naturligt. Men voro redan där gränserna mellan de olika afdelningarna stundom flytande, är detta ännu mer här förhållandet. Gränsen mellan den andra och tredje afdelningen faller här bort. Dessutom tillkommer här en ny fråga, nämligen betydelsen af ordet

εὐαγγέλιον. Vi referera i korthet några af de viktigare svaren.

1) Den af *Lightfoot* gjorda bestämningen af apostolatet följes af *Sohm*[1]), som just i denna bestämning, att till apostolatet ursprungligen hör autopsi af den uppståndne, finner det karaktäriska kännemärke, hvarigenom »apostlarna» skiljas från »evangelisterna», och anser, att först i en senare tid apostlanamnet kommit att användas äfven för dessa. Så t. ex. i Didache.

Vidare nämna vi här *Zöckler* enligt den bestämning, han sidan 64 af sitt anf. arb. ger: till apostolatet hör en på autopsi hvilande förkunnelse af den uppståndne; »evangelist» är namnet på apostlarnes medhjälpare, som först ur andra hand hade evangeliet (Hebr. 2, 3). Emellertid framhåller Z. också (sid. 68 f.), att namnet apostel särskildt hos Paulus fått en begreppsutvidgning, hvilken framför allt möter i Didache och några andra efter-apostoliska skrifter, och att gränsen mellan »apostlar» och »evangelister» sålunda blifvit flytande — ett förhållande, som måhända går ännu längre tillbaka i tiden, så att redan så tidigt som t. ex. vid Barnabas' och Paulus' utsändande från Antiochien båda benämningarna kunnat användas jämte hvarandra för samma personer. Z. ser i dessa båda, som då utsändes, »evangelister», men

---

[1]) Anförda arbete sid. 42 f.

föranledes till ofvannämda reflexion däraf, att Apg. kort efter berättelsen om utsändandet nämner dem »apostlar». I den efterapostoliska tiden påträffa vi — framhåller Z. — ordet först hos Eusebius (hist. eccl. III 37), hvilken dels framställer evangelisterna såsom apostlarnas efterföljare och deras kall såsom missionärens, dels, jämte denna uråldriga bestämning, inför en af nyare datum, hvarigenom »evangelisterna» betecknades såsom utbredare af de evangeliska skrifterna[1].

I förbindelse med denna senare betydelse af ordet εὐαγγέλιον sätter emellertid *Heinrici* ordet evangelist[2]. Evangelisterna voro skolade vandringslärare. Såsom deras namn fordrar, var det karaktäristiska för dem en säker kunskap om Jesu ord och gärningar, såsom dessa sedan samlades i evangelierna. I den andra generationen af den apostoliska tiden smyckade sig dessa vandringslärare med namnet apostel, som härigenom blef något mycket obestämdt.

2) Här sammanföra vi några representanter för de åskådningar, vi vid bestämningen af apostolatet fört till andra och tredje gruppen. Vi möta här skiftande förslag till lösning af den fråga, vi behandla.

---

[1]) Se sid. 80—87.

[2]) Anförda arbete sid. 49 f. Jmfr också af samma förf.: »Das Urchristentum in der Kirchengeschichte des Eusebius» 1894 sid. 47 f.

Så finner *Haupt*[1]), som begränsat apostolatet på sätt vi ofvan angifvit, att benämningen »evangelist» tillkommer på paulinskt missionsområde män, hvilka där liksom Paulus förkunna evangelium, men, emedan de göra det på hans område, icke kunna gälla såsom »apostlar». Samma språkbruk synes äfven hafva härskat i Palästina, enligt hvad Filippus' exempel visar. Hans värksamhetskrets är »de tolfs», och inom denna bära de uteslutande namnet »apostel».

Ett annat förslag till lösning finna vi i *Zahn's* »Skizzen» sid. 344, där Z. bestämmer förhållandet mellan »apostlar» och »evangelister» så: åt den missionär, som icke mer vandrade som sändebud från ort till ort utan blifvit mer eller mindre stationär, gaf man hellre namnet »evangelist» än apostel, vid hvilket senare ord i dess vidsträcktare bemärkelse städse häftade föreställningen om en vandrande predikant. Äfven *Odland* har i sitt ofvan anförda arbete[2]) framställt detta *Zahn's* förslag till lösning af frågan såsom det ena möjliga alternativet, på samma gång han själf uppställer såsom ett andra, att man på ett senare stadium af det apostoliska missionsarbetet har begynnt att förbehålla titeln ἀπόστολος för dem, som utvecklade en fullt självständig värksamhet, under det man till skillnad från dessa betecknat de missio-

---

[1]) Anf. arbete sid. 114.
[2]) Sid. 31 f.

närer, som intogo en mera underordnad ställning, såsom t. ex. Timoteus, med det för öfrigt väsentligen likbetydande namnet εὐαγγελισταί. O. påpekar det i alla händelser påfallande i, att begreppet »evangelist» först uppträder i Ef.-brefvet, medan det ännu saknas i I Kor. 12, 28 bland de där uppräknade χαρίσματα.

Med det sista alternativet, som *Odland* framställt, ha vi förts öfver till ännu ett svar på frågan, ett svar, som visserligen kan lämna utrymme till växlingar i fråga om detaljer men i allmänna ordalag kan så uttryckas: »evangelist» är en benämning, som tidigare eller senare gifvits åt evangeliets förkunnare för att skilja dem från »apostlarna», hvilka i och med detta afgränsades såsom en trängre krets med vissa bestämda kvalifikationer.

Det är *Harnack*, som först i denna riktning framställt skillnaden mellan »apostlar» och »evangelister». Vi hänvisa till hans förut anförda arbeten: Didache sid. 113 f., Expositor 1887 sid. 331 f., samt Die Mission und Ausbreitung sid. 254. H. framhåller, att ordet »evangelist» blott 3 gånger förekommer i Nya testamentet, nämligen Ef. 4, 11, Apg. 21, 8 och II Tim. 4, 5. Sedan finner man det först hos Tertullianus och Eusebius. Detta är ett bevis för, att i den äldsta tiden sällan skilldes mellan »evangelister» och »apostlar», hvilka senare ofta betecknades såsom οἱ εὐαγγελισάμενοι. Under det att Eusebius kallar »evangelisterna» apostlarnas efterliknare, gällde de i äldsta tider för de

flästa helt enkelt som apostlar. Blott författarne till efeserbrefvet, apostlagärningarna och pastoralbrefven hafva skillt en kategori evangelister från apostlarnas kategori, i det de fattade apostlarna i en trängre bemärkelse[1]).

I öfverensstämmelse med *Harnack* hafva också *Mc Giffert*[2]) och *Wernle*[3]) bestämt förhållandet mellan »apostlar» och »evangelister». Likaledes *Zahn* i sin Einleitung I sid. 359. Då εὐαγγέλιον hos Paulus städse förekommer i betydelsen missionspredikan, så äro »evangelisterna» sådana predikanter, som utan att tillhöra apostlarna i trängre mening, voro värksamma för evangelii utbredande bland icke troende, de må nu blott för en tid eller för beständigt slå sig ned på en ort.

Ytterligare *Schmiedel*[4]), hvilken förlägger detta skiljande mellan evangelii förkunnare i allmänhet och

---

[1]) I Die Mission und Ausbreitung sid. 232, anm. 3 förklarar H. anledningen till ordet »evangelists» förekomst på nämda ställe i Ef.-brefvet vara den, att brefvet skrefs till menigheter, som icke grundlagts af Paulus utan af icke-apostoliska missionärer (vi påpeka i detta sammanhang, huruledes H. i det sistnämda arbetet äfven förutsätter möjligheten af Pauli författarskap till Ef.-br., se sid. 232 anm. 5. sid. 246 anm. 1). Så hör också enligt sid. 232 bl. a. Timoteus till dem, som Paulus själf aldrig gifvit titeln apostel, och hvilken därför med rätta (i en senare tid? se anm. 3!) kallades evangelist. Detta går då i riktning af det af *Odland* framställda andra alternativet.

[2]) Anf. arbete sid. 648.

[3]) Anf. arbete sid. 76 jmfrdt med sid. VIII.

[4]) Art. »Ministry» i »Encyclopædia Biblica».

»apostlar» till det andra århundradet. Till detta höra nämligen enligt S. samtliga de nytestamentliga skrifter, i hvilka ordet »evangelist» förekommer.

Till slut nämna vi här *Réville*[1]), hvilken låter begränsningen redan uppkomma på judekristligt område. I Apg. 21, 8 kallas Filippus »evangelist». Enligt den jerusalemiska traditionen i Apg. var denne en af de sju hellenistiske representanterna i den äldsta kristenheten och har enligt samma tradition burit evangeliet till Samarien. I den jerusalemiska kretsen, hvarest man hade den konkreta uppfattningen af apostolatet, och hvarest för öfrigt hellenisterna icke voro »en odeur de sainteté» har titeln apostel med tiden blifvit honom nekad. Utom denna krets användes orden i begynnelsen utan någon åtskillnad, tills äfven på paulinskt område samma uppfattning om apostolatet inträngde, och titeln »evangelist» tilldelades missionärer af lägre rang, hvilka hade att utbreda Jesu ord och berättelserna om hans lif på jorden och i härligheten.

Såsom den *tredje* frågan i ordningen uppställa vi den *om det kristna apostolatets förhållande till utomkristna företeelser med liknande benämning*.

Hvad *Lightfoot* i denna del anfört hafva vi redan förut påpekat (sid. 21 f. i vår framställning). För öfrigt gå svaren äfven här i olika riktning, i det man än anser det kristna apostolatet såsom

---

[1]) Ofvan anf. arbete sid. 137 f. 244 f.

en egendomligt kristen inrättning, än söker spåra dess rot på utomkristet, framför allt judiskt område.

I öfverensstämmelse med det första af dessa båda alternativen yttra sig *Harnack* i sin Didache-uppl. (sid. 110 anm.) och *Loening* i sitt ofvan nämnda arbete (sid. 33 f.).

I riktning af det andra däremot följande. *Seufert*[1]), hvilken närmare utför de af *Lightfoot* gjorda anvisningarna rörande ordet ἀπόστολος förekomst i profan-grekiskan och i LXX samt om det judiska apostolatet. Utförligt behandlar S. detta senare; han anser det sannolikt gå tillbaka ända till vår tideräknings början, och han tillägger det äfven uppgiften af värksamhet i religiöst syfte bland judarna i diaspora. I nya testamentet kan man dock — medger S. — finna endast otydliga spår af någon bekantskap med det judiska apostolatet. Till dylika spår räknar han, hvad i Apg. 11, 27—30 berättas om Barnabas' och Paulus' utsändande med hjälp till de nödlidande i Judäa, om de af församlingen valda apostlarne, som skulle bringa kollekten till Jerusalem. Vidare ordet ἄγγελος i Uppb. 2, 1, i hvilket ord man velat igenkänna den judiske ἀπόστολος, שְׁלִיחַ צִבּוּר. Då emellertid det förkristna apostolatets inflytande på det kristna svårligen låter sig fastställas, nöjer sig S. med att instämma i hvad *Lightfoot* i mer allmänna ordalag yttrar, då han säger,

[1]) Anf. arbete sid. 6—14.

att Jesus, när han brukade för sina lärjungar beteckningen apostel, icke införde någon ny beteckning utan en, som hos åhörarne framkallade föreställningen om ett högt, ansvarsfullt uppdrag.

Réville har i sitt anförda arbete äfven berört denna punkt. På samma gång han kritiserar *Lightfoot's* sätt att anföra analogier från tider långt före och långt efter det kristna apostolatet (sid. 129), anser han för sin del som en möjlighet, att de kristna i Jerusalem kunnat anse de medel, som sändes från församlingarna i diaspora, som ett motstycke till den tribut, som judarna i förskingringen regelbundet sände till tämplet i Jerusalem (sid. 47).

Där emellertid sambandet mellan det judiska och kristna apostolatet kraftigast betonas, är i *Harnacks:* Die Mission und Ausbreitung, sid. 237 f. H. framhåller i detta arbete, att samordnandet af dessa tre »apostlar, profeter och lärare» och den särskilda utbildningen af apostolatet är den kristna menighetens sak, men att däremot hvart och ett af de tre elementen i denna kristliga trias äfven varit förhanden i den tidens judendom. Rörande apostolatet på judiskt område framhåller H. följande. Judiska ämbetsmän med namnet »apostel» känna vi först sedan tämplets förstöring och det palästinensiska patriarkatets införande. Men det är dock osannolikt, att det ej dessförinnan skulle funnits »apostlar». Efter de kristna »apostlarnas» uppträdande torde judarna näppeligen infört denna

benämning. Saken — auktoritativa ämbetsmän, som bland menigheterna i diaspora skulle uppbära tributen till tämplet och uppehålla församlingarnas förbindelse såväl med Jerusalem som med hvarandra — fanns där och säkerligen också namnet. Hade Paulus i II Kor. 8, 23 och Fil. 2, 25 kunnat tala om »apostlar», om ej judendomen känt några sådana? Den kristna missionen framkallade en motmission, som redan vid Pauli tid systematiskt bedrefs från Jerusalem, och som enligt Justinus (Dial. 17, 108, 117) utgick från öfversteprästerna och lärarna. Man valde män, som skulle meddela den sanna berättelsen om Jesus och hans lärjungar, resp. anförtro den åt de i diaspora redan varande apostlarna. Detta bekräftas af Eusebius, som tillägger dessa af Justinus omtalade titeln »apostel». Euseb. in Jes. 18, 1 f. Eusebius framhåller såsom en hufvudfunktion hos dessa, att de skulle föra ut i diaspora enkykliska skrifvelser. En annan sida hos dem framhäfves i rättsboken (Theodosianus Codex XVI), nämligen uppbärandet af tribut. Det samma framhålles ock i kejsar Juliani bref. Den utförligaste beskrifningen på deras värksamhet finnes i Epiphanius' haer. 30, 4 samt kap. 11. — Efter det anförda kan man — säger H. — icke neka ett visst samband mellan de kristna och judiska »apostlarna», huru stora skillnaderna än må vara. Äro de ej för stora? De judiska »apostlarna» äro dock finansiella ämbetsmän. Nå, i det ögonblick, då urapostlarna er-

känna Pauli apostolat, gifva de honom ett finansiellt uppdrag (Gal. 2, 10) — han skall öfverallt i dispora samla för den jerusalemiska menigheten! Hvilken betydelse Paulus tillade denna värksamhet, är bekant. Den bildade ett hufvudföremål för hans omsorg. Detta uppdrag, eljes ganska obegripligt, får genom sammanställningen med det judiska apostolatet sin förklaring. — Såsom ytterligare analogi på kristet håll till det judiska apostolatet hänvisar H. äfven till de i II Kor. 3, 1 nämda ἐπιστολαὶ συστατικαί. Samma nära förbindelse mellan det judiska och kristna apostolatet, som *Harnack* sökt uppvisa, med till stor del samma historiska bevis finna vi äfven framställd i artiklarna »Apostles» och »Apostolē» i »The Jewish Encyclopedia» vol. II 1902 sid. 19 och 20.

Emellertid har man också från det håll, där man häfdar det kristna apostolatets ursprunglighet, funnit för benämningen apostel vissa anknytningspunkter i det gammaltestamentliga språkbruket. Så *Loening*. Likaså *Haupt* (sid. 109 cf.) och *Odland* (sid. 42), hvilka, trots skillnaden i uppfattning, *när* namnet »apostel» på kristet område först började användas, i det den förre antager, att det skett först efter Herrens död, och den senare söker visa, att Herren själf gifvit lärjungarna detta namn, båda öfverensstämma däri, att vid benämningen »apostel» anknutits till det gammaltestamentliga bruket af שלח, med den betydelse

det i gamla testamentet fått af sändande i uppdrag för Guds rikes tjänst.

Den *fjärde* punkten rör den »kyrkorättsliga» frågan *om apostelns ställning till den af honom bildade menigheten och de uppgifter, som gent emot denna fortfarande tillkomma honom såsom apostel.*

Såsom en »apostelns» särskilda företrädesrätt framför andra evangelii förkunnare såsom t. ex. profeterna framhöll *Lightfoot*[1]), att han hade vissa administrativa funktioner, som profeterna saknade. Uttrycket är mycket allmänt men visar hän åt menighetens organisation. För sin del tyckes det ju ha en juridisk anstrykning. Det är ett af de många svaren på de frågor, som på denna punkt resa sig. Hvilken auktoritet har aposteln i den af honom bildade menigheten? Är denna auktoritet af rättslig natur eller ej? I hvad förhållande står aposteln till menighetens organisation? Och af hvad natur är denna? Se här spörsmålen! Låtom oss se på några af de svar, man i nyare tider gifvit!

Weizsäcker har i en artikel: »Die Kirchenverfassung des apostolischen Zeitalters» i »Jahrbücher für deutsche Theologie» 1873 sid. 647 f. så uttryckt apostelns och församlingens inbördes förhållande, att församlingens självregering sträcker sig till förvaltningen af sina angelägenheter (pänningeangelägenheter, valrätt samt domsrätt öfver

---

[1]) Se sid. 24 i vår framställning.

sina egna medlemmar), under det att den däremot ej själf ger sig *normerna*, efter hvilka den härvid förfar. Med andra ord: *lagstiftningen* ligger icke i menighetens hand utan i apostelns. (Jmfr. »Apostol. Zeitalter» sid. 599 f.). I sin framställning af den apostoliska tiden (sid. 588) framhåller W. rörande apostelns auktoritet, att hans anseende beror på det förhållandet, att menigheten genom honom mottagit sin tro. Genom apostelns ord är Jesu eget ord, är evangeliet kommet till henne. Bäraren af detta ord har varit Guds budskap, och hans person blir därför betraktad i ljuset af tron på detta budskap. Från kallelsen att förkunna Herrens ord är också oskiljaktigt omdömet, hvad som är öfverensstämmande med detta ords ande. Detta är grunden till såväl urapostlarnas som Pauli anseende.

I likhet med *Weizsäcker* framhåller *Heinrici*[1]), att i frågor, som röra sed och författning, aposteln Paulus — om honom är det hos H. fråga — tillerkänner menigheten själfbestämningsrätt. Apostelns ställning i menigheten är beroende af, huru han med sin förkunnelse trängt igenom. Han fordrar därför ej lydnad obetingadt och oinskränkt. Så t. ex. slungar han icke egenmäktigt någon bannstråle mot den syndare, som församlingen tålde i sin midt, utan söker få församlingen att medhjälpa vid domen. Endast för »Herrens befallning» for-

---

[1]) »Die Christengemeinde Korinths und die religiösen Genossenschaften der Griechen» i »Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie» 1876, sid. 475.

drar han obetingad lydnad. Där en sådan befallning saknas, träder aposteln in med sitt råd, för hvilket han icke gör anspråk på samma obetingade lydnad, såsom visar sig dels däraf, att han gör medgifvande, att man kan ha annan mening än han (I Kor. 7, 40), dels däraf, att han tar hänsyn till stridslystnas motsägelse (I Kor. 11, 16. 14, 38). Aposteln Paulus grundar sitt anspråk på *personlig* auktoritet — utom i fall, då han har att kämpa mot bestridanden af hans apostolat o. d. — på den *pietet*, som församlingen är skyldig honom såsom sin andlige fader (I Kor. 4, 15).

Emot *Lightfoots* nyss nämnda bestämning af apostelns företrädesrätt uppträder *Harnack* i Didache (sid. 103 f. 107). Apostlarna (liksom profeterna och lärarna) saknade adminstrativa och jurisdiktionella funktioner. Icke den minsta antydning om sådana finnes i källorna. Tanken på sådana uteslutes också af själfva lärogåfvans natur. Deras auktoritet beror på deras charisma och gudomliga kallelse att förkunna ordet. När Augsburgska bekännelsen i Art. V gent emot all kyrklig hierarki, som vill hänföra sig till gudomlig anordning, sätter satsen: »ut fidem consequamur, institutum est ministerium docendi evangelii», har den den urkristna uppfattningen för sig (sid. 95).

Kommer så i ordningen att nämna juristen *Loenings* förut anförda arbete[1]). L. nekar, att apostlarna haft något med menighetens organisa-

[1]) Se sid. 33, 35, 39.

tion att skaffa. Denna öfverlämnade de åt menigheterna själfva. Det Guds rike, som de skulle grunda, var ej ett jordiskt. Deras förhållande till församlingen var blott ett *moraliskt*, icke *organisatoriskt*. Endast *Herrens ord* äro befallningar för menigheten. Apostlarna innehade (liksom profeterna och lärarna) icke något ämbete. De utöfvade blott en fri värksamhet. Och det anseende, de åtnjöto, berodde på den värkan, som de kunde frambringa på de troendes sinnen.

Mot hvad *Loening* här anfört har *Harnack* med styrka uppträdt i en recension i »Theologische Literaturzeitung» 1889, sid. 420 f. Påståendet att apostelns auktoritet blott skulle bero på den invärkan, han kunde göra på sinnena, är oriktig. Den hvilar på gudomligt insättande (I Kor. 12, 28). Att aposteln (liksom profeten och läraren) ej skulle haft med menighetens organisation att göra, kan man ej heller påstå, såvida man ej vid organisation tänker på helt subalterna förhållanden. Att de ej skulle haft någon företrädesrätt, är lika oriktigt, ty i rättigheten att utgifva förordningar (διατάξεις), hvarigenom den öfver församlingen stående aposteln (profeten eller läraren) despotiskt kunde ingripa i menigheten, var en specifik företrädesrätt gifven. Διατάξεις τῶν ἀποστόλων har blifvit en parallel till ἐντολαὶ κυρίου.

Så åter ett arbete från en jurist af facket, professor *Sohm*, hvilken utförligt behandlat hithörande spörsmål. Vi hänvisa till den fängslande

framställningen i hans Kirchenrecht sid. 22—38. Vi förnimma där genast en återklang af den genomgående grundtonen i hans bok. »Es kann keine rechtliche Verfassung und keine rechtliche Gesetzgebungsgewalt in der Ekklesia geben» — heter det. Icke någon rättslig blott charismatisk organisation! I charismernas fördelning har kyrkan en af Gud gifven organisation. Där gäller ingen abstrakt likhet af alla i den kristna menigheten. Där gäller öfverordning och underordning och just en af Gud satt öfverordning och underordning, alltefter som Gud tilldelat en hvar gåfvorna till tjänst i kristenheten. Charisma fordrar erkännande och, såvida den kallar till en ledande, förande, förvaltande värksamhet, *lydnad* från de andres sida. Men: denna lydnad är ingen lydnad i kraft af någon formell rättssats utan *fri* lydnad, en lydnad, född af öfvertygelsen, att Guds vilja värkligen fordrar lydnad, sålunda ett *fritt erkännande* af charisman (hos den handlande) från menighetens sida. Därför är det icke tal om någon rättsplikt utan *»kärleken är det högsta»*. Det härliga lof, aposteln Paulus sjungit till kärleken (I Kor. 13), gäller, såsom sammanhanget utvisar, i första hand kärleken, sådan den uppenbarar sig i *samfundslifvet*. — Från denna nu angifna synpunkt hafva vi nu äfven att se *apostelns* förhållande. Gud har nämligen äfven gifvit en »regementets» charisma, men denna ligger innesluten i lärogåfvan. Denna senare är den högsta gåfva i menigheten, emedan

Guds ord är det högsta, den afgörande källan öfver ordningen i menigheten. Därför kan menighetsordningen endast genom *läran* fastställas. Men läran är den *lärobegåfvades* sak, hvilken i kraft af sin charisma *auktoritativt* förkunnar Herrens ord och de ur detsamma sig gifvande följdsatserna. I denna roll är det, som apostlarna uppträda vid deras församlingars ordnande. Så aposteln Paulus. Han gifver i fråga om menighetens ordning än ett Herrens ord, än sin »mening», beträffande hvilken han tager i anspråk, att den är i öfverensstämmelse med Herrens ande. Likväl är här *icke* frågan om utöfvande af någon formellt erkänd kyrkomyndighet (»Gesetzgebungsgewalt») — en sådan är lika litet gifven åt apostlarna som åt någon annan kristen — utan en förkunnelse af ordet, lära, undervisning. Från denna synpunkten afgöras de enskilda frågorna, såsom val till värksamhet i kristenhetens tjänst, absolution eller upptagande i menigheten, kyrkotukt. »Die Lehrgabe ist die Gabe des Regiments, eine Gabe, welche ermächtigt, im Namen Gottes die Regierung der *Christenheit* zu führen».

Om apostelns förhållande till sin menighet yttrar *Haupt*[1]) följande. Korteligen kan sägas, att Paulus lika litet som »de tolf» vid sin kallelse till apostel mottagit något uppdrag om det närmare innehållet i sin kallelse. Detta gafs först af de

[1]) Sid. 51 f. 98—105.

historiska förhållandenas gestaltning. Så har Paulus lika litet som »de tolf» mottagit någon särskild uppenbarelse om de rättigheter, som voro förbundna med hans kallelse. Aposteln har just så mycken rätt, som han för sin värksamhet behöfver. Alltså: olika hos olika apostlar. Men alla gå de tillbaka till en gudomlig ἐξουσία såsom grundvalen för sin verksamhet (s. 105).

Emot den romerska kyrkans uppfattning om apostolatets fortsättning, Irwingianernas om dess förnyelse och det inom vissa kretsar af den lutherska kyrkan gjorda påståendet, att Herren genom att stifta apostolatet grundlagt det kyrkliga ämbetet uppträder *Prior* i sin förut nämda uppsats (sid. 246 f. 254 f.). Han framhåller, att apostolatet icke är ett ämbete utan en *nådegåfva*, och en nådegåfva, som Herren gifvit till menighetens grundläggning (sid. 246). Apostelns ställning till menigheten är icke härskarens utan *fadrens*, i hvilkens förhållande till barnen äfven ingår det tuktande momentet. I detta apostelns förhållande är också gränsen för apostelns myndighet satt. Ingen fader har myndighet öfver andra än sina egna barn.

Polemiskt intresse (mot den engelska episkopalkyrkan) förråder på denna punkt *Falconers* likaledes förut nämda arbete[1]). Innan Herren slutade sin jordiska bana, gjorde han tydligt förberedelser för bildandet af ett synligt samfund, i

---

[1]) Se sid. 42 f. 91 f.

hvilket apostlarna skulle vara de första tjänarne med uppdrag att föra hans evangelium vidare. Men å andra sidan har han ej förlänat dem någon *prästerlig* auktoritet. De ha icke mottagit någon kyrklig funktion, som bemyndigat dem att gifva några bindande föreskrifter för menigheten, så att dess dictum skulle påtvinga lydnad, utan deras inflytande skulle vara, såsom Herrens förhållande till dem visade, ett *personligt* och *moraliskt*. Mot ämbetsmyndighet talar Herren sjelf med skärpa. Lk. 22, 25 f. Apostlarna voro valda i den afsikten, att de skulle predika evangeliet. Och Herrens önskan och uppfostran gick ut på att göra dem till dugliga arbetare, icke till ämbetsmän. Intet talar för, att de fått något dem uteslutande tillkommande prerogativ. Sitt apostolat delade de med de sjuttio, deras missionsvärksamhet skulle utsträckas till hela kyrkan, den disciplinära makten utöfvades ej af dem allena. Deras betydelse låg i deras förhållande till Mästaren, och i denna mening är kyrkan bygd på deras grund. Apostlarnas kvalifikation var snarare den af *gåfva* än af *ämbete*. Apostelns förhållande till den af honom grundade församlingen berodde emellertid icke därpå, att han var medlem af någon auktoriserad krets, men därpå att han var den förste, som bringat dem sanningen. Han var dess andliga fader och kunde som sådan göra anspråk på dess tacksamhet. Han var menighetens auktoritet i läran (Gal. 1, 6) och i fall, som rörde disciplinen,

gaf han sin mening tillkänna (I Kor. 12). Med afseende på författningen införde aposteln en enkel styrelseform och lämnade åt menigheten att själf utforma detaljerna. Korteligen: Apostelns gåfva var icke så mycket *regerandets* som *predikandets*.

I öfverensstämmelse härmed har också *Hort* så uttryckt innebörden i apostlarnas (profeternas och lärarnes) tjänster, att de äro »functions not formal offices» [1].

Till slut hänvisa vi i detta sammanhang till följande skrifter, som hvar på sitt sätt bidraga att sprida ljus öfver hithörande frågor, nämligen: *Dobschütz*: Die urchristlichen Gemeinden. Sittengeschichtliche Bilder 1902 samt *Weinels* broschyr: Paulus als Organisator 1899.

Till sist äfven några ord om forskningarna rörande den *efterapostoliska* tidens uppfattning om apostolatet. Bland de arbeten, som behandla hithörande frågor, stå främst de båda ofta nämda af *Harnack:* »Didache» och »Die Mission und Ausbreitung» [2]. Att i detalj genomgå hans framställning är här icke platsen. Blott några ord om de resultat, han framlägger. Beträffande apostlatitelns utsträckning framhåller H., att i den tid, om hvilken nu är tal, en dubbel uppfattning gjort sig gällande,

---

[1]) Se sid. 157 i förut anf. arbete.

[2]) Didache sid. 93 f. 111 f. Die Mission und Ausbreitung sid. 235 f. 242 f. 253 f. Jmfr ock Dogmengeschichte 1894 I sid. 153 f.

men att den, som inskränkt apostlatiteln till »de tolf» och Paulus, afgått med segern. Vidare genomgår han, hvad man i denna tid tillade apostlarna (profeterna och lärarna) för prerogativ, och huru man i denna tid fattade deras ställning till menigheten.

Utom de nu-nämda skrifterna hänvisa vi i detta sammanhang till bl. a. *Lightfoot* (förut anf. arbete sid. 99 f.), hvilken hos denna tids skriftställare konstaterar såväl en vidsträcktare som inskränktare användning af namnet »apostel», än hvad som förekommer i den apostoliska tidens skrifter; vidare *Seufert* i sitt anf. arbete sid. 112—144; *Réville* förut anf. arbete sid. 243 f.; *Mc Giffert* anf. arbete sid. 648 f.

A.

Den apostoliska tiden.

1.

Apostolatets innebörd och omfattning.

Vi börja vår undersökning med den äldsta nytestamentliga litteraturen, nämligen de pauliska skrifterna. Vi spörja då: hvad lär oss Paulus om sitt eget apostolat? Vidare: hvad utsträckning har apostlanamnet för öfrigt i hans skrifter, och hvad vill han hafva utsagdt i och med det, att han kallar någon »apostel»?

Vi anmärka här genast: Paulus lämnar ingenstädes i sina skrifter någon direkt bestämning af apostolatet eller uppdrager några skarpa gränser för att skilja apostlar från andra evangelii förkunnare; men han gifver oss i stället en lefvande bild af en apostel i sin egen person och sin egen värksamhet, han berör äfven sin ställning till andra, som han gifver apostlanamn, och bland hvilka han tillägger somliga en auktoritet, jämställd med sin egen, omtalar medhjälpare på sitt eget missions-

område, som han ger benämningen »apostel», samt uppträder mot evangelii förkunnare, hvilka han bestrider denna äretitel utan stämplar såsom »falska apostlar».

Alltså först: hvad lär oss Paulus om sitt eget apostolat? Han kallar sig själf »Jesu Kristi apostel» eller »sändebud». Så i öfverskrifterna till de flästa af sina bref. Stundom med tillägget κλητός (»kallad»)[1]. Denna kallelse härrör från Gud: Gud har genom sin nåd kallat honom[2], han är »apostel» genom Guds vilja[3] eller, hvilket för aposteln betyder detsamma, Kristus har sändt honom[4], han är Kristi tjänare[5]. Hans apostolat härrör sålunda icke från människor[6]. Men ej häller genom mänsklig förmedling har han mottagit kallelse till apostolat utan af Herren omedelbart. Han är apostel »icke genom någon människa utan genom Jesus Kristus och Gud Fader, som uppväckt honom»[7]. Såsom det framgår af Gal. 1, 15. 16, hänför aposteln denna sin kallelse till en uppenbarelse af Kristus. Om denna uppenbarelse talas det ock i I Kor. 15, 8, där han jämställer den med de uppenbarelser, som kommit de öfriga apostlarna, framför allt »de tolf», till del. Sist i raden af dessa den uppståndnes uppenbarelser var den för Paulus, och han är därför ett ἔκτρωμα, ett »missfall». Vi kunna ej annat än antaga, att den uppenbarelse,

---

[1]) Rom. 1, 1 I Kor. 1, 1. [2]) Gal. 1, 15. [3]) I Kor. 1, 1 II Kor. 1, 1, Ef. 1, 1. [4]) I Kor. 1, 17. [5]) I Kor. 4, 1 II Kor. 11, 23 Gal. 1, 10. [6]) Gal. 1, 1. [7]) Gal. 1, 1.

det på båda ställen åsyftas, är den i Apostlagärningarna omtalade tilldragelsen på vägen till Damaskus. Den forne kristusförföljaren blef en lärjunge och — en »apostel». På olika sätt har man sökt förklara denna Pauli upplefvelse. Oss intresserar i detta sammanhang hufvudsakligen det faktum, att aposteln själf härleder vissheten om att hafva blifvit kallad till att vara ett Herrens sändebud till en uppenbarelse, ja, vi kunna säga denna uppenbarelse af Herren.

Och hvad var innehållet i denna kallelse? Hvad fick han sig anförtrodt i och med apostolatet? Han svarar i Gal. 1, 16 helt kort: ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Och hvarhälst aposteln återkommer till detta spörsmål, alltid detta samma svar: εὐαγγελίζεσθαι, εὐαγγέλιον. Så i I Kor. 1, 17: »Kristus har sändt mig att förkunna evangelium», I Tess. 2, 4: »Gud har bevärdigat oss med att blifva anförtrodda evangeliet». Att förkunna evangeliet är hans lifs kall. Gud har afskillt honom till evangeliet[1]), ja, Gud har från moderlifvet afskillt honom och genom sin nåd kallat honom härtill[2]). Liksom han kallat sig Kristi tjänare, kan han ock kalla sig εὐαγγελίου διάκονος[3]).

Hvad är med detta utsagdt om innehållet i apostelns värksamhet, att han fått sig anförtrodt

---

[1]) Rom. 1, 1. [2]) Gal. 1, 15. [3]) Ef. 3, 7. Kol. 1, 23. Jmfr. II Kor. 3, 6.

evangeliet, eller att han skulle förkunna detta? Ordet εὐαγγελίζεσθαι, som i LXX användes såsom öfversättning af det hebräiska בִּשֵּׂר, betyder »bringa ett gladt budskap» naturligtvis med bibetydelsen: för sådana, för hvilka underrättelsen är en nyhet; εὐαγγέλιον är det glada budskapet själf. I Jesu egen mun fick ordet hänsyftning på det glada budskap, han var sänd att bringa människorna. I den paulinska litteraturen möta de båda orden i betydelsen af det glada budskapet om (frälsning i) Jesus Kristus. Dels ligger i ordet betydelsen af »frälsningsbudskap till dem, som ännu icke känna det eller ännu icke mottagit det», (Zahn). Det är alltså frågan om missionspredikan. Dels samlar sig innehållet i denna förkunnelse omkring Jesus Kristus. Så heter det på det anförda stället i Galaterbrefvet (1, 16): ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν (sc. υἱὸν θεοῦ). Så säger aposteln i Rom. 1, 1 f., att han är »afskilld till (att förkunna) Guds evangelium om sin Son». Och vidare nämner han i II Kor. 4, 4 Kristi härlighet såsom föremål för evangeliet. Ja, evangeliet kan kallas evangeliet om Kristus (εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ)[1].

[1]) I denna eller liknande förbindelser förekommer ordet εὐαγγέλιον i Rom. 1, 9, 15, 19, I Kor. 9, 12, II Kor. 2, 12, 9, 13, 10, 14, Gal. 1, 7, Fil. 1, 27, I Tess. 3, 2. Jmfr. Rom. 16, 25, I Kor. 1, 6, Kol. 3, 16. På alla dessa ställen anse vi betydelsen vara den: förkunnelsen *om* Kristus. Så *Weiss* och *Heinrici* i Meyer's Kommentar, *Lipsius* och *Schmeidel* i Holtzmanns Hand-Commentar. Jmfr. *Holtzmann* i nämnda Hand-Commentar: Die Synoptiker

Innehållet i detta evangelium om Kristus enligt Pauli förkunnelse är den korsfäste och upphöjde Kristus. Den »historiske» Kristus' bild samlas städse i bilden af den korsfäste. Så säger Paulus till korintierna, att Kristus sändt honom att förkunna evangelium »icke med visa ord, på det icke Kristi kors skulle blifva något tomt. Ty korsets ord är för dem, som gå förlorade, en galenskap, för oss, som frälsas, en Guds kraft»[1]). Om sin evangelieförkunnelse för de bildade korintierna säger han själf: »Jag höll mig icke för, att jag bland eder visste något annat än Jesus Kristus, och det den korsfäste»[2]). Och galaterna erinrar han, att »Jesus Kristus blifvit målad för deras ögon såsom

sid. 111. Annorlunda *Zahn* (Skizzen sid. 388, Einleitung II sid. 161. 165 f.), hvilken på samtliga dessa ställen, på hvilka εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ eller synonymer förekomma, vill se en gen. subj., icke obj. Men de i texten anförda ställena (Rom. 1, 1 f. Gal. 1, 16 II Kor. 4, 4) synas oss bevisa motsatsen. Likaså det förhållandet, att Paulus just sätter såsom synonymer: förkunna Kristus och evangelium (II Kor. 11, 4), för att nu icke tala om, att han städse, när han framlägger innehållet i evangeliet, just »målar» Kristus. Vi kunna ock anföra II Kor. 4, 5 såsom i sin mån stödjande vår mening; likaså Apg. εὐαγγελίζεσθαι τὸν Χριστὸν, Ἰησοῦν 5, 42 8, 5. 12. 35 11, 20. Den analogi, *Zahn* anfört, för att styrka sin mening, nämligen λόγος θεοῦ har ju ingen beviskraft mot vår framställning, då äfven vi framhålla, att εὐαγγέλιον θεοῦ (Rom. 1, 1, II Kor. 11, 7 m. fl.) betyder det evangelium, som Gud sändt eller låter förkunna, hvilket evangelium enligt vår framställning är εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ eller förkunnelsen om Kristus.

[1]) I Kor. 1, 17. 18. [2]) I Kor. 2, 2.

korsfäst» [1]). Men den korsfäste Kristus ser han städse från synpunkten af, att korset var för honom genomgången till härligheten [2]). Den uppståndne och förhärligade Kristus var det, som en gång mötte Paulus, och från hvilkens ansikte han då såg stråla gudomlig glans [3]). I den innerligaste förbindelse med denne förhärligade Herren, som är en ande [4]), lefde aposteln sedan sitt lif. Ἐν Χριστῷ, som vi så ofta påträffa i de Paulinska brefven, är ingen tom fras; det uttrycker apostelns lifselement [5]). Så bildade den korsfäste och färhärligade Kristus medelpunkten i Pauli förkunnelse. Man har sökt förklara detta förhållande på följande sätt. Hvad som en gång framför allt hindrat Paulus under hans judendom från att i Jesus se Messias var just hans död på korset. En korsfäst Messias var för juden en anstöt [6]). Men när Paulus genom uppenbarelsen af Kristus fick visshet om, att denne uppstått och lefde i härligheten, bröts hos honom allt tvifvel, och liksom för de första lärjungarne föll nu från uppståndelsen ljus äfven öfver korset, att »i detta fall korsets död icke var lön för någon förbrytelse utan en af Gud föranstaltad offerdöd» [7]). Kristus på korset och Kristus i upphöjelsen blef kärnan i Pauli evangelium. Och i denna mening

---

[1]) Gal. 3, 1. [2]) Se framför allt Fil. 2, 5—9. [3]) II Kor. 4, 6. [4]) II Kor. 3, 17. [5]) *Joh. Weiss:* Die Nachfolge Christi sid. 95, *Holtzmann:* Neutestamentliche Theologie II sid. 79. [6]) I Kor. 1, 23. [7]) *Holtzmann:* Neutestamentliche Theologie II sid. 54. Jmfr *Weiss* Bibl. Theologie d. Neuen Testamentes sid. 200.

kan han säga, att han icke mottagit eller lärt evangeliet af någon människa utan genom uppenbarelse af Jesus Kristus[1]. Och i detta afseende kan han, såsom vi längre fram få se, jämställa sig med urapostlarna, som icke på något annat sätt än Paulus hade kunskap om den uppståndne. Men hvad vi nu sagt, utesluter emellertid icke, att Paulus äfven från dem, som varit tillsammans med Herren under hans jordelif, mottagit meddelande om Jesus, hans ord och gärningar under hans jordelif. Som sagdt, dessa förekomma visserligen sparsamt hos Paulus[2], men dem, som finnas, har aposteln med all sannolikhet fått genom förmedling af dem, som under Herrens jordelif ledsagat honom. I 1 Kor. 15, 3 f. omtalar Paulus en dylik tradition. »Jag har öfverlämnat (παρέδωκα) åt eder, hvad jag själf mottagit (ὃ καὶ παρέλαβον)» och därefter nämnas Kristi död, begrafning, uppståndelse och visioner för lärjungarna. Här går tydligt, hvad aposteln själf mottagit omedelbart af Herren, i en linie med hvad han lika tydligt icke kan tänkas ha mottagit omedelbart af Herren, nämligen berättelsen om de olika kristofanierna, hvilken måste föras tillbaka till en tradition i den äldsta lärjungakretsen. I analogi med detta få vi också förklara, hvad aposteln i I Kor. 11, 23 säger om instiftelseorden till nattvarden: »ty jag har mottagit från Herren, hvad jag öfverlämnat åt eder» (ἐγὼ γὰρ

[1]) Gal. 1, 12. [2]) Se dock Rom. 1, 3 I Kor. 7, 10 f. 9, 14 jmfr I Tess. 4, 15.

παρέλαβον ἀπὸ κυρίου ὃ καί παρέδωκα ὑμῖν)[1]. Han vill blott hafva sagt, att orden härstamma från Herren, och att aposteln öfverlämnat dem såsom sådana. Detta ord från Herrens mun må sålunda jämställas med andra, som aposteln anför med denna ursprungsbeteckning, såsom I Kor. 7, 10 f. 9, 14 I Tess. 4, 15, beträffande hvilka ställen vi intet skäl ha att icke antaga, att de kommit till aposteln genom den urkristna traditionens förmedling. Alltså: har aposteln än på annat sätt — genom att före sin omvändelse ha kommit i beröring med Jesu

[1]) Se beträffande detta särskildt *Zahns* framställning i hans Einleitung II sid. 163. 171 f. »Der grosse Heidenmissionar, welcher nicht zu den Jüngern Jesu gehört hat, unterlässt es nicht, gelegentlich ausdrücklich den durch ihn Bekehrten zu sagen, dass er ihnen in seiner grundlegenden Predigt die Geschichte und die Worte Jesu ebenso überliefert habe, wie er selbst sie überliefert bekommen habe. Von dem Herrn her, um dessen Worte und Geschichte es sich handelt, stammt die Überlieferung, welche Paulus als Missionsprediger und Gemeindestifter weitergibt; aber sie ist ihm ebenso wie den Gemeinden denen er sie bringt, durch Menschen vermittelt worden, und wenn er die Zuverlässigkeit dieser Überlieferung dartun will, beruft er sich — — auf die Zwölf und die Hunderte noch lebender Zeugen (I Kor. 15, 5—7)» (sid. 163). Beträffande I Kor. 11, 23 framhåller Z. att med ἀπὸ κυρίου är sagdt, att traditionen kommer från Herren själf eller annorlunda uttryckt kan ledas ända upp till Herren själf. »Die menschlischen Träger der Tradition auf dem Wege zwischen Jesus und Paulus haben wir der Lebensgeschichte des Paulus zu entnehmen». (Apg. 9, 17—30 11, 25—30 o. s. v.). En meddelelse omedelbart af Herren skulle enligt Z. uttryckts med παρά i st. f. ἀπό. I samma riktning som Z. yttrar sig *Weiss:* Bibl. Theol. d. Neuen Testa-

lärjungar[1]) och efter densamma genom den urkristna traditionen — fått vissa drag af den »historiske» Kristus' bild — den kunskap, som gjorde honom till en Kristi apostel, har han icke fått genom någon mänsklig förmedling utan af Herren själf.

I och med sin omvändelse, med hvilken kallelse till apostolatet sammanfaller, fick Paulus också klarhet öfver evangeliets bestämmelse för alla folk och sin kallelse att i hednavärlden värka för detta evangelium[2]). Så säger han på det ofta anförda stället i Gal. 1, 16 ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν (»att jag skulle förkunna honom bland hedningarna»), i Rom. 1, 5, att han »mottagit nåd och apostlauppdrag för (att värka) trons lydnad bland alla folk». I Gal. 2 kap., där han jämför sitt apostolat med urapostlarnas, resp. Petrus', säger aposteln v. 7. 8, att han blifvit ombetrodd evangeliet för de »oomskurne» liksom Petrus för de »omskurne», och att den, som var värksam med Petrus i hans apostlakall bland de förra, äfven var det i Paulus' apostolat bland de senare. Pauli värksamhetsområde var sålunda den

---

mentes sid. 200. *Holtzmann* Neutestamentliche Theologie II s. 97 f., *Heinrici* i Meyers Kommentar och *Schmiedel* i *Holtzmanns* Hand-Commentar till de anf. ställena, *von Soden* i »Theologische Abhandlungen *C. von Weizsäcker* gewidmet.» 1892 sid. 115 f.

[1]) Jmfr. *v. Soden* anf. arb. sid. 117, *Weiss:* Bibl. Theol. d. Neuen Testamentes sid. 199.

[2]) Se särskildt *Holtzmann:* Neutestamentliche Theologie II sid. 60, *Weizäcker:* Apostol. Zeitalter sid. 68. 76 f.

vida hednavärlden, hvilket icke uteslöt, att han i sin missionsvärksamhet bland hedningarna äfven sökte vinna sina bröder »efter köttet», judarna. Vi kunna höra det från hans egen mun. »Men eder, hedningar, säger jag: just försåvidt jag är hedningarnas apostel, aktar jag dessmer min tjänst för härlig, om jag kunde uppväcka dem, som äro af mitt kött, till ifver och rädda några af dem» (Rom. 11, 13 f.) Jmfr Rom. 1, 16 I Kor. 9, 20 [1]. Sålunda i öfverensstämmelse med Pauli egen framställning och icke — såsom man stundom påstått — i strid mot denna, låter Apostlagärningarna Paulus vid sin missionspredikan anknyta till den judiska synagogan och först därefter vända sig till hedningar.

Vi sammanfatta, hvad Paulus lärt oss om sitt eget apostolat. *Han har af Herren omedelbart blifvit kallad att såsom hans »sändebud» bland hednafolken förkunna det evangelium, som han ock af Herren mottagit.*

Vi vända oss härefter till frågan om *utsträckningen af apostlatiteln* i de paulinska brefven. Vi hafva redan berört, att Paulus i Gal. 2 jämställt sitt apostolat med Petrus'. Innan vi närmare ingå på någon redogörelse för hvad Paulus i detta sammanhang har att säga om apostlarna, vända vi oss till I Kor. 15, 5 f., ett kardinalställe för den

---

[1] Se särskildt *Haupt:* anf. arbete sid. 65 f.

fråga, vi behandla, och särskildt lämpligt som utgångspunkt för dess besvarande. Där omtalas, att Kristus visade sig *för Kefas, sedan för de tolf;* därefter visade han sig för mer än femhundra bröder; *därefter för Jakob, sedan för alla apostlarna.* Här nämnas nu jämte hvarandra »de tolf» och »alla apostlarna». Af detta ställe framgår sålunda, att aposteln känner »de tolf» såsom benämning på den slutna krets af lärjungar, som följde Herren under hans jordelif, och att han utöfver dessa känner till andra, som buro namnet apostel, samt att sannolikt till dessa apostlar hörde Jakob, Herrens broder, liksom Petrus, som också särskildt nämnes, hörde till »de tolf». Och vidare framgår af sammanhanget, att såväl benämningen »de tolf» som »apostel» i denna vidsträcktare bemärkelse äfven tillhör den urkristna menigheten, från hvilken aposteln, såsom vi i annat sammanhang påpekat, mottagit denna tradition (v. 3). Man har visserligen sökt göra οἱ δώδεκα misstänkt dels genom att framhålla, att denna benämning blott här möter hos Paulus, och att οἱ δώδεκα därför sannolikt är en glossa, dels genom att hänvisa till den i några handskrifter förekommande läsarten ἕνδεκα, men, för att börja med det sista, är ju tydligen denna sistnämda läsart uppkommen såsom en rättelse i historiskt syfte, sålunda icke ursprunglig; och hvad åter det angår, att benämningen »de tolf» blott en gång förekommer hos Paulus, kan man icke häraf utan vidare förklara ordet som en glossa,

allrahälst som det får sin motivering därigenom att Paulus här anför en benämning, som härstammar från den judekristna traditionen[1]). — Sist af alla, säger Paulus, mottog han denna uppenbarelse af Herren, Paulus, som en gång varit en kristusförföljare och som därför känner sig vara den ringaste aposteln. Hvad aposteln här säger, att han sist af alla fick uppenbarelse af Herren, hvilken uppenbarelse gjorde honom till apostel, förer tanken till Galaterbrefvet, där aposteln (kap. 1, 17) talar om dem, som voro apostlar *före* honom (τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους).

Vi vända alltså åter till Galaterbrefvet. Uttrycket »dem, som voro apostlar före mig» kunde ju, efter hvad vi nu anfört vid I Kor. 15, få hänsyftning på den vidsträcktare kretsen. Men i det sammanhang, i hvilket det i Gal.-brefvet förekommer, förer det då tanken närmast på »urapostlarna», »de tolf» (Harnack). Dock — nämnandet af Jakob, Herrens broder, såsom apostel förer ju likväl öfver deras krets. Att Jakob här värkligen nämnes apostel, anse vi såsom den sannolikaste tolkningen. Sammanhanget är följande. Efter sin omvändelse begaf sig Paulus icke upp till Jerusalem till dem, som voro apostlar före honom, utan for istället bort till Arabien och Damaskus. Först efter tre år for han upp till Jerusalem för att stifta

---

[1]) Jmfr *Schmiedel:* Holtzmanns Hand-Commentar till detta ställe sid. 191, *Haupt:* förut anf. arb. sid. 4, *Seufert:* anf. arb. sid. 46 f.

bekantskap med Petrus och dröjde hos honom en fjorton dagar. ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου. Detta öfversätta vi med: någon annan af apostlarna såg jag icke utom Jakob, Herrens broder. Visserligen är ju en annan tolkning af detta ställe möjlig, nämligen: någon annan af apostlarna såg jag icke (näml. än Petrus) men väl Jakob, Herrens broder, (hvilken icke är apostel)[1]), men dels är — såsom *Lightfoot* riktigt framhåller — förbindelsen εἰ μή med ἕτερον den naturligaste och med vanligt språkbruk öfverensstämmande, under det att genom skiljandet af dessa onekligen en hårdhet i uttrycket uppstår, dels talar för den tolkning, vi föredragit, analogien i I Kor. 15, 7 och i sin mån I Kor. 9, 5 samt den ställning, Jakob intager såsom en af de ledande männen i den judekristna menigheten vid sidan af Petrus och Johannes (Gal. 2, 2. 6)[2]), och vidare sammanhanget, att här

---

[1]) Såväl *Lightfoot* (anf. arb. sid. 95) som *Schmiedel* (artikeln »Ministry» i Encyclop. Bibl. och i *Holtzmanns* Hand-Commentar II, sid. 191) framhålla *möjligheten* af denna öfversättning af εἰ μή och anföra dels analogier från Pauli språkbruk Gal. 2, 16 (Schmiedel äfven) Rom. 14, 14 dels — hvilket dock har mindre betydelse — från öfriga nytestamentliga skrifter såsom t. ex. Mt 12, 4 Mk 13, 32 Uppb. 9, 4 21, 27.

[2]) För denna tolkning såsom den sannolikaste yttra sig bl. a., utom *Lightfoot, Lipsius* i Holtzmanns Hand-Commentar till detta ställe, *Siefert* i Meyers Kommentar till detta ställe, *Haupt:* anf. arb. sid. 110, *Harnack:* Die Mission und Ausbreitung sid. 234, *Weizsäcker* Apost. Zeitalter sid. 585, 586.

är fråga om uppräknande af de före honom varande apostlar, han vid tillfället i fråga råkade. Hör Jakob sålunda, såsom vi antaga, till apostlarna, så är detta ett språkbruk, som tydligen icke leder sitt upphof från Paulus utan tillhör redan den urkristna menigheten.

Af de ställen, vi nu sist anfört, hafva vi trott oss finna, att apostlatiteln tilldelats icke blott »de tolf» utan äfven andra utom deras krets, och att denna vidsträcktare användning af ordet »apostel» går tillbaka till den *judekristna* menigheten.

---

588. Sid. 588 säger *Weizsäcker:* »Der Aposteldienst hat also seine geschichtliche Entwicklung gehabt, welche schon in einer sehr frühen Zeit, *wahrscheinlich mit der Schätzung des Herrnbruder Jakobus als Apostel begann*, durch Paulus in eine neue Epoche eintrat u. s. w.» Måhända skulle man för denna förmodan just kunna anföra I Kor. 15, 7, där Jakob till τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν intager samma ställning som Petrus till τοῖς δώδεκα? — Såsom »osäker» betecknas denna tolkning af *Schmiedel* (Hand-Commentar II, 1 sid. 191 jmfr art. »Ministry» i Encyclop. Bibl.) af förut angifna språkliga grunder. Mot densamma förklarar sig äfven af sakliga grunder *Odland*, anf. arb. sid. 17 f. Οἱ πρὸ ἐμοῦ ἀπόστολοι kunna enl. O. icke vara några andra än de tolf, och till dessa hörde icke Jakob, Herrens broder; och till apostlakretsen i vidsträcktare mening kunde han ej höra, då han, efter hvad vi veta om honom, städse bodde i Jerusalem, och sålunda icke kunde utöfva någon värksamhet som kringresande missionär. »Ogsaa hans brevs inhold synes at vise, at han ikke kan have havt noget anlæg eller noget kald i retning af evangelieforkyndelse. Ialfald findes der i det hele brev ikke spor af »evangelium» (i dette ords nytestamentlige betydning)».

Detta vårt antagande styrkes ytterligare af följande faktum, nämligen den vidsträcktare användningen af apostlatiteln på *paulinskt* område, en användning, som det icke låg i Pauli eget intresse att införa, utan som han därför sannolikt öfvertagit från den äldsta församlingen[1]. För den vidsträcktare användningen af namnet apostel i den tidens kristenhet talar också oförtydbart uppträdandet af de s. k. falska apostlarna, hvilkas anspråk på apostlatitel skulle varit otänkbart, om denna ej tilldelats andra än de tolf, resp. de tolf och Paulus. I och med sitt anspråk på denna benämning skulle de i annat fall stämplat sig själfva såsom falska apostlar.

Vi öfvergå nu först till en undersökning af Pauli användning af namnet apostel på evangelii förkunnare inom hans eget missionsområde.

I öfverskriften till 1 Tess. nämner Paulus jämte sig äfven Silvanus och Timoteus såsom afsändare af detta bref. I 2 kap. erinrar Paulus om sitt och de båda andres första uppträdande hos tessalonikerna. I v. 6 heter det: »vi sökte icke ära af människor hvarken af eder eller af andra, oaktadt vi kunde uppträda med myndighet såsom Kristi apostlar» (δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι). Att såsom *Haupt*[2], i hvil-

---

[1]) Jmfr *Schmiedel:* art. »Ministry» i Encyclop. Bibl., Holtzmanns Hand-Commentar II, sid. 191 f.

[2]) Förut anf. arbete. sid. 111.

kens intresse det ligger på grund af den begränsning, han gifvit apostolatet[1]), att utesluta de båda jämte Paulus nämda från titeln apostel, här vilja se en pluralis auctoris, hvilken stundom skulle förekomma hos Paulus, torde vara ganska betänkligt redan på grund af plur. ἀπόστολοι, som då skulle syfta på en enda person. Likaså framgår af hela sammanhanget för öfrigt, att Paulus talar icke blott i sitt eget utan äfven i de båda andres namn. När han någon gång särskildt talar i sitt eget, sätter han första person singularis. Så i kap. 3, 5 5, 27. Att antaga, det väl Silvanus men ej Timoteus här räknas med till apostlarna, såsom *Lightfoot* och efter honom *Harnack* göra, beror naturligtvis på en förutfattad mening om apostolatets utsträckning. Den förre anser nämligen autopsin af Herren såsom nödvändig betingelse för apostolat, hvilken betingelse han, såsom vi nämt[2]), icke kunde förutsätta hos Timoteus. Harnack[3]) framhåller, att Paulus väl nämner sina medmissionärer men icke sina understödjande lärjungar apostlar, och att detta ställe icke behöfver syfta på Timoteus, och båda hänvisa till sådana ställen, på hvilka Paulus, när han knyter Timoteus' namn till sitt eget, låter apostlatiteln fara I Tess. 1, 1 II Tess. 1, 1 Fil. 1, 1, Lightfoot äfven till

---

[1]) Vår framställning sid. 34 f.

[2]) Sid. 25. Lightfoots arbete sid. 98.

[3]) Die Mission und Ausbreitung sid. 232.

II Kor. 1, 1 Koll. 1, 1, på hvilka ställen Timoteus skulle vara direkt utesluten från apostlatiteln. Till hvad här sist anförts återkomma vi i annat sammanhang. För oss är emellertid af texten klart, att Paulus här kallar sina båda medhjälpare vid grundandet af församlingen i Tessalonika — Silvanus och Timoteus — för apostlar[1]).

Äfven Pauli medarbetare Barnabas kallas apostel i I Kor. 9, 5. 6: »Hafva vi icke rättighet att föra med oss en (kristen) syster såsom maka såsom äfven *de öfriga apostlarna* och Herrens bröder och Kefas? Eller äro endast *jag* och *Barnabas* icke berättigade att vara fria från handarbete?» o. s. v. Här, där Paulus talar om de rättigheter, som tillkommo de andra apostlarna, vindicerar han samma apostlarättigheter äfven åt sig och Barnabas, hvadan vi måste draga den slutsatsen, att äfven Barnabas här räknas med till apostlarna. Längre ned (v. 13) framhåller Paulus, att de, som förkunna evangelium — hvilket var apostelns uppdrag — skulle lefva af evangeliet. Också detta passar ju in såväl på Barnabas som Paulus. Dessutom nämner Paulus i Gal. 2, 9 Barnabas i ett sammanhang, där frågan tydligen gäller fördelningen af apostlavärksamheten bland judar

---

[1]) För denna uppfattning uttala sig bl. a. *Zahn:* Skizzen sid. 341, *Weizsäcker:* Apost. Zeitalter sid. 586, *Odland:* anf. arb. sid. 20, *Schmiedel* i Holtzmann Hand-Commentar II, 1 sid. 24 (191 f.).

och hedningar, och hvilket ställe sålunda bestyrker vårt antagande, hvilket ytterligare bekräftas af Lukas' språkbruk i Apg. 14, 4, där Barnabas kallas apostel. Också är detta numera ett så godt som allmänt erkändt faktum.[1]).

Vidare gifver Paulus Apollos denna titel i I Kor. 4, 9, jämfördt med 4, 6. Sammanhanget är följande. Aposteln har uppträdt mot partierna i den korintiska menigheten. Somliga sade: jag tillhör Paulus, andra: jag Petrus, andra åter: jag Apollos. Hvad äro nu dessa, man så nämde sig efter? De äro Kristi tjänare och förvaltare af Guds hemligheter, inför Gud ansvariga. I v. 6 fortsätter aposteln: detta har jag tillämpat på *mig och Apollos* för eder skull, bröder, på det att I af oss mån lära — — att I icke mån uppblåsas — —. Den ironiska jämförelsen, aposteln sedan framställer mellan korintierna å ena sidan och sig och sin medarbetare å den andra, inleder han med orden: ty mig synes, att Herren framställt *oss apostlar* såsom de ringaste o. s. v. (v. 9). Den närmaste tolkningen är då denna, att Paulus med »oss apostlar» särskildt åsyftar de båda, han nyss nämt, sig själf och Apollos, äfven om man här kunde gifva en större utsträckning åt detta ord

---

[1]) Så af *Lightfoot, Harnack, Sohm, Heinrici* (Meyers Kommentar I Kor. sid. 244 f.), *Schmiedel* (i Holtzmanns Hand-Commentar II, 1 sid. 192), *Weizsäcker* (Apost. Zeitalter sid. 586), *Zahn*, Zkizzen sid. 341, *Odland:* anf. arb. sid. 24.

och därvid tänka på apostlarna i allmänhet. Men mot denna utsträckning talar dock, att här är frågan om en jämförelse mellan korintierna och dem, som hos dem förkunnat evangelium. Men lika litet föreligger något skäl att med *Heinrici*[1]) antaga, att Paulus här blott talar om sig själf. Mot denna uppfattning talar, att Paulus v. 6 ställer Apollos vid sidan af sig och här talar i första person pluralis, under det han i v. 14, där han sålunda talar i eget namn, använder första person singularis. Alltså framgår af detta ställe, att Apollos nämnes apostel.

I Rom. 16, 7 nämnas enligt den sannolikaste tolkningen Andronicus och Junias apostlar. Vi öfversätta nämligen: »hälsen Andronicus och Junias, mina stamförvandter och medfångar, *hvilka hafva ett godt rykte såsom apostlar* (οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις) och till och med före mig voro i Kristus». En annan öfversättning, som också är möjlig, är denna: hvilka äro i godt anseende hos apostlarna. Mot den förstnämda öfversättningen har anförts (så af *Zahn*), att dessa nu nämda vid betraktande af de nytestamentliga underrättelserna om den tidens missionärer näppeligen kunde utan öfverdrift kallas framstående apostlar, utan att de

---

[1]) I Meyers Kommentar I Kor. sid. 126 f. »Der Plural ἀποστόλους ist durch ἡμᾶς veranlasst». — För den tolkning, vi ofvan gifvit, uttala sig bl. a. *Weizsäcker* (Apost. Zeitalter sid. 586), *Schmiedel* (i Hand-Commentar II, 1 sid. 192), *Zahn* (Skizzen sid. 341), *Odland* (anf. arb. sid. 22 f.).

på sin höjd voro att anse såsom »apostlar af tredje eller fjärde grad». Bortsedt från vanskligheten af argumentatio ex silentio förbiser man vid denna argumentering, att betydelsen af ordet apostel är den af evangelii förkunnare, och att Paulus med de ofvannämda orden vill ha sagt, att de båda nämda ha (genom sin verksamhet) vunnit ett godt namn som sådana. Alltså anse vi, att från saklig synpunkt intet är mot vår öfversättning att anmärka, hvartill kommer, att den äfven är den grammatiskt mäst antagliga. Dessutom talar mot den *andra* öfversättningen i sin mån det sakliga skälet, att »apostlarna» då här — såsom Harnack och Zahn riktigt framhålla — måste betyda »urapostlarna», och att detta, att särskildt framhålla, det vissa personer stodo väl hos dessa, torde ligga fjärran från Pauli tankegång, som gärna riktar sig mot προσωποληψία äfven när det gäller urapostlarna. Vi behöfva blott hänvisa till Gal. 1. 2. Vi anse sålunda, att Andronicus och Junias här äro nämda apostlar [1]).

---

[1]) Vi hänvisa i denna punkt särskildt till *Haupt*, anf. arb. sid. 111 f. och *Odland:* anf. arb. sid. 24 f. Vi anföra ur O:s arbete följande: »Den nærmestliggende forstaaelse af dette sted maa sikkerlig siges at være den, der allerede hyldedes af de gamle græske fortolkere, hvorefter Andronikus och Junias, to os ellers ganske ubekjendte personer, er karakteriserede som »udmerkede» eller »fremragende blandt apostlerne» ɔ: i apostlernes tal . . . Er denne fortolkning den rigtige, da peger dette sted som Lightfoot bemerker, på en meget betydlig udstrækning af aposteltiteln. At vi ikke ellers har noget kjendskab

Det mäst oemotsägliga beviset för apostlatitelns utsträckning i kristenheten vid denna tiden är emellertid uppträdandet af de i II Kor. 10—12 nämda ψευδαπόστολοι. Att dessa framträdt med anspråk på apostlatitel, framgår af hela sammanhanget på det nämda stället i II Kor., framför allt 11, 13. Aposteln Paulus uppträder ej heller mot deras formella rätt att kalla sig apostlar utan nekar dem titeln af »Kristi apostlar» och stämplar dem såsom »falska apostlar» eller måhända rättare enligt Weizsäckers öfversättning »lögnapostlar» därför, att de förvanska evangeliet och förkunna »en annan Jesus».

Såsom bevis för apostlatitelns utsträckning vid denna tid har man stundom (så Loening) anfört II Kor. 8, 23, Fil. 2, 25. På dessa ställen är

til disse to mænd, kan ikke være afgjørende. Thi ikke blot kan der, for det vi ved, have været adskillig flere fremragende mænd i den apostoliske tid end de, vi kjender. — — Meget træffende har ogsaa Haupt til fordel for denne forstaaelse of stedet gjort opmerksam paa den smukke klimax, der derved fremkommer i anordningen af de fire prædikater, der tillægges disse to mænd. De er 1) sammenknyttede med Paulus ved blodets baand (συγγενεῖς), 2) forbundne med ham ved fælles lidelser (συναιχμάλωτοι), 3) sideordnede med ham ved fælles kald og ved den fremragende udøvelse deraf og 4) ham endog overlegne, forsaavidt de med hensyn til Kristenstand er ældre end han». — Vidare hänvisa vi till *Weizsäcker:* Apost. Z. sid. 586, *Lipsius* i Hand-Commentar II, 2 sid. 201. Möjligheten af vår tolkning antages ock af *Schmiedel* i Hand-Commentar II, 1 sid. 192 samt Art. »Ministry» i Encycl. Bibl.

det dock ej tal om »Kristi apostlar» eller »sändebud» utan om menigheternas delegerade ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν II Kor. 8, 23 ὑμῶν ἀπόστολον Fil. 2, 25). Men äfven om dessa ställen sålunda icke kunna direkt användas såsom bevis för apostlatitelns utbredning, i den mening vi tagit ordet apostel, så visa de dock den allmänna användningen och utbredningen af ordet apostel på denna tid och tala sålunda i sin mån också för möjligheten af ordets allmännare användning äfven i den särskilda mening, vi förut gifvit det, hvadan vi icke velat helt underlåta, att i detta sammanhang omnämna dessa båda ställen.

Af hvad vi nu genomgått af de paulinska brefven, hafva vi funnit, att titeln apostel vid tiden för dessas tillkomst tilldelades utom åt »urapostlarna» och Paulus äfven åt andra evangelii förkunnare på såväl judekristligt som hedningkristligt missionsområde. Det är i denna allmänna betydelse Paulus säger I Kor. 12, 28 ὥς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους.

Den andra frågan är så den: hvad lär oss de paulinska brefven om dessa *apostlars kvalifikationer*, eller med andra ord: hvad är därmed sagdt om en evangelii förkunnare, att han nämnes apostel? Harnack har vid framställningen af Pauli apostlabegrepp[1]) framhållit, att hans språkbruk icke är enstydigt. Vi skola nu söka visa,

---

[1]) Die Mission und Ausbreitung sid. 231.

att detta beror därpå, att han vid benämningen apostel än uteslutande tänker på sig själf eller de tolf, hvilka han tillägger särskilda kvalifikationer, och dessas apostolat — sitt eget och urapostlarnas — är det han på grund af omständigheternas makt särskildt kommer att syssla med, än åter har i sikte apostolatet i detta ords vidsträcktare mening, hvarvid skiftningar kunna framträda mellan dettas kvalifikationer på judekristligt och paulinskt område.

Som utgångspunkt taga vi då den bestämning, Paulus själf gifvit af en ἀπόστολος Χριστοῦ, att han af Gud eller Kristus skulle vara kallad till evangeliets förkunnelse. Men utaf Gal. 1, 1 se vi också, att detta kunde ske antingen *omedelbart* af Herren eller *medelbart* genom människor. I senare fallet kunde apostlar utsändas antingen från en kristen menighet efter profeters anvisning (Apg. 13, 1—3 jmfr I Tim. 1, 18 4, 14) eller ock af enskilda personer (II Kor. 3, 1), hvilket måhända ock var förhållandet med en och annan af Pauli medhjälpare, som bar apostlatitel. Hvilka voro då de yttre kvalifikationer, man hos dessa fordrade? Frågan måste olika besvaras, allteftersom det gäller apostolatet på judekristligt eller paulinskt missionsområde.

Att man på *judekristligt* håll skulle uppställa fordran af antopsi af Herren var helt naturligt. Ja, man gick enligt Apg. 1 kap. i begynnelsen ännu längre. Vid kompletteringen af »de tolf»

uppställde man den fordran, att kandidaten skulle lefvat tillsammans med Herren från första början af hans offentliga värksamhet. Detta gällde emellertid blott detta enstaka fall och kunde naturligtvis ej uppsättas såsom fordran för framtiden, då apostlatiteln kom att utsträckas utöfver »de tolfs» krets. Men säkerligen har man äfven efter denna utsträckning här fasthållit fordran åtminstone af autopsi af den uppståndne. Härför tala nu I Kor. 15, 7 med berättelsen (tillhörande den judekristna traditionen) om Herrens uppenbarelse för *alla* apostlarna före Paulus. Vidare se vi, hvilken roll autopsin af Herren spelar i angreppen mot Paulus. Och med all sannolikhet ägde också de i II Kor. omtalade lögnapostlarna denna yttre kvalifikation: de hade sett Herren personligen. Då de dessutom fått rekommendation från högre ort, kunde de uppträda med sina anspråk på att vara Kristi apostlar, den sanna fortsättningen af Kristi apostolat (Weizsäcker). Att antaga, det denna kvalifikation först i striden mot Paulus uppkommit, föreligger intet skäl.

På *paulinskt* missionsområde har denna fordran på autopsi säkerligen icke uppställts, och de ställen i de paulinska brefven, man så uttydt, få på annat sätt sin förklaring. Såsom redan af *Lightfoot* framhållits, hafva med all visshet en Apollos och Timoteus icke ägt denna kvalifikation, utan att vi dock med Lightfoot kunna bestrida deras apostlanamn. Och af angreppen på Pauli

eget apostolat se vi ju, att man bestred äfven honom själf densamma. Att han själf ansåg denna yttre kvalifikation relativt likgiltig, framgår af II Kor. 5, 16: εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. Det enda yttre kännemärke på sitt och andras apostolat, på hvilket Paulus hänvisar, är, att en apostels värk blifvit gjordt, att Herren själf bekännt sig till evangeliets förkunnelse.

På denna vidare basis för apostolatet byggde *Paulus* emellertid ej *sitt apostolat.* Han ställer det högre. *Han härleder det liksom »de tolfs» från kallelse omedelbart af Herren,* såsom vi förut genomgått. Anledningen för hednaaposteln att särskildt framhålla sitt apostolat gåfvo just de förut nämda »lögnapostlarna» med sina angrepp mot Paulus och hans värksamhet som apostel. De yttranden af Paulus om hans apostolat, vi förut anfört, ha just framkommit i strid mot dessa. Vi skola nu i detta sammanhang gå något närmare in på hvad striden gällde, och sålunda få se Pauli yttranden i deras rätta historiska belysning. Vi skola då finna, att yttranden, som man stundom användt såsom bevis för en eller annan kvalifikations nödvändighet för apostolatet i allmänhet, blott gäller Pauli eget apostolat, som han själf tillägger en högre rang och ställer vid sidan af »de tolfs», ja, de ypperstes bland urapostlarna såsom jämbördigt med deras.

Pauli vedersakare, som han nämner ψευδαπόστολοι, voro judekristna agitatorer, hvilka, icke nöjde med den fredliga uppgörelsen mellan Paulus och de ledande männen i Jerusalem, följde den store hednaaposteln i spåren, och där han gick fram och sådde evangeliets säd, gingo de efter och sådde ut hat och tvedräkt. De sökte göra Pauli *person* och *apostolat* misstänkta för att så ock göra hans *evangelium* misstänkt och sålunda äfven bland de hedningkristna kunna utsprida sina judaiserande meningar. Galaterbrefvet visar oss deras agitation såsom fullbordad. Korinterbrefven visa oss den i sin utveckling. Vid tiden för I Kor. hade de ännu blott uppträdt och sökt underminera Pauli apostolat. Vid tiden för det II Kor. hade de trängt vidare: de ha icke blott underminerat Pauli apostolat, de ha äfven satt sitt i stället och uppträdt med »ett annat evangelium» [1]. Striden kom att stå hårdt, såsom vi se af dessa nu nämda brefven. Den store aposteln känner sig strida icke blott för sin personliga ställning såsom apostel utan ock för hvad som var med detta apostolat oskiljaktigt förenadt — evangeliet om Kristus. I denna strid pro aris et focis uppträder aposteln stundom med en skärpa, som, om den gällt endast personliga vedersakare, skulle synts alltför stor, men då hans ifver gäller evangeliet själf, för aposteln blir en θεοῦ ζῆλος [2]. Vid

[1]) II Kor. 11, 4.
[2]) II Kor. 11, 2.

apostelns försvar kunna vi mellan raderna läsa angreppen. Så se vi af Galaterbrefvets båda första kapitel, att de mot Pauli apostolat framhållit, att han icke vore någon apostel, som kunde anses jämbördig med de tolf. Dessa hade blifvit kallade af Herren omedelbart. Paulus hade först genom dem mottagit sitt apostolat och sitt evangelium och stode sålunda i beroendeförhållande af dem. Och till dessa kunde de ju hänvisa såsom förebilder i lagens hållande. Så sökte de rödja väg för sin judaiserande förkunnelse. Gent emot dessas beskyllningar framhöll Paulus om sitt apostolat det, vi förut genomgått, att han vore kallad omedelbart af Herren, att han af Herren själf genom uppenbarelse mottagit sitt evangelium och icke af de före honom varande apostlarna, som han först en längre tid efter sin omvändelse endast några dagar råkat[1]). Det är i detta sammanhang, han kommer att tala om sitt förhållande till de ledande männen i Jerusalem och att jämföra sitt apostolat med urapostolatet. Fjorton år efter sitt första besök kom han åter upp till Jerusalem, därtill föranledd af en Herrens uppenbarelse. Vid detta tillfälle blef hans apostolat erkändt äfven af de ledande männen i Jerusalem, då de sågo, att åt Paulus var anförtrodt evangelium bland hedningarna liksom åt Petrus bland judarna. Och beviset: ty den, som med Petrus var värksam för hans apostla-

[1]) Gal. 1. 2.

gärning bland de omskurne, var ock värksam med Paulus för hedningarna. Och så erkände de den nåd (charisma), som blifvit honom förlänad som apostel.

Skimra icke samma anklagelser igenom i Pauli försvar mot sina inkvisitorer i I Kor. 9, 1. 2: »Är jag icke fri? Är jag icke apostel? Har jag icke sett vår Herre Jesus?» Och tillägger han såsom ytterligare bevis för sitt apostolat: »Ären icke I mitt värk i Herren? Äfven om jag för andra icke är en apostel, är jag det dock för eder: I ären ju inseglet på mitt apostolat i Herren». — I II Kor. försvarar sig Paulus mot en skur af beskyllningar och angrepp, som störtat ned öfver honom. Man nedsatte hans personliga ställning såsom apostel, och man sökte göra hans evangelium misstänkt. Han saknade hvad som anstod en apostel, nämligen mod och ett behjärtadt uppträdande[1]). Visserligen, i bref kunde han väl ådagalägga sådant, men hurudan var han, då han uppträdde ibland dem? Då var han svag och orden oansenliga[2]). Det var icke på rätt sätt utan genom list han fångat dem. Och hvartill ledde väl hans förkunnelse? Till att man vandrade efter köttet[3]). De däremot voro rättfärdighetens tjänare[4]). Under det de nedsatte Paulus till att vara en nolla[5]), höjde de sig själfva till skyarna[6]).

---

[1]) II Kor. 10, 1. 2. [2]) 10, 10. [3]) 10, 3 f. [4]) 11, 15. [5]) 12, 11. [6]) 10, 12 f.

De hade själfva sett Herren och mottogo fortfarande uppenbarelse af honom [1]), kunde sålunda berömma sig af att vara af Kristus [2]), vara Kristi tjänare [3]) och hans apostlar [4]), och de kunde uppvisa rekommendationsbref [5]). Hvarpå stödde Paulus egentligen sitt apostolat? Paulus bemöter dessa motståndare med styrka och svänger öfver dem äfven ironiens gissel. Med kraft tillbakavisar han beskyllningen, att han skulle »vandra efter köttet». I stället gick ju hans värksamhet ut på att väcka »lydnad för Kristus» [6]). Liksom de gjorde anspråk på att vara af Kristus, gjorde äfven han anspråk därpå [7]), fastän han icke ville som de hufvudlöst berömma sig, allraminst på en annans-arbetsfält, på hvilket man obehörigen trängt in [8]). För att nu följa dem i deras »narraktighet» [9]) kunde han berömma sig själf af alldeles samma yttre företräden som de: ifrån den äkta judiska börden till synerna och uppenbarelserna af Herren [10]). Han stod icke i något efter dessa »apostlar i superlativ» (ὑπερλίαν ἀπόστολοι), såsom han ironiskt på grund af deras öfverdrifna självberöm kallar dem [11]). Så rycker han masken af dem. De förkunna ett annat evangelium, en annan Jesus, de äro sålunda bedrägliga arbetare och lögnapostlar, som tagit på sig masken af Kristi apostlar och rättfärdighetens tjänare [12]).

---

1) 12, 1 f. 2) 10, 7. 3) 11, 23. 4) 11, 13. 5) 3, 1. 6) 10, 5. 7) 10, 7. 8) 10, 12 f. 9) 11, 1. 16. 10) 11, 16—12. 10. 11) 11 15—12, 11. 12) 11, 13 f.

— Till slut pekar aposteln, såsom i de båda förut nämda brefven, på sin apostlagärning som bevis på att Herren bekännt sig till honom såsom apostel[1]). Ja, »en apostels tecken äro gjorda ibland eder med all slags tålamod med tecken, under och krafter»[2]). »Ty den som rekommenderar sig själf, är ej bepröfvad utan den, som Herren rekomenderar[3]).

Så hafva vi nu fått en historisk bakgrund för Pauli framställning af apostolatet. Efter hvad vi nu sist genomgått, kunna — enligt vårt förme-

---

[1]) 11, 23 f. [2]) 12, 12. [3]) 10, 18. — Vi lämna i detta sammanhang å sido den frågan, huruvida dessa i II Kor. 10—12 omtalade pseudapostlarna tillhörde något af de i I Kor. nämda partierna: Kristuspartiet (*Weizsäcker* och *Schmiedel*) eller Petruspartiet (*Zahn*, Skizzen 341). Af större vikt var, att få ett omdöme om, hvad som menades med ὑπερλίαν ἀπόστολοι, hvilket uttryck hänförts än till urapostlarna än till pseudapostlarna. För förra alternativet uttala sig bl. a. *Heinrici* (Meyers Kommentar till II Kor. sid. 324 f.), *Mc Giffert* (anf. arb. sid. 314), *Bruckner* (Die Irrlehrer im Neuen Testament sid. 16). I öfverensstämmelse med senare alternativet tolkas uttrycket af bl. a. *Weizsäcker* (Apost. Z. 587 f.), *Harnack* (Die Mission und Ausbreitung sid. 233), *Zahn* (Skizzen sid. 55 f.), *Schmiedel* (Hand-Comm. II, 1 sid. 62 f.). I förra fallet skiljer man mellan pseudapostlar och ὑπ. ἀπ., i senare fallet identifieras båda. Mot den förra tolkningen talar mindre det argumentet, att Paulus icke så skulle kunnat nämna de tolf, hvilket han väl med en viss ironisering af korinternas tankar om dem kunnat göra likasåväl, som han i Gal. icke utan ironi mot galaterna kallar dem στῦλοι och nämner dem δοκοῦντες εἶναι, än hela sammanhanget, i hvilket aposteln just framhåller pseudapostlarnas själfberöm, vid hvilket de satte sig själfva till måttstock (II Kor. 11, 12).

nande — åtskilliga frågor, som röra apostolatet, nu lättare få sitt svar. Vi skola i största korthet påpeka en och annan. Såsom vi i det föregående sett, kämpade Paulus för att jämställa sitt apostolat med de tolfs. Han åsyftade med detta att gifva det den högsta rang. Hvad de voro på det judekristna missionsområdet, var han på det hedningkristna. Hvad Harnack säger: »Paulus fasthåller det vidare apostlabegreppet, men de tolf lärjungarna äro för honom apostolatets grundstock», kan äfven förändras därhän, att Paulus för sitt missionsområde fasthåller den vidsträcktare apostlatiteln, men aposteln är i främsta rummet han själf. Sedan striden med hans judaistiska motståndare kan spåras, finna vi också denna starka betoning af hans eget apostolat. Under det Paulus i Tessalonikerbrefven, hvilka med all sannolikhet äro hans första bref, ännu icke i öfverskriften nämner sig apostel, gör han detta i Galaterbrefvet och de följande brefven med undantag af Filipperbrefvet. Där behöfde ej hans apostolat särskildt framhållas. Den gåfva, filipperna sändt honom, vittnade ju nog om hans apostoliska ställning ibland dem. Men i de öfriga brefven framhåller han sig redan i deras början såsom apostel. Han är den egentlige aposteln och därför, äfven när han knyter sin apostoliska medhjälpares namn till sitt, utmärker han endast sitt med titeln apostel. På detta sätt får sin förklaring, hvarför en Timoteus i I Tess. 2, 6 kan kallas apostel men ändock synas vara direkt

utesluten från apostolatet i II Kor. 1, 1 Koll. 1, 1 (Lightfoot)[1]. Paulus är aposteln κατ' ἐξοχήν i hednavärlden. Det är han, som genom uppenbarelse fått sig evangelium bland hedningarna betrodt. Så är hela hednavärlden hans missionsfält, och han känner sig därför förpliktad äfven gent emot sådana menigheter, som han själf ej grundlagt, såsom t. ex. den romerska menigheten. Medan de andra apostlarna på hans missionsområde buro omsorg om hvar sina församlingar, bar Paulus omsorg om alla menigheter[2]. Till Pauli högre apostolat svarade också, att Gud på ett särskildt sätt bekännde sig till detsamma med tecken och under och krafter. Hvad som nu framhållits om Pauli apostolats särställning, får dock ej fattas så exklusivt som t. ex. *Haupt* gjort det, hvilken nekar, att någon på Pauli missionsområde af honom tillerkändes namnet apostel, liksom att någon på de tolfs missionsområde af dessa tillerkändes detta namn. Detta leder till våld mot historiska fakta, såsom vi förut haft tillfälle att framhålla. Men också den andra ytterligheten är utesluten, att hvarje bestämning, som Paulus tillagt sitt eget apostolat, skulle kunna utsträckas till alla andra apostlarna på hans område. Så t. ex. kan I Kor. 9, 1 icke användas såsom bevis på autopsiens nödvändighet för apostolatet i allmänhet — såsom

---

[1]) Jfr. *Mc Giffert:* anf. arb. sid. 648.

[2]) II Kor. 11, 28.

Lightfoot velat. Där är, såsom vi sett, förhållandet det, att Paulus för egen del jämställer sig med dem, som sett Herren.

Ännu en sak i detta sammanhang. Vi ha ofta vidrört, att Paulus satt de tolfs apostolat och sitt eget högst. Harnack säger härom: »Dass die Zwölfe fortan in der Geschichte als die Zwölf *Apostel*, ja als *die* Apostel gelten, das hat Paulus begründet, und er hat es begründet — paradox genug —, um seine eigene Bedeutung zu fixieren». Säkert är, att den skillnad inom apostolatet, som vi funnit Paulus göra, pekar hän mot den inskränkning af apostolatet, som vi påträffa i Efeserbrefvets 4, 11, och som vi i annat sammanhang få tillfälle att beröra.

Vi sammanfatta: Paulus ställer sitt eget och de tolfs apostolat högst. Såväl han som de ha mottagit evangelium och apostolat omedelbart af Herren. Men utom de nu nämda finnas på båda hållen äfven andra evangeliets förkunnare, som betecknas såsom Kristi apostlar eller sändebud, hvilka medelbart fått denna värksamhet sig anförtrodd. I de paulinska brefven skiner tydligen igenom, att man på judekristligt håll uppställt fordran af autopsi af Herren, under det inre och yttre grunder tala för, att på paulinskt håll ingen dylik kvalifikation erfordrades utan blott det, att den apostoliska charisman i värksamheten skulle visa sig.

De paulinska skrifterna hafva talat om apostolatet såsom en bestående inrättning. De visa sålunda tillbaka utöfver sig självfva till en *tidigare period*, när det gäller att besvara frågan om *apostolatets uppkomst och första skede*. Till denna tidigare periods historia utgöras källorna af de *synoptiska evangelierna* och *apostlagärningarnas första del* (kap. 1—12). Om apostolatets uppkomst lämna oss de synoptiska evangelierna uteslutande underrättelse[1]). Hvad nu dessa skrifter angår, är det af vikt att framhålla tvänne egenskaper hos dem, hvilka spela en stor roll i den nuvarande historiska kritiken, och som ej häller kunna förbises. För det *första* äro de icke rena historieværk utan framför allt »uppbyggelse-» eller »läroskrifter». För det *andra* äro de litteraturprodukter af en senare tid än den, hvilkens tilldragelser de förtälja. Den förstnämda egenskapen har man stundom fattat i en betydelse, som skulle den mer eller mindre utesluta deras trovärdighet. Man har funnit, att i dem fakta konstruerats upp i anslutning till gammaltestamentliga texter och förebilder, som det gällde att se uppfyllda. Den kristna tron har gjort upp allegorier, diktat situationer såsom illustrationer till Herrens ord o. s. v. Och framför allt gäller här naturligtvis: »i undret sme-

[1]) Johannesevangeliet, som icke lämnar någon upplysning i den sak, hvarom här är fråga, lämnas därför här ur räkningen och kommer att behandlas i sammanhang med den johanneiska litteraturen i sin helhet.

ker tron sitt älsklingsbarn». Då detta icke användts såsom argument mot synoptikernas berättelse om de tolf apostlarnas kallelse och utsändande — ty hvad *Seufert* efter Volkmar anfört såsom analogi från den gammaltestamentliga historien eller Moses utväljande af de äldste Ex. 18, 19 har icke spelat någon roll i undersökningen och kan väl näppeligen tagas på fullt allvar — kunna vi lämna, hvad kritiken i denna del anfört, ur räkningen. Hvad nämda egenskap emellertid vidare innebär, vilja vi däremot i detta sammanhang för vår del understryka, nämligen att dessa skrifter på grund af sin karaktär af uppbyggelse- eller läroskrifter stundom kunna lämna den kronologiska ordningen och i stället följa en saklig, i det de sammanföra besläktade yttranden eller situationer, i hvilka man spårade yttre eller inre likhet, och som kunde »leda till likartade uppbyggliga reflexioner» [1]). Minst är detta förhållandet med Markus. Utan här möter oss, såsom af den historiska kritiken numera allmänt antages, det historiska förloppet af Jesu värksamhet i dess grunddrag [2]). Och an-

---

[1]) Beträffande hvad som här i sin helhet anförts om synoptikerna såsom historiska skrifter och uppbyggelseskrifter, se särskildt: *Weizsäcker:* Apostol. Zeitalter sid. 369—401, *Holtzmann:* Die synoptiker sid. 4—20, *von Soden:* Das Intresse des apostolischen Zeitalters an der evangelischen Geschichte sid. 113—169 i »Theologische Abhandlungen C. v. Weizsäcker gewidmet».

[2]) *Holtzmann:* Die Synoptiker sid. 7. »Es war nur die von selbst sich ergebende Probe für die, einer Menge mühsa-

gående parallelberättelserna hos Mattheus och Lukas kan man, anmärker *Holtzmann*[1]), steg för steg visa, att de förutsätta den af Markus gifna ordningsföljden såsom den ursprungliga. Också erkännes allmänt, att Markusevangeliet antingen i sin helhet eller till sin grundstomme går tillbaka till Markus, »Petri tolk», och sålunda i sista hand till Petrus, såsom redan Euseb. hist. eccl. III, 39, 14. 15, anförande en äldre tradition, säger. Markusevangeliet skulle alltså i sina hufvuddrag hvila på ögonvittnes utsago[2]).

Det andra observandum beträffande synoptikerna var, att de äro skriftligen affattade i en långt senare tid än den, hvilkens historia de beskrifva. Detta sakförhållande har gjort, att man i ett och annat drag i den evangeliska berättelsen velat se snarare en återspegling af den tidens uppfattning, i hvilken evangelierna skriftligen fixerades,

mer Einzelforschungen abgewonnen, Ergebnissen, wenn es sich je länger, desto mehr herausgestellt hat, *dass hier* (in Mc) *auch der erzählte Gegenstand in seinen einfachsten, wesentlich geschichtlichen Grundformen* vor unsere Augen tritt. Denn in der That lassen sich die grossen Wendungen und Epochen der galiläischen Wirksamkeit Jesu nur bei Mc mit Klarheit nachweisen; in dieser Beziehung stellt dieses Evglm sogar allein noch eine durch das Ganze gehende Einheit des geschichtlichen Verlaufes dar».

[1]) Die Synoptiker sid. 6 f.

[2]) Utom af de förut nämda, Weizsäcker, Holtzmann, von Soden erkännes detta äfven af *Harnack:* Die Chronologie des altchristlichen Litteratur bis Eusebius, II 1 sid. 652 f.

än en trogen historisk bild af den tid, de beskrifva. Såsom en dylik anakronism har man ansett än hela berättelsen om de tolf apostlarna (Seufert), än själfva benämningen apostel, som skulle härstamma först från tiden efter Jesu död och uppståndelse, men som influtit i den evangeliska berättelsen äfven före denna tidpunkt. Utan att a priori kunna förneka möjligheten af anakronismers förekomst i evangelierna måste vi för vår del uppställa såsom regel, att man endast då beträffande en historisk uppgift får antaga en dylik, när denna omöjligen kan förklaras ur den tid, hvilken den enligt evangelierna tillhörde.

Efter att hafva förutskickat dessa anmärkningar angående den historiska kritikens uppfattning i denna del öfvergå vi till ett kort referat af synoptikernas och Apostlagärningarnas berättelse om de tolf apostlarna.

Markus har följande framställning af de tolfs kallelse och utsändande. I kap. 1, 16 f. berättas, huru Jesus kallar Simon och Andreas till människofiskare, och huru han likaledes kallar Zebedaiderna Jakob och Johannes till lärjungar. I kap. 3, 13 f. omtalar Markus, huru »Jesus steg upp på ett bärg och kallade till sig, hvilka han ville. Och han beställde tolf, att de skulle vara med honom, och att han skulle utsända dem (ἵνα ὦσιν μετ' αὐτοῦ καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτούς), att predika, och att de skulle hafva makt att utdrifva dämoner». Därefter uppräknas namnen på dessa tolf: Simon

Petrus, Jakob och hans broder Johannes, Andreas, Filippus, Bartolomeus, Matteus, Tomas, Jakob Alfeus' son, Taddeus, Simon kananeen och Judas Iskariot. I kap. 6, 7 f. berättas om de tolf lärjungarnas utsändande och meddelas några ord, som Jesus vid detta tillfälle yttrade. I kap. 6, 30 berättas om deras återvändande efter missionsfärden, och här kallar evangelisten dem apostlar. Att Jesus själf kallat dessa tolf apostlar, nämnes icke uttryckligen hos Markus[1].

Matteus omtalar i kap. 4, 18, hur Jesus kallar Simon och Andreas samt Zebedaiderna Jakob och Johannes. I kap. 10, 1 f. — sålunda efter bärgspredikan — berättas, att Jesus kallar till sig »de tolf lärjungarna» och gaf dem myndighet öfver dämoner samt att bota sjukdomar. »De tolf apostlarnas» namn uppräknas: Simon, som kallas Petrus, och Andreas, hans broder, Jakob, Zebedeus' son, och Johannes, hans broder, Filippus och Bartolomeus, Tomas och Matteus, Jakob, Alfeus' son, och Lebbeus, Simon kananeen och Judas Iskariot. Vid denna lista, jämförd med den hos Markus, är särskildt anmärkningsvärdt, att grupperingen två och två här är genomförd, ordningen mellan namnen är (här ofta) en annan än hos Markus, och

---

[1]) I några handskrifter ℵBC*vi förekommer i Mk. 3, 14 tillägget till δώδεκα: ους και αποστολους ωνομασεν, en läsart, som också upptagits af Westcott-Hort men utelämnats af Gebhardt, och som med all sannolikhet i utjämnande syfte uppkommit från Lk. 6.

dessutom förekommer här namnet Lebbeus i st. f. Taddeus hos Markus. Därefter heter det v. 5, τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, hvarefter följer ett längre instruktionstal. Matteus berättar sålunda samtidigt om de tolfs utväljande och utsändande, eller, kanske rättare, han inför dem i sin berättelse såsom en bekant storhet utan att särskildt omtala själfva utväljandets akt. I slutet af Matteusevangeliet (kap. 28, 16 f.) omtalas, huru Herren utsänder de elfva och ger dem i uppdrag missionen bland alla folk. Ingenstädes i Matteusevangeliet är det uttryckligen nämdt, att Herren gifvit de tolf namnet apostlar.

.Det är först *Lukas*, som meddelar detta i sin berättelse. Efter att förut hafva omtalat Herrens besök i Petrus' hus berättar Lukas i kap. 5, 1. f. om Petrus', Jakobs, och Johannes' fiskafänge, och huruledes Petrus vid detta tillfälle blef af Herren kallad till människofiskare. Därefter förtäljer han i kap. 6, 12 f., huru Jesus kallade till sig sina lärjungar och utvalde tolf af dem, hvilka han äfven kallade apostlar (οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν). Han lämnar en förteckning på dessas namn, som, hvad beträffar den ordning, i hvilken namnen följa på hvarandra, icke öfverensstämmer med någon af de föregående samt äfven afviker från dem genom att i stället för Lebbeus resp. Taddeus nämna Ἰούδας Ἰακώβου såsom apostel. Apostlaförteckningen i Lukasevangeliet är följande: Simon, An-

dreas, Jakob, Johannes, Filippus, Bartolomeus, Matteus, Tomas, Jakob Alfeus' son, Simon ifraren, Judas Jakobs son och Judas Iskariot. Kommer så i ordningen hos Lukas den s. k. bärgspredikan. I 9 kap. omtalas de tolfs utsändande liksom hos Markus före berättelsen om Herodes. Herren förlänade dem kraft och fullmakt öfver alla dämoner och att bota sjukdomar, och »han lärde dem att förkunna Guds rike och göra helbregda». I detta sammanhang nämnes ock hos Lukas ett kort instruktionstal. Om apostlar i allmänhet — såsom det synes, öfver de tolfs krets jmfr 10, 1: »därefter utsåg Herren äfven sjuttio andra och sände dem (ἀπέστειλεν) två och två» — talar Lukas i 11, 49, där ett ord af Herren anföres: »Jag skall sända till dem profeter och apostlar». I 17, 5 nämnas de tolf apostlar. Likaledes i 22, 14, där Lukas talar om den sista påskamåltiden med följande ord: »Och då stunden kom, satte han sig ned, och apostlarna med honom». Samma är ock förhållandet i 24, 10. Parallelen till Matteusevangeliets slut förekommer hos Lukas dels i evangeliets 24, 47 f. dels i begynnelsen af Apostlagärningarna. På förra stället omtalas, huru Herren uppdrog åt dem att vara vittnen till hans lidande och uppståndelse. I *Apostlagärningarna* berättas, att Herren *genom sin ande* gifvit apostlarna uppdrag, dessa, som han utsett, för hvilka han äfven bevisade sig lefvande efter sitt lidande med många bevis, och hvilka han gaf i uppdrag att vara hans

vittnen ifrån Jerusalem ända till världens slut. I 1, 13, 14 uppräknar Lukas de elfva lärjungarnas namn, och nu i annan ordning än i evangeliet.

Af dessa nu anförda berättelser från synoptikerna (och Apostlagärningarna) framgår för det *första*, att Herren samlat omkring sig en trängre krets af lärjungar, som vanligen möter under benämningen »de tolf», »de tolf lärjungarna» eller äfven »de tolf apostlarna», ett tal, som Herren sannolikt valt med anspelning på Israels tolf stammar (Mt. 19, 28), för hvilka deras sändande ursprungligen var afsedt (se Mt. 10, 6). Då detta tolftal dels påträffats hos Paulus i ett sammanhang, som förde tillbaka till den äldsta traditionen, dels nu af *alla* synoptikerna (äfven af Markus, som af kritiken tillerkännes det största historiska värdet) omtalas, måste dess historicitet erkännas vara höjd öfver allt tvifvel.

I korthet må vi dock upptaga till bemötande de invändningar, *Seufert* anfört mot de evangeliska berättelsernas historicitet i denna punkt, och hvilka invändningar vi förut (sid. 35 f.) refererat[1]). Hvad nu angår den olika anordningen af namnen, som för öfrigt sträcker sig längs hela linien, ej blott, såsom Seufert[2]) framhåller, till dem, hvilkas kallelse ej särskildt omtalas, så har detta för-

---

[1]) Jmfr *Haupt:* anf. arbete I. *Odland:* anf. arb. sid. 34 f.

[2]) Anf. arb. sid. 21.

hållande intet att betyda, trots det att här är fråga om en krets, som tillägges den största betydelse, då vi besinna, dels att de viktigaste orden af Herren själf såsom t. ex. bönen Fader vår och de ord, han yttrade i den natten, då han blef förrådd, icke i traditionen bevarats stereotypa, och dels samme författare, nämligen författaren till Lukasevangeliet och Apostlagärningarna, har en olika anordning af namnen i de olika skrifterna. Mera betydelse kunde man då tillmäta den omständigheten, att i apostlaförteckningarna *olika namn* förekomma. Men bortsedt från möjligheten att kunna identifiera dessa[1]) innebär dock denna skillnad ingen grund att förneka tolftalets historicitet. Det innebär blott, att ursprungligen icke tolf namn voro i traditionen bevarade, utan att tolftalet stod fast, under det man beträffande ett enstaka namn kunnat vara tveksam, så att antingen i senare tid ett namn på en af lärjungarna i den vidsträcktare kretsen influtit i den trängre (Haupt), eller de personer, som tillhört den trängre kretsen under Herrens jordelif växlat (Fries). Vidare,

---

[1]) Se *B. Weiss:* Leben Jesu II sid. 81, *Haupt:* anf. arb. sid. 5 f., *Odland:* anf. arb. sid. 35 f., hvilka båda sistnämda hänvisa till Resch: Paralleltexten zu Lukas 814 f. »Taddeus» och »Lebbeus», båda ursprunligen appellativer och båda sannolikt synonymer — det aram. תַּד skulle äfven kunna användas i samma betydelse som det hebr. לֵב, alltså »Taddeus» resp. »Lebbeus» = »den behjärtade» eller »hjärtebarn» — kunna tänkas såsom tillnamn till det ofta förekommande namnet Judas.

evangelisternas olika uppgift om tidpunkten för de tolfs väljande och utsändande får sin förklaring af den evangeliernas karaktär, vi förut framhållit: Markus följer en kronologisk ordning, de båda andra gruppera ofta sitt stoff efter andra synpunkter än de rent kronologiska, utan att dock den historiska kritiken velat draga i tvifvel de berättelsers historicitet i allmänhet, med hvilka detta är förhållandet. Differensen i denna punkt utgör sålunda icke något bevis mot själfva sakens trovärdighet. Ytterligare har Seufert framhållit, att Jesus väl under sitt jordelif sökt förbereda vissa lärjungar till apostlakall, men att han icke under sitt jordelif kunnat utsända de tolf till det uppdrag, de enligt evangelierna mottogo, eller att förkunna evangeliet, utan att de först efter hans död genom hans andes drift fingo kallelse till denna värksamhet. Härför tala enligt Seufert såväl instruktionstalen, hvilka äro till stor del, om ej i sin helhet, gestaltade ex eventu — så äfven Mk. 6, 7 — som ock att lärjungarna, äfven de bäste ibland dem, enligt evangeliernas berättelser för öfrigt icke voro under Jesu lifstid mogna för en dylik mission. Seufert har med sina skäl ofta flyttat in på subjektivismens område, där egentliga motskäl förstumma och den vetenskapliga diskussionen tystnar. Vi skola dock med några ord söka bemöta de skäl, han anfört, så vidt de af denna anledning kunna bemötas. Då hans skäl mot instruktionstalen ha sitt egentliga stöd i och äro beroende af den förut-

resonnemang, när han[1]), följande Volkmar, finner de öfriga delarna af det i Jesu mun lagda instruktionstalet vara gestaltadt ex eventu med särskild hänsyn till Paulus. »De tolf blefvo utsända och instruerade såsom 12 Paulus lika lärjungar». Ännu tydligare skall detta vara förhållandet med Lk. 9, 1—6 10, 1—2. Hvari denna likhet består, har Seufert för sin del icke omtalat, och ha vi för vår del på egen hand ej kunnat utfinna. Såsom gestaltad ex eventu borde ju likheten eljes vara eklatant. Tvärtom veta vi ju, att Paulus, trots det, att han kan åberopa sig på ett ord af Herren, enligt hvilket »de som förkunna evangelium, skola lefva af evangelium»[2]), hvilket väl syftar på de ord i Herrens instruktionstal, som finnas bevarade i Mt. 10, 10 Lk. 10, 7, dock själf på sina missionsresor bidrog till sitt uppehälle med eget arbete, hvadan man icke kan spåra någon likhet i denna punkt, lika litet som vi i den bild, han själf ger af sin missionsvärksamhet, kunna peka på några drag, som skulle särskildt sammanfalla med den bild, t. ex. en Mk. ger i sitt referat af Herrens instruktion. Först i Didache finna vi bestämmelser gifna åt »apostlarna» eller de kringvandrande missionärerna, hvilka frammana bilden af evangeliernas instruktioner och själfva hänvisa till δόγμα εὐαγγελίου[3]). Härtill

---

[1]) Anf. arb. sid. 75 f.

[2]) I Kor. 9, 14.

[3]) Did. XI, 3 f. Se *Harnack:* Die Lehre der Zwölf Apostel i Texte und Unterschung II sid. 38 f.

kommer, att den historiska situationen, som bildar bakgrunden för instruktionen enligt t. ex. Mk, icke så lätt kan tänkas vara Pauli vidlyftiga färder i den stora hednavärlden med sina stundom årslånga uppehåll på samma plats som en kortare resa genom Palästina. Och till sist: en förkunnelse, som enligt samtliga synoptikernas återgifvande af Herrens instruktionstal uppdrogs åt lärjungarna, förråder icke någon likhet med Pauli läroframställning utan hänvisar, såsom vi redan förut antydt, på Jesu egen riksförkunnelse och uppmaningar till bättring. Hvad däremot instruktionstalet i Mt. 10 kap. angår, vilja vi gärna medgifva, att icke allt passar in på situationen i fråga. Men såsom vi veta, sammanför Matteus ofta besläktade λόγια Ἰησοῦ från vidt skilda tider, hvilket äfven här är förhållandet, i det Mt. 10: 17—42, såsom af exegeter från olika läger — *B. Weiss, H. J. Holtzmann, Schmiedel* — enstämmigt antages, innehåller en samling ord af Jesus till lärjungarna från skillda tillfällen[1]. —

[1] *Holtzmann:* die Synoptiker sid. 76. »Mt hat auch hier beide Quellen (Mc, Fragment der Redesammlung) combinirt und zwar, da die Berichte sich sachlich decken, mit innerem Recht. So gewinnt er den Anfang zu einer grossen Aussendungsrede, in deren weiterem Verlauf 10, 17—42 er Alles zusammenfasst, was Jesus während seiner ganzen Thätigkeit zu verschiedenen und namentlich auch noch in den späteren Zeiten seinen Sendboten an Trost und Ermunterung mit auf den Weg gegeben hat». *Weiss:* Leben Jesu II sid. 113. Mt. 10, 17—39 kallar W. »die ihm (Mt.) eigenthümliche Einschaltung, deren Elemente wir noch sämmtliche als in ganz andere Situationen gehörig nachweisen können.» *Schmiedel:* art. »Ministry» i Encycl. Bibl.

Med våra invändningar mot Seufert hafva vi redan kommit in på hvad vi nu vidare vilja framdraga ur synoptikernas berättelse om de tolf apostlarna.

Sålunda framgår af dessa skrifter *vidare*, att de tolf, som Jesus kallat, »att de skulle vara hos honom, och att han skulle sända dem», voro hans förtrogna lärjungar, hvilka under umgänget med Mästaren skulle lefva sig in i hans evangelium och sålunda blifva fostrade till deras blifvande kall att efter hans bortgång föra det vidare. Till denna fostran hörde ock, att Jesus under sitt jordelif sände dem ut med predikan om »Guds rike» och sålunda gjorde dem till deltagare i sitt missionsvärk. Hvad han så förberedde dessa sina lärjungar till — därtill fingo de af den upphöjde Herren kallelse. Genom den uppståndnes uppenbarelser fingo de visshet om, att han lefde, och »genom den helige Ande» (Apg. 1, 2) gaf han dem äfven uppdrag att gå ut såsom hans vittnen. Såsom vi se af Apostlagärningarna, kom deras vittnesbörd just att röra sig om Jesu död och uppståndelse, genom hvilka han bevisat sig såsom Messias. Så sammanfaller den uppgift, de tolf efter Herrens uppståndelse fingo sig anförtrodda, med hvad Paulus framhåller såsom den uppgift som apostel, han fått genom Herrens uppenbarelse mottaga: evangeliet eller förkunnelsen om den korsfäste och uppståndne Herren.

För det *tredje* möter oss i de nu nämda skrifterna »apostel» såsom benämning på de tolf.

Hos *Matteus* förekommer ordet blott en gång, nämligen kap. 10, 2. På detta ställe finnes dock i Cod. Sinaiticus läsarten μαθηταί i st. f. ἀπόστολοι, hvilken läsart *Harnack* också anser såsom ursprunglig[1]). Hos *Markus* möter ordet likaledes blott en gång, kap. 6, 30, i ett sammanhang, där de tolf lärjungarnas återvändande från deras missionsuppdrag omtalas: »Och apostlarna samlades hos Jesus och berättade honom allt, hvad de gjort och lärt». Ordet är här taget i sin allmänna appellativa betydelse. *Lukas* har i sitt evangelium ordet apostel icke mindre än 6 gånger (se sid. 99 f.). På de fem ställena syftar det på de tolf; i kap. 11, 49 kan det, såsom vi förut framhållit, också hafva en vidsträcktare betydelse. Att Lukas nämligen äfven känner till denna, visar Apostlagärningarna 14, 4, där han kallar Paulus och Barnabas apostlar.

Af ordets sparsamma förekomst hos Matteus och Markus måste vi draga den slutsatsen, att den vanliga benämningen på dessa lärjungar under Herrens jordelif var »de tolf», »de tolf lärjungarna», och att Lukas upptagit den i senare tider mer brukliga användningen af ordet apostel. I Markusevangeliets 6, 30, där namnet apostel gifves åt de tolf lärjungarue efter deras fullbordade mission, se vi den historiska situationen, som föranledt namnet, såsom också *Holtzmann*[2]) framhåller, att i detta utsändande ligger det historiska mo-

---

[1]) Die Mission und Ausbreitung sid. 231.

[2]) Die Synoptiker sid. 339.

tivet för namnet. Sålunda: efter denna mission, för hvilken Herren utsändt dem (ἀποστέλλειν 6, 7 3, 14) buro de namnet ἀπόστολοι, som dock först vid deras egentliga mission efter Herrens död och uppståndelse blef den vanliga benämningen. Äfven hos Mt förekommer också namnet i samband med denna mission. Så får ock notisen hos Lukas i kap. 6, 13, att Herren gifvit de tolf namnet apostel, af denna framställning hos Markus sitt stöd.

Den fråga, vi nu sist berört, eller *apostlanamnets uppkomst* är omtvistad. Svårigheten ligger just däri, att evangelierna, som äro skrifna i en senare tid än den, de framställa, kunna i sin framställning anticipera uttryck och benämningar, som tillkommit i en senare tid och förlägga dessa i den tids historia, de förtälja. *Haupt* anför[1]) den analogien, att, liksom vi om Luther kunna säga, att »reformatorn» föddes den 10 nov. 1483 och sålunda anticipera, hvad han först senare blef, så kan äfven i evangeliernas framställning benämningen apostel, som de tolf senare hade, här användas i en tidigare period. Hos Mt och Mk förekommer ordet också icke i Jesu mun utan i berättarens. På fyra ställen är äfven detta förhållandet hos Lk. Två gånger förekommer dock ordet där i Jesu mun. Äfven *Harnack* ser ordet apostels användning också hos Mk och Mt *uteslutande* från denna synpunkten af olika författarnes egendomliga

---

[1]) Anf. arb. sid. 107.

språkbruk. För vår del ha vi visserligen hos Lk sett användningen af ordet apostel från denna synpunkt, under det vi hos Mk betraktat ordet såsom en historisk notis. Emellertid, de paulinska brefven visa tillbaka till en *förpaulinsk* tid icke blott, när det gäller själfva saken, apostolatet, hvilket också evangelierna oförtydbart stadfäst, utan också beträffande själfva *apostlanamnet* visa de tillbaka till en tidigare period, då namnet apostel hos Paulus möter som en terminus technicus, som han själf icke infört utan, såsom Gal. 1, 17 I Kor. 15, 3. 7 visa, öfvertagit från den äldsta judekristna traditionen. Då finnas där blott tvänne möjligheter att förklara ordets ursprung, antingen att det uppkommit under Herrens jordelif, då han själf kallat dessa lärjungar, som han utsändt, för apostlar eller sändebud (Odland), eller att benämningen först efter hans bortgång uppkommit, i det de själfva betecknat sig såsom hans apostlar eller sändebud. De två första evangelierna nämna nu ej uttryckligen, att Herren gifvit de tolf namnet apostlar, utan blott att han utsändt dem. Först Lukas omtalar, att Herren gifvit dem detta namn. Äfven en så konservativ forskare som *Haupt* framhåller emellertid betänkligheter mot denna uppgift[1]). Haupt anser, att Lukas här haft Markus 3, 14 till källa och att Lukas förvandlat det där förekommande uttrycket ἀποστέλλῃ αὐτούς.

---

[1]) Anf. arb. sid. 108.

till ἀποστόλους ὠνόμασεν, ett tillvägagångssätt, för hvilket han från andra håll anför analogier. Men äfven om vi antaga, att Lukas haft Markus till grundlag för sin evangeliska berättelse — dock en sådan forskare som *Heinrici*[1]) framhåller, att de tre evangelierna sannolikt uppkommit oberoende af hvarandra — framgår likväl af hvad Lukas i inledningen till sitt evangelium säger, att han haft att tillgå flere »ursprungliga ögonvittnens och ordets tjänares» berättelser, hvadan möjligheten af en annan källa här står öppen. När vi nu se, att Lukas i sin apostelförteckning följer en annan tradition än de båda andra evangelierna, tyckes också det antagandet ligga nära till hands, att han fått hela sammanhanget från en särskild tradition, i hvilken nämda uppgift, att Herren kallat de tolf, som han utsändt, sina sändebud. Enligt vårt förmenande styrkes uppgiften af Mk 6, 30, där ordet apostel just förekommer i sammanhang med utsändandet och får sin historiska motivering af detta. Likaså synes oss namnets uppträdande med de största anspråk i en senare tid, då man

---

[1]) Das Urchristentum, sid. 107. »Die eigenartige Übereinstimmung und Abweichung dieser drei Schriften stellt der Kritik verwickelte und schwierige Probleme. Es dürfte, je tiefer die Forschung in die Pathologie der Überlieferung eindringt, mehr und mehr zur Anerkennung kommen, dass *diese drei Evangelien unabhängig von einander entstanden sind.* Hinsichtlich des Tatsächlichen gehen sie auf Nachrichten zurück, die früh festgelegt worden sind: eine Auswahl von Wundern und die letzten Ereignisse in Jerusalem».

stred om betingelserna för att få kallas apostel, bäst förklaras därmed, att man efter Herrens död och uppståndelse anknutit till en benämning, som en gång under Herrens jordelif haft burskap.

Vi kasta nu en öfverblick äfven öfver de återstående nytestamentliga skrifternas användning af apostlanamnet.

I *Johannesevangeliet* förekommer ordet apostel en enda gång och då i ordets allmänna betydelse. I Joh. 13, 16 heter det nämligen: »tjänaren är icke mer än hans herre ej heller den utsände (ἀπόστολος) mer än den, som sändt honom». I Joh. ev. möta de tolf vanligen under benämningen »lärjungarna». Dock förekommer äfven i detta evangelium benämningen »de tolf». Så införes i kap. 6, 67 οἱ δώδεκα såsom en känd företeelse, och i kap. 20, 24 nämnes Tomas »en af de tolf». — I *Apokalypsen* omtalas kap. 2, 2 sådana »som säga sig vara apostlar och äro icke» utan äro lögnare. Här liksom i II Kor. 10—12 återspeglar sig otvetydigt det vidsträcktare apostlabegreppet[1]). Likaså i kap. 18, 20: »fröjda dig, du himmel, och I helige och apostlar och profeter». Åtminstone finnes här intet, som tvingar till någon begränsning. I kap.

---

[1]) *Zahn,* Skizzen sid. 341: Den stärksten Beweis für diesen weiteren Sprachgebrauch liefert eben die Thatsache, dass Wanderlehrer wie die in Korinth und anderwärts (Offenb. Joh. 2, 2) aufgetretenen ohne Furcht, sich dadurch sofort und für immer lächerlich zu machen, sich als Apostel einführten. — *Harnack:* Mission und Ausbreitung sid. 235.

21, 14 har ordet apostel genom tillägget visserligen här fått en närmare bestämning, hvilken dock — enligt *Lightfoot* och *Harnack* — icke behöfver innebära apostlakretsens inskränkning till dessa utan endast framhäfva denna kända storhet inom apostlarnes krets. Vid beskrifningen af det himmelska Jerusalem, boningen för Guds Israel, de tolf stammarnas folk, i hvilken beskrifning tolftalets symbolik spelar en stor roll, nämnes äfven de *tolf* apostlarna: »stadens mur hade tolf grundstenar och på dessa lammets tolf apostlars tolf namn». Här möter sålunda redan i den apostoliska tiden talsymboliken knuten till de tolf apostlarnas namn. Denna symbolik är det, som i den efterapostoliska tiden kommer att spela en ej obetydlig roll och där blifver en faktor, som i ej oväsentlig mån bidragit till tolfapostolatets slutliga härravälde.

I I och II *Petribref* kallas Petrus i öfverskriften Jesu Kristi apostel. I II Petr. 3, 2 förekommer uppmaningen att minnas de ord, som förut blifvit talade af de heliga profeterna och apostlarna, och i *Jud.* v. 17 de ord, som förut blifvit talade af vår Herres Jesu Kristi apostlar. Antagligen åsyftas på båda dessa ställen de Herren omgifvande tolf apostlarne — säkert är detta med Judasstället — utan att dock Paulus behöfver tänkas vara utesluten.

Resultatet af vår undersökning om ordet apostels begrepp och användning i den apostoliska tiden blir sålunda:

1) apostlar kallas sådana, som af Herren — medelbart eller omedelbart — fått sig anförtrodd förkunnelsen af evangelium;

2) apostlar i *vidsträckt* bemärkelse äro då sådana, som *medelbart* fått sig denna förkunnelse anförtrodd, och särskildt sådana, hvilka fått charisman att vandra ut med missionsförkunnelsen;

3) främst bland apostlarna — apostlar i *inskränktare* bemärkelse — äro de tolf och Paulus, hvilka af Herren *omedelbart* mottagit sitt uppdrag och sitt evangelium: *de tolf*, som varit Herrens förtrogne lärjungar, till hvilka han framför andra under sitt jordelif anförtrodde sitt evangelium, och som framstå såsom den egentliga grundstommen i apostolatet; *Paulus*, för hvilken Herren uppenbarade sig, och åt hvilken han anförtrodde evangelium och apostolat, och som i sin värksamhet bevisade den apostoliska charisman i ett mått, som ställde honom i främsta ledet bland Herrens apostlar.

2.

Apostlar och evangelister.

Vi ha fastslagit, att apostlarna voro sådana, som fått charisman att förkunna evangeliet. Apostel och evangelium höra samman. I de nytestamentliga skrifterna möter en annan kategori af ordets förkunnare i menigheten — *evangelister*, hvilkas

namn ställer dem i ett alldeles särskildt förhållande till evangeliet. Som vi förut framhållit, betyder *evangelium* i de nytestamentliga skrifterna städse förkunnelsen af det glada frälsningsbudskapet och i de apostoliska skrifterna budskapet om Jesus Kristus. Dess betydelse sammanfaller med den af missionspredikan. En evangelist är sålunda enligt ordets betydelse en sådan, som förkunnar det glada frälsningsbudskapet. En evangelist är en missionär. Apostel och evangelist tyckas sammanfalla. Att så ock är förhållandet, skola vi söka visa. Men vi skola ock se, att, när de båda benämningarna uppträda jämte hvarandra, också i viss mån en differentiering inträder. Ordet apostel inskränker sin betydelse, och evangelist intager dess plats och ersätter dess användning i den vidsträcktare betydelsen.

På tre ställen i nya testamentet förekommer ordet εὐαγγελιστής, evangelist: Ef. 4, 11 II Tim. 4, 5 Apg. 21, 8. Ef. 4, 11 är parallelställe till I Kor. 12, 28. Men under det apostel där förekommer i sin vidsträcktare betydelse, uppträder i Ef.-stället evangelist jämte apostel. Ef. 4, 11 har följande lydelse: »Och så har han (Gud) gifvit somliga att vara *apostlar*, andra att vara profeter, andra *evangelister*, andra herdar och lärare». — I II Tim. 4, 5 heter det såsom en uppmaning till Timoteus: »gör en *evangelists* värk» (ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ). — I Apg. 21, 8 användes ordet *evangelist* såsom titel på Filippus, »en af de sju».

De båda förstnämda ställena meddela icke några upplysningar, som kunna bidraga att bringa klarhet öfver ordet. Som utgångspunkt för vår undersökning må vi därför taga stället i Apostlagärningarna, där ett om än sparsamt ljus faller öfver benämningen »evangelist».

I Apg. 21, 8 finna vi, som nämdt, evangelist såsom titel åt Filippus, hvilken till skillnad från aposteln med samma namn betecknas såsom en af de sju. Enligt den första delen af Apostlagärningarna var denne Filippus en af de sju hellenister, som hade att besörja fattigvården i den äldsta kyrkan. Men dessutom berättas det i kap. 8, huru denne Filippus förde evangeliet till Samarien, och huru han bragte det glada budskapet om Jesus åt den etiopiske eunuchen. Härifrån ha vi att härleda hans namn: han var en af den tidens evangeliiförkunnare eller missionärer. Då han nu i Apg. 21, 8 uppträder med titeln evangelist, synes oss intet hinder möta för det antagandet, att Lukas (resp. hans sagesman) anfört en benämning, som Filippus värkligen bar, hvilket antagande också styrkes af ordets enstaka förekomst hos Lukas. Vidare, när denne Filippus enligt Apg:s berättelse opererade under de tolf, ligger det antagandet nära, att denna benämning, som han sålunda bar, gifvits honom af den urkristna lärjungakretsen. Som vi minnas, uppställdes på judekristligt håll vissa yttre betingelser för att få bära apostlatiteln — judisk börd, autopsi af Herren o. d. Filippus,

som saknat några af dessa kvalifikationer — han var antagligen hellenist — fick sålunda icke bära apostlatitel, utan man tilldelade honom det för öfrigt samma värksamhet utmärkande namnet evangelist. Då vi nu vidare erinra oss den strid, som från judekristligt håll fördes med Paulus om apostolatet, och huru denna polemik förde Paulus att särskildt framhålla sitt eget och de tolfs apostolat såsom höjdt öfver de andres, ligger ju det antagandet nära till hands, att det judekristna språkbruket, hvarigenom apostlatiteln inskränkts, så småningom kunde komma att intränga äfven på paulinskt område, och att det *här* skulle få den användningen, att det kom att ersätta apostlanamnet i vidsträcktare bemärkelse. Vid slutet af vår framställning af apostlanamnets användning hos Paulus gjorde vi den anmärkning, att Pauli användning af ordet apostel, då han i sina bref kom att så skarpt skilja sig och de tolf från de andra apostlarna, pekade på en utvecklingslinie, som skulle till slut medföra en fullständig differentiering. I Efeserbrefvets skiljande mellan apostlar och evangelister är denna differentiering ett faktum. Apostlar äro de tolf och Paulus, evangelister äro de, som vi förut mött såsom apostlar i detta ords vidsträcktare bemärkelse. Jmfr I Kor. 12, 28. Så får ock II Tim. 4, 5 sin förklaring. Timoteus, som i I Tess. 2, 6 kallats apostel i detta ords vidsträcktare bemärkelse, har i en senare tid af den anledning, som vi ofvan anfört, fätt den därmed synonyma beteckningen evangelist.

Alltså: *apostlar* äro de tolf och Paulus; *evangelister* — i paulinsk mening — äro andra missionärer; ordet evangelist sammanfaller i betydelse och användning med ordet apostel i den vidsträcktare bemärkelsen.

Det resultat, till hvilket vi i denna punkt kommit vid betraktelsen af den apostoliska tidens litteratur, styrkes af språkbruket i *Didache*, där apostel ännu förekommer såsom benämning på de kringvandrande missionärerna, alltså ordet apostel förekommer i sin vidsträcktare betydelse, och där sålunda benämningen evangelist, mycket riktigt, icke har någon plats.

3.

Det kristna apostolatets förhållande till utomkristna företeelser med liknande benämning.

Vid vår framställning af de nyare undersökningarna om apostolatet, försåvidt de röra den sak, som rubriken här ofvan angifver, framhöllo vi, att *tvänne* riktningar gjort sig gällande. *En*, hvilkens målsmän med tilltagande styrka sökte häfda det kristna apostolatets samband med det judiska apostolatet på den tid, hvarom här är fråga. Namnen *Lightfoot*, *Seufert*, *Harnack* beteckna denna uppfattning i dess utveckling. *Réville* har framkastat en förmodan om detta samband

på en särskild punkt. *Lightfoot* och *Seufert* ha dessutom påpekat ordet ἀπόστολος användning i profangrekiskan och i gamla testamentet (LXX). Den *andra* åskådningen, som i apostolatet såg en specifikt kristen inrättning, representerades af *Loening*, *Haupt* och *Odland*. Vi anmärkte dock, att äfven dessa ville finna anknytningspunkten för namnet apostel på kristet område i den gammaltestamentliga användningen af ordet ἀποστέλλειν just i betydelsen af sändande i uppdrag för Guds rikes tjänst.

För att kunna fälla ett omdöme i denna sak, vända vi oss till den nytestamentliga litteraturen för att se, om den möjligen kan lämna några upplysningar, samt i hvad mån de kombinationer, man gjort, kunna stödja sig på den urkristna tidens skrifter.

Dock, dessförinnan en anmärkning. Vi ha framställt såsom det sannolikaste, att namnet apostel redan vid ett tillfälle i Jesu lif användts af Herren såsom benämning på de tolf, och att man sedan efter hans bortgång till Fadren anknutit till denna användning af ordet. Det är i detta fall föga troligt, att det officiella judiska apostolatet skulle utöfvat något särskildt inflytande på det af Kristus instiftade apostolatets uppkomst. Hans ställning till de judiska institutionerna i allmänhet tala icke till förmån därför. Snarare skulle Herren då — såsom »The Jewish Encyclopedia» äfven antyder — kunnat taga till förebild

de essenska apostlarna, hvilka också, enligt samma Encyklopedis uppgift, utsändts två och två. Mera tänkbar är denna anslutning till det ofvannämda judiska apostolatet, om det kristna apostolatet uppstått först efter Herrens bortgång, då den första kristna menigheten lefde helt under de judiska formerna. Så t. ex. kan Harnack, som säger: »Die Tatsache der Auswahl selbst ist m. E. historisch, ebenso die Überlieferung, dass Jesus sie bereits bei seinen Lebzeiten einmal zur Verkündigung des Evangeliums ausgesandt und mit unter diesem Gesichtspunkt erwählt hat» [1]), likväl, såsom vi nämnt, antaga, att, när apostlavärdigheten senare uppkom, man anknöt till det judiska apostolatet på denna tid. Dock äfven i detta senare fall är en direkt anknytning till eller efterbildning af det judiska apostolatet, om också möjlig, icke därför nödvändig, liksom i förra fallet en senare anslutning i ett eller flera afseenden naturligtvis icke är utesluten. Huru som hälst, man måste här såsom alltid rönt inflytande från samtidens språkbruk, det religiösa eller det profana, och de härmed förbundna föreställningarna. Och härom kan man ju antaga, att de nytestamentliga skrifterna skola afgifva något vittnnsbörd.

Hvad vittnesbörd gifva de nytestamentliga skrifterna?

---

[1]) Die Mission und Ausbreitung sid. 230.

För det *första* visa de, att vid den tidpunkt, hvarom här är fråga, ordet ἀπόστολος (שליח) var i bruk i den allmänna betydelsen »sändebud». Härför tala Joh. 13, 16 οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν; vidare II Kor. 8, 23 Fil. 2, 25, hvilka båda ställen just visa ordets betydelse af »befullmäktigad».

För det *andra* visa de nytestamentliga skrifterna också, att man rönt inflytande från det religiösa språkbruket, sådant det möter i den hebräiska bibeln, resp. LXX. I dessa skrifter förekom שלח ἀποστέλλειν ofta om Guds sändande af sina budbärare — änglar, profeter — och det däraf, deriverade שלוח ἀπόστολος förekom ock en gång med denna samma bibetydelse, nämligen I Kon. 14, 6. Huru denna religiösa bibetydelse af ἀποστέλλειν spelat in, framgår särskildt af den johanneiska litteraturen. Så användes ordet med denna bibetydelse om Johannes Döparen i Joh. 1, 6 3, 28. Det användes i samma betydelse om Guds sändande af sin Son t. ex. i Joh. 3, 17 I Joh. 4, 10. Särskildt belysande för apostlanamnets uppkomst är Joh. 20, 21: καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. Ordet ἀπόστολος användning i den religiösa betydelsen framgår tydligt af Hebr. 3, 1, där Jesus kallas ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεύς.

De nytestamentliga skrifterna ha gifvit ett otvetydigt vittnesbörd om, att de äldsta kristna kretsarna haft kännedom om den allmänna —

profana och religiösa – användningen af orden ἀπόστολος och ἀποστέλλειν.

Vidare visa dessa skrifter, att man på visst håll inom kristenheten sannolikt tagit intryck äfven från en speciell apostelinstitution, det officiella judiska apostolatet, om hvilkets tillvaro på denna tid efter *Harnacks* undersökningar näppeligen kan vara något tvifvel. (Jmfr The Jewish Encyclop.). Vi hänvisa till vårt referat sid. 48 f. De antydningar om detta samband, som finnas, äro ingalunda många. Frånsedt Apg. 28, 21, där det icke är fråga om någon skrifvelse från kristet håll utan från judiskt, och där vi sålunda icke ha att göra med de judiska apostlarna, talar egentligen blott II Kor. 3, 1 om ett förhållande på judekristligt håll, som har sin motsvarighet på rent judiskt, nämligen de ἐπιστολαὶ συστατικαί, som de judekristna apostlarna medförde. *Harnack* går emellertid vidare och finner sannolikt, att man i det stora hela — det gäller naturligtvis de judekristna kretsarna — såg i det judiska apostolatet urtypen för det kristna. Voro de judiska apostlarna i första hand finansiella ämbetsmän och i andra hand missionärer med religiöst syfte, så voro visserligen de kristna apostlarna framför allt evangelii budbärare, men — en Paulus mottog dock i den stund, han af apostlarna officiellt erkändes som apostel, ett finansiellt uppdrag att i diaspora samla för den judiska menigheten. —. Hvad stöd har denna Harnacks sinnrika kombination i de ny-

testamentliga skrifterna? Från judekristen sida hafva vi intet meddelande om denna sak, och den judekristna uppfattningen var det ju, Harnack ville läsa fram. Paulus, till hvilkens skrifter vi äro hänvisade, ser ju saken tydligen från en annan sida, såsom H. också framhåller. Hvilken är emellertid Pauli framställning?

Huru mycket Paulus än framhåller sitt evangeliums och apostolats självständighet, medgifver aposteln likväl indirekt i Gal. 2, 2, att han såsom evangelii förkunnare dock stod i ett visst beroende förhållande till de ledande männen och traditionens bärare i den urkristna menigheten i Judeen. Härför talar ju hans färd upp till Jerusalem för att inför församlingen och dess ledande män framlägga sitt evangelium för att — tillägger han — få reda på, »om jag möjligen lopp eller lupit förgäfves». Stod aposteln sålunda i detta förhållande till den urkristna lärjungekretsen, stodo också enligt Pauli framställning hans församlingar i ett visst pietetsförhållande till den kristna moder-menigheten. Härför talar den kollekt till de judiska kristna, om hvilken Paulus i sina bref[1]) visar så stor omsorg, och hvilken han ansåg icke blott såsom en kärleksplikt mot behöfvande kristna bröder[2]) utan ock såsom en religiös plikt: »ty hafva hedningarna fått andel i deras (de judiska

---

[1]) I Kor. 16, 1 f. II Kor. 8. 9 Rom. 15, 25 f.

[2]) Gal. 2, 10 II Kor. 8. 9 Rom. 15. 26.

kristnas) andliga egendom, så måste de däremot tjäna dem med sin lekamliga egendom»[1]. Af Gal. 2, 10 framgår ock, att, när Paulus af urkristenhetens ledare fick sitt apostolat erkändt, han också förpliktade sig att till den judekristna menighetens fattiga insamla medel till hjälp.

Så mycket framgår af Pauli egna yttranden.

I sakens natur ligger, att det beroende- eller pietetsförhållande, Paulus erkänt existera mellan de hedningkristna menigheterna och den judekristna modermenigheten, i denna modermenighet än kraftigare betonades. Och då där, såsom vi i annat sammanhang få tillfälle framhålla, i den judekristna menigheten efter dess utbrytande ur den judiska ägde rum en anslutning till dennas yttre organisations former, så är ju ej omöjligt om ock icke säkert, att de kunnat ansluta sig äfven till det judiska apostolatets former, och att de i öfverensstämmelse därmed kunnat i den kollekt, som i de hedningkristna menigheterna upptogs åt dem, se en ersättning af den gamla judiska tributen i diaspora till tämplets underhåll m. m.

Af hvad vi nu genomgått göra vi följande sammanfattning. Då man enligt de nytestamentliga skrifternas vittnesbörd i den kristna kyrkans första skeden haft kännedom såväl om den profana som den religiösa användningen af ordet ἀπόστολος i betydelsen sändebud, synes det ligga närmast att

[1]) Rom. 15, 27.

antaga, att, vare sig apostlanamnet uppkommit under Herrens lifstid, såsom vi för vår del anse troligast, eller strax efter densamma, då ordet redan hos Paulus möter såsom en terminus technicus, man just anslutit sig till denna allmänna betydelse af ordet, hvarvid naturligtvis framför allt den religiösa bibetydelse, det fått genom användningen i G. T., varit medbestämmande. Men detta hindrar dock ej, att icke den judekristna menigheten i mångt och mycket kunnat taga det judiska apostolatet till förebild, när den bröt sig ut och bildade själfständig menighet med egen organisation. Huru långt detta beroendeförhållande sträcker sig, därom lämna källorna sparsamma uppgifter.

4.

Aposteln och menigheten.

Återstår nu att få svar på frågan om apostelns och menighetens förhållande till hvarandra. Redan vid vårt referat af de olika åskådningarna beträffande denna punkt framhöllo vi, att det särskildt var kring följande två frågor diskussionen rörde sig: 1) hvarpå hvilar apostelns auktoritet i menigheten och af hvad natur är sålunda hans ställning i denna samt 2) i hvad förhållande står han till menighetens organisation. Huru olika svar man gifvit på dessa frågor framgår af nämda referat. Vi

skola nu äfven söka att af de spridda notiserna i de nytestamentliga skrifterna leta fram ett svar på desamma.

1) Den fråga, till hvilken vi först vända oss, är den *om apostelns auktoritet och ställning i menigheten*, hvilken frågas besvarande är förutsättningen för besvarandet af den andra. Vi ha redan i det föregående kommit att vidröra de olika betraktelsesätt, som i den nytestamentliga litteraturen beträffande denna sak framträdt. De äro följande: apostolatet hvilar på ett gudomligt uppdrag att förkunna evangelium, i och med uppdraget att förkunna evangelium har också motsvarande charisma förlänats, detta uppdrag med ty åtföljande charisma åsyftar en tjänst i menigheten. Ha vi fått klargjordt, hvad dessa olika synpunkter innebära, har därmed också församlingens förhållande till aposteln — å ena sidan dess beroendeförhållande, å andra sidan dess självständighet — blifvit till sina grunddrag berörd.

Alltså *först* den synpunkten, att apostelns auktoritet och ställning i menigheten ytterst *hvilar på ett uppdrag af Herren.* Vi ha förut vid begreppsbestämningen af apostolatet just framhållit att detta hvilar på ett uppdrag af Herren. På hvad sätt än detta uppdrag var förmedladt, så måste det dock förutsättas hos en hvar, som gjorde anspråk på apostlavärdighet, att han hade känsla af ett gudomligt bemyndigande, en gudomlig ἐξουσία. En hvar apostel måste därför i viss

mån vara besjälad af samma känsla som aposteln Paulus, då han i I Kor. 9, 16 f. säger: »om jag förkunnar evangelium, så har jag ingen berömmelse däraf; ett *måste hvilar öfver mig;* ve mig, om jag det underlåter; om jag godvilligt gör det, har jag ingen lön; om jag af tvång gör det, är *det en tjänst, som blifvit mig anförtrodd*». Låtom oss nu tillse hvad detta i det sammanhang, i hvilket vi nu se saken, innebär. Det innebär — och detta är en gifven följd af det sagda — att, då apostelns värksamhet i sin helhet hvilar på en gudomlig ἐξουσία, så måste också denna vara grundläggande för den ställning, aposteln vid detta sitt arbete i menigheten intager, för den myndighet, med hvilken han uppträder, för den auktoritet, på hvilken han gör anspråk. Missledande är därför *Loenings*[1]) påstående, då han om aposteln (profeten och läraren) säger, att de blott utöfva en fri värksamhet, och att det anseende, de åtnjuta, endast beror på den värkan, som de förmådde framkalla i de troendes sinnen. Det är i alla händelser blott den ena sidan af saken. *Harnack*[2]) har därför rätt, när han mot Loening framhåller, att apostelns anseende hvilar på ett gudomligt insättande (I Kor. 12: 28). Sålunda är det med den myndighet, som denna gudomliga ἐξουσία förlänar, aposteln i menigheten uppträder.

---

[1]) Die Gemeindeverfassung des Urchristentums sid. 39.
[2]) Theologische Literaturzeitung 1889 sid. 420.

Aposteln är Guds härold (κῆρυξ) till menigheten [1], ett »sändebud i Kristi ställe, liksom förmanade Gud genom oss; vi bedja i Kristi ställe: låten försona eder med Gud» [2]. »Det skall man anse oss såsom Kristi tjänare och förvaltare af Guds hemligheter» [3]. Genom aposteln talar Kristus själf [4]. Apostelns auktoritet kan jämställas med Kristi, hvilkens ord han förkunnar. Äfven när aposteln utlägger Herrens ord eller fäller omdömen om förhållanden, om hvilka Herrens ord icke finnas att tillgå, så ser man ändock upp till honom såsom den, som ledes af Kristi ande. Men en apostel som Paulus kan då ock draga gränsen mellan Herrens ord och sitt eget, mellan den absoluta och den relativa auktoriteten. På den första gör äfven aposteln anspråk, när han uppträder med Herrens ord, på en blott relativ auktoritet men ändock auktoritet gör han i andra fallet anspråk: »jag menar mig också hafva Guds ande» [5]. — Apostelns auktoritet är af samma natur som evangeliets egen; den tvingar icke genom något annat än genom den personliga öfvertygelsens makt. »Genom sanningens uppenbarande förorda vi oss hos hvarje mänskligt samvete» [6]. Sålunda är apostelns ställning till den af honom stiftade menigheten liksom Herrens eget förhållande till lärjungarna å ena sidan en ställning, som innebär den högsta tänkbara andliga myndighet, å andra

[1]) I Tim. 2, 7, II Tim. 1, 11. [2]) II Kor. 5, 20. [3]) I Kor. 4, 1. [4]) II Kor. 13, 3. [5]) I Kor. 7, 40. [6]) II Kor. 4, 2.

sidan ett personligt förhållande. Herren var ju själf bland de sina som den faderlige vännen. Så är aposteln menighetens andlige fader. »Äfven om I haden tiotusen tuktomästare i Kristus, så hafven I dock icke flera fäder; ty jag har födt eder i Kristus Jesus» — säger Paulus till korintierna, som genom honom först mottagit evangeliet[1]). I hvilket nära personligt förhållande just aposteln Paulus trädde till de af honom bildade menigheterna, framgår tydligt af hans bref.

Kristus har sålunda gifvit sina apostlar uppdraget att förkunna evangeliet och därmed ock gifvit dem den myndighet och den auktoritet, som detta uppdrag kräfver. Men han har icke gifvit några kasuistiska regler, huru långt denna myndighet i det enskilda fallet skall sträcka sig. Allt sådant låg Mästaren fjärran. Men då förefinnes ock möjlighet för, att — såsom *Haupt* framhåller — denna kunnat gestalta sig i någon mån olika hos de olika apostlarna. Detta kommer måhända klarare till uttryck vid framställningen af det andra betraktelsesättet, som så att säga löper parallelt med det, vi nu genomgått.

Det *andra* betraktelsesättet var: *apostolatet hvilar på en gudomlig charisma* (χάρισμα). Hvad innebar enligt urkristen åskådning denna »andebegåfning?» Vi anmärka genast, att vi för att få en historisk uppfattning icke få använda en

[1]) I Kor. 4, 15.

modern tids urblekta och abstrakta begrepp om dessa ting[1]), utan man lefde i en tid, då allt var »ande och lif». På ett yttre för sinnena förnimbart sätt framträdde andens värkningar, än på det ena, än på det andra af det mänskliga själslifvets värksamhetsområden. Det var städse frågan om sådana handlingar, som människan i sitt normala tillstånd ej själf kunde åstadkomma, utan som därför tillskrefvos en ande (πνεῦμα), hvilken ansågs ha tagit människan i besittning och gjort henne till sitt redskap. På samma sätt förhöll det sig på kristet område. Det var Kristi ande, som på detta yttre förnimbara sätt visade sina värkningar bland de kristna än i det ekstatiska, för åhörarne ofta obegripliga, talet (glossolalien), än i profetians andeingifna tal till uppbyggelse[2]), än i syner och uppenbarelser[3]). De, hos hvilka anden på detta underbara sätt framträdde, voro de »andlige» (πνευματικοί). Men Paulus stannar icke vid detta betraktelsesätt. Han framställer den kristnes hela lif såsom ett lif i anden (ἐν πνεύματι). Härigenom har den kristne blifvit tagen ur världen, där den onda andemakten råder, som drifver människan att följa köttet[4]). Allt detta är

---

[1]) Se härom särskildt *Gunkel:* Die Wirkungen des heiligen Geistes nach der populären Anschauung der apostolischen Zeit und der Lehre des Apostels Paulus. 1899. *Weinel:* Die Wirkungen des Geistes und der Geister im nachapostolischen Zeitalter bis auf Irenäus. 1899.

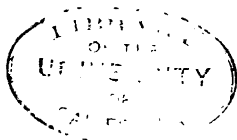
[2]) I Kor. 14. [3]) II Kor. 12. [4]) Ef. 2, 2. 3.

likaväl som de andra underbara gåfvorna — glossolalien, profetian o. s. v. — något, som icke kan härledas ur människans »eget förnuft eller kraft» utan är något underbart, öfvernaturligt. Den kristne är som sådan »andlig» (πνευματικός) [1]), och hela hans religiöst-sedliga lif liksom de olika yttringarna däraf faller under denna synpunkt — andegåfva, charisma. Vi behöfva blott hänvisa till sådana ställen som Gal. 5, 16. 22 f., I Kor. 7, 7, Rom. 15, 13. — Gäller detta den enskilde kristne, gäller det ej mindre menigheten, Kristi kropp. Liksom i en kropp hvarje lem har sin särskilda funktion, så ock här [2]). En hvar har af anden fått sin gåfva till det helas tjänst. Det är »den ene och samme anden, som tilldelar en hvar sitt, såsom han vill» [3]). Och allt »till nytta» (πρὸς τὸ συμφέρον) [4]), »allt till uppbyggelse» (πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω) [5]). Detta är den måttstock, efter hvilken charismernas värde bör i menigheten bedömas, och hvarigenom en ej obetydlig omvärdering af värdena, sådana de gjorde sig gällande i det allmänna föreställningssättet, ägde rum. Jmfr I Kor. 14. Då en hvar kristen sålunda af anden fått sin särskilda »charisma» och därmed sin plats i menigheten sig anvisad, så är denna charismernas fördelning — såsom *Sohm* [6]) riktigt framhåller —

---

[1]) I Kor. 2, 15 f., 3, 1. [2]) I Kor. 12, 12 f. [3]) I Kor. 12, 11. [4]) I Kor. 12, 7. [5]) I Kor. 14, 26.

[6]) Kirchenrecht sid. 26. — Denna uppfattning om charismerna såsom fördelade till alla i menigheten, som *Sohm* så

den af Gud själf gifna organisationen. Äfven här i menigheten finnes sålunda ett öfver- och underordningsförhållande, allt eftersom en hvar fått sig tilldelad sin charisma. Men här kan det enligt sakens natur icke vara frågan om någon formell rättsbestämmelse, som skulle reglera förhållandet, utan en på fri öfvertygelse om, att Guds vilja det fordrade, grundad underordning under den, som genom sin charisma fått en öfverordnad ställning. Bland de till ledning i menigheten bestämda charismerna hörde nu apostolatets charisma. Gud har satt i menigheten *först apostlar* (I Kor. 12, 28). Det är den charisman, som åsyftar menighetens

---

starkt framhåller, delas också af *Haupt:* Zum Verständnis des Apostolats s. 119 f. Mot dessas framställning i denna punkt uppträder *Lauterburg:* »Der Begriff des Charisma und seine Bedeutung für die praktische Theologie» i Beiträge zur Förderung christlicher Theologie 1898 sid. 18 f. L. gör gent emot de båda nämda gällande, att charisman är inskränkt blott till en del af menigheten, då till charismans väsen enl. L. nödvändigt hör aktualitet. Charismerna såväl i sin helhet som en hvar för sig tillhöra samfundet som sådant, från hvars ande de härflyta. Mellan det hela och hvarje del härskar visserligen det strängaste solidaritetsförhållande, men till πνευματικοί höra dock endast sådana, hvilkas charismer och med dessa förbundna tjänster äro förnimbara och kunna påvisas. Mot det något dunkla resonnemanget vilja vi blott anmärka, att i stället för den urkristna konkreta uppfattningen om kyrkan har här insmugit sig en i senare tid icke ovanlig filosofisk-spekulativ, enligt hvilken kyrkan blir hvad den ej skulle, för att använda Sohms ord, »eine im dunklen Hintergrunde verharrende, rein begriffliche Macht». Enligt den nytestamentliga uppfattningen voro charismerna icke tilldelade menigheten utan de olika medlemmarna i menigheten.

grundläggning genom evangelium (I Kor. 3, 10). Så har Paulus — såsom han säger i Rom. 1, 5 — »fått nåd och apostolat för (att värka) trons lydnad bland alla hedningar». Att erkänna hans charisma var detsamma som att erkänna hans apostolat. »När de sågo den nåd, som var mig förlänad, gåfvo Jakob, Kefas och Johannes, som gälde för pelare, mig och Barnabas handen till gemenskap» [1]). Apostelns inflytande i menigheten sträckte sig äfven så långt och så länge, man erkände hans charisma.

Men liksom man kunde tala om en fördelning af charismerna på det sätt, att en fått apostelns, en annan profetens charisma o. s. v. och därigenom en olikhet i »nådegåfvorna» uppstod, kunde man ex analogia tänka sig en olikhet inom samma charisma på det sätt, att en ägde charisman i högre mått än den andre. Aldrahälst låter sig detta tänka just vid apostelns charisma, i hvilken så många skilda »andegåfvor» måste tänkas ingå. Ja, begreppet charisma i allmänhet måste — såsom *Holtzmann* [2]) framhåller — tänkas stå i samband med naturbegåfningen, och han anför, huru just den naturliga organisationstalangen enligt Pauli betraktelse (I Kor. 12, 28) tänkes träda i den

[1]) Gal. 2, 9. [2]) Neutestamentliche Theologie II, sid. 144 f. — Utom de redan nämda arbetenas framställning af »charisma»-begreppet vilja vi i detta sammanhang äfven hänvisa till *Weiss:* Lehrbuch der Biblischen Theologie des N. Testaments, sid. 373 f.

kristliga menighetens tjänst. Likaså förhåller det sig ock med diakoniens gåfva. Denna Pauli åskådning om charismerna går enligt H. i samma linie som Jesu ord i Mt. 25, 15 om den olika fördelningen af punden åt en hvar efter hans förmåga (ἑκάστῳ κατὰ δύναμιν). Huru vi nu än må se saken, antingen att redan det bärande naturanlaget åstadkommer ett plus eller minus i charisman eller detta »mer eller mindre» på annat sätt kan tänkas uppkomma, faktum står dock kvar: den ene aposteln äger den apostoliska charisman i högre grad än den andre. Och härmed sammanhänger också — hvad vi redan vid betraktandet af den första synpunkten vidrörde — den olika myndigheten eller auktoriteten hos olika apostlarna. Så har aposteln Paulus fått denna charisma i högre mått än de andra på hans område värkande missionärerna, som buro apostlanamn. Eller — öfversatt på nutida språkbruk, hvilket dock ej gör anspråk på att fullt uttömma det urkristna begreppet charisma — den ene kunde vara en större religiös personlighet, som med sina öfverlägsnare gåfvor utöfvade ett kraftigare religiöst och moraliskt inflytande på människorna, än den andre.

Den *tredje* synpunkten: *apostolatet är en tjänst i menigheten.* Vi ha förut haft tillfälle framhålla, att aposteln är Kristi, resp. evangeliets tjänare. I detta sammanhang se vi denna tjänst särskildt från den synpunkten, att den är ett upp-

drag, en tjänst, som skall utföras *i menigheten.* Det är särskildt tväggehanda, vi här vilja fästa oss vid. För det *första:* härpå hvilar apostelns anspråk på underhåll af den menighet, i hvilken han värkar, för det *andra:* utesluter denna hans ställning i menigheten på samma gång alla hierarkiska anspråk. Vi dröja något vid den *första* punkten: aposteln kan på grund af sin ställning i menigheten, för hvilken han »mödar sig och arbetar», fordra, att menigheten skall bidraga till hans underhåll. »Om vi hafva sått åt eder det andliga, är det för mycket, om vi skulle skörda af edert lekamliga?» [1]), säger Paulus till korintierna. När denna praxis först uppkommit, veta vi ej. Sannolikt har den mycket tidigt uppstått, och till densamma bidragit dels den praktiska nödvändigheten för dem, som foro omkring och förkunnade evangeliet och gjort detta till sitt uteslutande lefnadskall, att lefva af församlingens gåfvor, dels har — såsom vi se af Pauli ställning till saken — Herrens ord, att arbetaren är värd sin lön, spelat med in [2]). Att man redan innan Paulus gjort bruk af detta synes framgå däraf, att apostelns vedersakare tydligen gjort ett nummer af, att han ej begagnat sig af denna en apostels rättighet De synas enligt I Kor. 9 hafva användt detta apostelns tillvägagångssätt såsom argument mot hans apostolat:

---

[1]) I Kor. 9, 11.

[2]) I Kor. 9, 14, jmfr. Mt. 10, 10, Se härom *Loening:* anf. arb. sid. 40 f. *Sohm:* anf. arb. 49 f., 73 f.

han har tydligen själf visat, att han icke är en apostel, jämbördig med de andra, då han ej vågat begagna sig af denna en apostels företrädesrätt. Likaledes framgår af sammanhanget i det ofta rätt dunkla II Kor. 11, att de falska apostlarna användt denna en apostels (kringvandrande missionärs) rätt och left af menighetens allmosor. För sin del försvarar Paulus (I Kor. 9) såväl sin frihet att handla såsom han gjort, och anför skäl härför — på grund af de säregna förhållandena i Korint kunde han frukta, att evangelium därigenom skulle lidit afbräck[1]) — som ock sin rättighet att liksom de andra apostlarna, med hvilka han i detta sammanhang jämför sig och ställer sig jämbördig, taga underhåll. Han är en apostel, korintierna själfva voro inseglet på hans apostolat, och han hade därför kunnat njuta ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι (I Kor. 9, 6). För denna rättighet anför Paulus ett Herrens ord och hänvisar till från andra områden hämtade analogier, som skola styrka hans påstående. En sådan, som en gång skulle spela en stor roll, var sammanställandet af evangeliets förkunnare och tjänaren vid det gammaltestamentliga tämplet[2]). Denna jämförelse finna vi vidare utförd i *Didache*[3]), och den skulle en gång blifva den springande punkten i utvecklingen

[1]) I Kor. 9, 12.

[2]) I Kor. 9, 13. 14. [3]) Did. XIII, 3 t Texte und Untersuchungen II. — Se särskildt *Harnacks* kommentar till detta ställe sid. 51 f.

af det kristna läroämbetet i hierarkisk riktning. — Att Paulus med sin jämförelse åsyftat något sådant, kan ingen med fog påstå. Utan tvärtom — och detta är det *andra* vi i detta sammanhang vilja påpeka — apostolatet såsom en tjenst i menigheten innebär, att aposteln liksom Herren själf icke kommit för att härska utan för att tjäna. Därför tillkommer honom icke såsom apostel den företrädesrätt, som *Harnack* i sin polemik mot *Loening* vill vindicera honom: att aposteln kan *despotiskt* ingripa i menighetens lif. Icke ens på det rent religiösa området får den apostoliska auktoriteten användas i denna riktning, utan aposteln Paulus säger de orden, som så ofta blifvit förgätna af dem, som i Herrens kyrka skulle vara »det nya förbundets tjänare»: »icke att vi äro herrar öfver eder tro, utan medhjälpare till eder glädje»[1]. Aposteln Paulus, som förmanar att pröfva allt, undantager sig icke själf från detta prof. När han uppträder med hvad han mottagit af Herren, kan ju detta pröfvande icke komma ifråga. Men när han uppträder med den relativa auktoriteten såsom i frågor, som gälla yttre organisation eller tukt mot någon medlem af menigheten, hänskjuter han sina förordningar till menighetens domvärjo. Se I Kor. 10, 15 11, 13 14, 37. 38 5, 4 II Kor. 2, 10. Det är, hvad vi förut framhållit: apostelns inflytande på menigheten skedde med den personliga öfvertygelsens makt — att man förnam, att Herren talade genom hans mun. Så kunde den förma-

[1]) II Kor. 1, 24.

ningen, som i I Joh. 4, 1 riktas till församlingen: »pröfven andarna, om de äro af Gud» äfven användas på dem, som uppträdde med anspråk på att vara apostlar, såsom framgår af Joh. Uppb. 2, 2.

Den betraktelse, vi från dessa olika synpunkter anställt öfver apostelns auktoritet och ställning i menigheten, utmynnar i följande grundlinier: aposteln har genom det bemyndigande, han af Herren mottagit att föra hans evangelium vidare och den därtill förlänade charisman, en auktoritetsställning i menigheten, som tillkommer Herrens representant, och som sålunda kan ställas vid sidan af Herrens egen. Det var Herren eller, som det också heter, Herrens ande, som talade genom aposteln. Jämte de båda andra religiösa auktoriteterna: *det gamla testamentet* och *Jesu ord,* träder nu såsom *tredje auktoritet aposteln.* Sådant var tydligen betraktelsesättet i den paulinska menigheten. Sådant ock i den urkristna församlingen. Att förblifva Kristus trogen kan ock uttryckas med att »förblifva i apostlarnes lära» (Ap. 2,42). Men å andra sidan: denna högsta auktoritet var dock icke någon hierarkisk myndighet utan en myndighet sådan som Herren själf utöfvade den öfver sina lärjungar d. v. s. ett personligt inflytande, som ock innebar en tjänareställning. Denna var ju äfven den enda, som öfverensstämde med evangeliets natur. Såsom dettas representant måste aposteln visserligen lägga dess måttstock på alla lifvets förhållanden i menigheten, söka i allt fostra

församlingen till trons lydnad, men allt på den fria öfvertygelsens väg. Församlingen var själfständig och själfansvarig. Att denna själfständighet äfven på det rent religiösa området tillkom menigheten, framgår af dess sätt att pröfva. I allmänhet gäller, att normerna och grundsatserna för menighetens lif fastställdes af evangeliets förkunnare, men att dessas utförande berodde på menigheten själf. Och ju längre från det centrala, dess större var församlingens själfbestämningsrätt. Ja, det fanns områden, hvilka enligt sakens natur undandrogo sig apostelns myndighet och uteslutande hörde under församlingens själfbestämningsrätt.

2) Efter dessa mera principiella betraktelser vända vi oss nu till den *andra* frågan *om apostelns förhållande till menighetens organisation.* Efter hvad vi nu redan anfört, är det ju tydligt, att den frågan, huruvida aposteln har med menighetens organisation att skaffa, af oss måste besvaras med ja. För öfrigt ligger i sakens natur, att den, som bringat menigheten evangeliet, äfven måste sörja för, att evangeliet fick de yttre former, som motsvarade dess väsen. Så förde nödvändigheten aposteln till den uppgiften att *organisera* sin menighet d. v. s. att medhjälpa till bildandet af dessa former, som det nya andliga lifvet kräfde. Och detta gäller icke blott ett och annat enstaka fall, i hvilket aposteln på detta sätt ingrep, utan det gäller längs hela linien. Menigheten trädde genom kristendomen in i en helt ny värld. Det gamla

var förgånget; allt har blifvit nytt. Nya faror och nya uppgifter väntade. Det gällde att gifva styrka och fasthet åt det sedliga lifvet, som uppväxte på den nya religionens mark, och likaså att skapa former för det nya menighetslif, som uppspirade. I ena som i andra fallet var det frågan om att organisera menigheten, »de kristne», att den måtte nå fram till »Kristi fulla ålders mått»[1]). Hvad som i detta sammanhang har särskildt intresse är helt naturligt apostelns organisatoriska värksamhet på det sistnämda området, menighetslifvets i inskränktare betydelse, då vi här hafva uppränningen till hvad nu kallas kyrklig organisation. Dock skola vi också med några ord beröra apostelns värksamhet äfven på det andra området, det sedliga området i allmänhet.

Hvad betydelse hade då aposteln för utformandet af det nya *sedliga lif*, som kristendomen födde?

Här gör sig genast skillnaden mellan judekristendom och hedningkristendom gällande. På det förra området ställdes ej detta problem för apo-

---

[1]) Träffande säger därför *Sohm,* anf. arb. sid. 30. »Der Apostel tritt in gleicher Weise auf, mag er Vorschriften über die Ordnung des Einzellebens oder über die Ordnung der Versammlung geben; — — in beiden Fällen handelt es sich um das Leben der Ekklesia (des Leibes Christi).» Apostelns organisatoriska värksamhet på de båda nämda områdena framhålles ock af *Weinel:* Paulus als kirchlicher Organisator och *Wernle:* Anfänge unserer Religion sid. 116 f.

steln. Här lefde man i de gamla formerna och sökte kvarhålla det nya religiösa lifvet i dessa. Först på hedningkristet område förelåg uppgiften i hela dess vidd. Den apostel, kring hvilken intresset då samlar sig, är Paulus. De öfriga, som värkade på hans missionsområde, gjorde det mer eller mindre i hans ande. Här gällde det att bilda nya former. Den mosaiska lagen hade enligt Pauli betraktelse i Kristus nått sitt slut såsom yttre norm för det religiösa lifvet. Äfven dekalogen var på detta sätt icke undantagen. Man fick nu fritt röra sig utan detta lagok. »Allt är det edert!» — kan aposteln tillropa frihetsfolket i Korint. Men det fick icke vara någon självsvåldig frihet; det visar tillägget: »I ären Kristi och Kristus är Guds». Man hade genom Kristus blifvit köpt fri, men för att blifva hans och Guds egendom. Det fanns handlingar, genom hvilka denna religiösa förbindelse med Kristus kränktes eller rent afbröts. Ty då Kristus förde spiran i människosjälarna, måste det visa sig i kärlekens sinnelag mot nästan. Således har friheten fått sin inskränkning. »Allt är tillåtet, men icke allt gagnar.» Så var kärleken till nästan religiöst bestämd. När Paulus i Rom. 14 förmanar till undseende för den svage brodern, heter det (v. 15): »fördärfva icke den, för hvilken Kristus lidit döden.» Allt går sålunda tillbaka till det af Herren själf gifna kärleksbudet: du skall älska Herren din Gud, och din nästa som dig själf. Hela lagen sammanfattas i detta — säger Paulus: du

skall älska din nästa såsom dig själf. (Rom. 13,8 f. Gal. 5,14).

Detta var enkla normer. Men lifvet är mångskiftande och behöfver ofta kasuistik. Och här träder aposteln in med sin myndighet. Han ger stundom ett Herrens ord. I vanliga fall ger han själf, ledd af Guds ande, menigheten anvisningar till sedligt förhållande i lifvets skiftande lägen. Än reglerar han på detta sätt den hedniske konvertitens förhållanden till dennes forna omgifning (I Kor. 8, 10), än ger han anvisning för makars sammanlefnad (I Kor. 7), än mot kvinnornas emancipation (I Kor. 11,3 f.), än är det förmaning mot den sedliga slapphet, som visar sig i att undandraga sig det ordentliga arbetet (II Tess. 3, 11 f.). För öfrigt lämna oss förmaningarna i Pauli bref rikliga illustrationer till apostelns arbete på menighetens sedliga lif. Såsom lefvande förebilder framställer aposteln framförallt Kristus men ock sig själf. »Tagen mig till förebild, såsom jag tager Kristus»[1]).

Vid detta det kristligt sedliga lifvets utformande ansluter sig Paulus till de då bestående formerna för socialt lif. I familjen och staten ser han de naturliga formerna äfven för en kristens lif. Lika litet vill han störande ingripa i den sociala åtskillnaden mellan husbonden och tjänaren. Och synpunkten är här: en hvar må blifva i den kallelse, i hvilken han blifvit kallad, det må nu vara herrens eller slafvens. Apostelns förmaningar i brefven äro ofta grupperade efter dessa synpunkter.

[1]) I Kor. 11, 1.

Det *andra* området för apostelns organisatoriska värksamhet var *menighetslifvet*. Aposteln hade att äfven på detta område söka bilda de yttre former, som bäst motsvarade det nya religiösa lif, som kristendomen framkallat. Den skillnad, som förut konstaterats mellan judekristna och hedningkristna, när det var frågan om nödvändigheten af att bilda nya former för det sedliga lifvet, framträder äfven här. De judekristna lefde sitt menighetslif i anslutning till de gamla formerna. För de hedningkristna gestaltade sig saken i detta afseende helt annorlunda. Det gällde ju i stället att lösrycka de hedningkristna från deras gamla lif, och ej minst gällde detta de religiösa föreställningarna och bruken. Den apostel, som värkade på hednavärldens missionsmark, ställdes därför inför uppgiften att bilda nya former för det religiösa samfundslifvet. Särskildt intresse har naturligtvis här såsom alltid aposteln Pauli verksamhet. Denna träder ju också genom hans skrifter klarast fram i historiens ljus.

Aposteln Paulus söker äfven på detta området att enligt de grundsatser, vi förut angifvit, fostra menigheten. Han gifver äfven i dessa förhållanden antingen ett Herrens ord eller sina egna anvisningar. Han leder själf menighetens första steg, men lämnar den sedan tillfälle att utveckla sig efter sitt eget kynne, på samma gång han uppträder mot independentism. Så kan han gent emot ett bruk, som inträngt i menigheten i Korint

sätta ett: »vi känna icke en sådan sed och ej heller Guds församlingar»[1]. Lämpligen kan apostelns organisatoriska värksamhet på detta område karaktäriseras med Weinels ord: »Nicht Organisation zum Zwecke der Machterringung, sondern Einheit in Bruderliebe, nicht Herrschaft der Virtuosen oder der Priester über Laien, sondern Gottes Herrschaft in Menschenherzen, das sind die Ziele seiner Kirchengründung»[2])

Menighetens själfständighet och solidaritet var alltså apostelns ögonmärke vid hans organisation. Ej heller på detta område finnas några juridiska bestämmelser, som reglera apostelns och menighetens förhållande till hvarandra. Ej heller på detta område kan apostelns värksamhet betecknas såsom »gesetzgeberisch» (Weizsäcker). Utan äfven här handlar aposteln i Herrens namn och endast med evangeliets myndighet, och äfven här är det af fri öfvertygelse, icke af något slags lagtvång, menigheten lyder. Liksom menigheten städse hade rätt och frihet att pröfva apostelns ord, om de voro af Herren eller ej, så hade ock menigheten på detta område att pröfva, om apostelns förordningar voro af Herren. Allraminst på detta område kunde aposteln »despotisk» ingripa, utan här framträder tydligt gränsen för apostelns myndighet. Det var menigheten, som själf bestämde öfver sina medlemmars uteslutande, som själf för-

[1]) I Kor. 11, 16.

[2]) Paulus als kirchlicher Organisator sid. 11.

valtade sina medel och själf utsåg sina förtroendemän i sina egna angelägenheter.

Vi nämde ock solidariteten. Hans verksamhet gick ju också ut på att framkalla solidaritetskänslan i församlingen. Så skrifver aposteln till menigheten såsåsom sådan sina bref. Hvad som så i menigheten förekommit, gör han till menighetens gemensamma angelägenhet. Det är menigheten i sin helhet, som blir föremål för tadel eller beröm. Ja, aposteln sökte också väcka till lif känslan af samhörighet mellan de många församlingarna såsom tillhörande en enda kropp.

Men hvarifrån formerna för denna nya menighetsorganisation?

Härmed ha vi berört en fråga, som varit och är föremål för liflig diskussion. Än har man velat se förebilden till den kristna menighetens organisation i den judiska synagogan. Så *Holtzman*[1]) och i viss mån *Foucart*[2]), *Falconer*[3]). Än i sammanslutningar och kultföreningar på hedniskt område. Så bl. a. *Heinrici*[4]), *Hatch-Harnack*[5]). Än har man förklarat den kristna menighetsorganisationen såsom en mer eller mindre spontan bildning, växlande och mångskiftande efter ort och tid. Så *Loening*[6]), *Neumann*[7]). Till denna sista kategorien

[1]) Pastoralbriefe 1880 s. 194 f. [2]) Des Associations religieuses chez les Grecs 1873. [3]) From Apostle to Priest: se sid. 126. 128. [4]) Die Christengemeinde Korinths und die religiösen Genossenschaften der Griechen i »Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie» 1876. [5]) Die Gesellschaftsverfassung der christlichen Kirchen im Alterthum 1883. [6]) Die Gemeindeverfassung des Urchristentums sid. 42 f. [7]) Der römische Staat und die allgemeine Kirche bis auf Diocletian 1890 sid. 47.

kunna vi ock med en viss reservation räkna *Sohm*, som med skärpa opponerar sig mot antagandet, att den kristna ekklesia skulle bildat sina former i stil med rättsligt organiserade samfund. Vi anföra några belysande ställen ur hans »Kirchenrecht»[1]. »Die Idee der Ortsgemeinde, überhaupt die einer engeren Gemeinde im heutigen Sinne des Wortes, ist für die Organisation der Kirche (der Christenheit) gar nicht vorhanden. Es giebt weder eine Versammlung noch giebt es folgeweise Organe der Ortsgemeinde oder der Hausgemeinde als solcher. Damit ist jede ortsgemeindemässige, vereinsmässige, überhaupt jede örtliche und korporative Art der Verfassung ausgechlossen. Es giebt nur ökumenische Versammlungen, Organe. *Nur die Ekklesia ist vorhanden* und folgeweise *nur* die Ekklesia *ist organisiert.* Was an Verfassung hervortritt, muss das Streben in sich tragen *Kirchen*verfassung, Verfassung der Gesammtgemeinde, der Ekklesia darzustellen. Aber: *Die Ekklesia ist der rechtlichen Organisation unfähig*! — — Es gehört zu den Idealen der Christenheit, zu den *Forderungen*, welche sie an die Ekklesia stellt: keine rechtliche Organisation! Wie hätte auch nur der Gedanke gedacht werden können, dieser Christenheit, dem Leibe Christi, eine vereinsmässige Verfassung, mit Rat der Alten, Archonten u. s. w. zu geben! — — Es giebt keine Gemeinden innerhalb der Christenheit mit irgendwelcher die einzelnen bindenden, zusammenfassenden rechtlichen Organisation. Es

[1]) Sid. 21 f. 28, 66.

giebt vielmehr nur Versammlungen (Ekklesien), bald grosse, bald kleine, bald hier, bald da, und alle diese Versammlungen sind gewissermassen nur Wellen, auf und nieder steigend, kommend und gehend in dem grossen Strom der Christenheit, das Leben, das Wirksamwerden, die sichtbare Erscheinung der Christenheit bedeutend, aber ohne irgend welche rechtliche Vertretungsgewalt. Hat die Versammlung sich aufgelöst, so ist ihre Spur nicht mehr zu finden. Vor ihr wie in ihr und nach ihr besteht nur eine einzige Grösse, *die ganze Christenheit auf Erden,* und diese Christenheit (Ekklesia), der Leib Christi, verträgt kraft ihres Wesens keine menschliche d. h. *keine rechtliche Gewalt*».

Huru riktigt än detta *Sohms* resonnemang beträffande den rättsliga organisationen i kristenheten må vara, ett står dock fast: »die Ortsgemeinde» har såsom sådan enligt de paulinska brefven en stor betydelse. När gudstjänstmenigheten upplösts, är ej dess spår försvunnet, utan kristenheten på den särskilda orten står kvar med sina speciella intressen och uppgifter. Det är menigheten, de kristna i Korint, hvilka allt fortfarande äfven efter gudstjänstens slut höra samman med sina särskilda behof; och på samma sätt är det menigheten, de kristna i Tessalonika eller Galatien, som allt fortfarande känna sig samhöriga o. s. v. Visserligen: det är den ena kristenheten, som i de nämnda fallen kommer till framträdande. Men då den är en konkret företeelse, icke »eine im dunklen Hintergrunde verharrende Macht»,

tager den också former från det jordiska samfundslifvet. Däraf i alla fall de många lokala uppenbarelseformerna af den ena ekklesia. Däraf ock den lokala menighetens framträdande såsom ett samfund bland andra. Men härmed är icke frågan afgjord, af hvad natur denna menighetens organisation är och hvarifrån den hämtat sina former. Att den icke kan vara af rättslig natur, ha vi mer än en gång betonat. Hvarifrån och på hvad sätt dess yttre organisation kommit, skall blifva föremål för vår undersökning. Då den frågan, som närmast föranledt diskussionen, är den om presbyterernas och episkopernas ställning i den äldsta menighetens organisation, må vi i detta kapitel upptaga äfven denna sak till skärskådande, allrahälst ju denna organisations rötter sålunda gå tillbaka till den tid, aposteln organiserade menigheten, alltså varit ett led i denna organisation.

Dessförinnan vända vi oss till själfva gudstjänstmenighetens organisation. Den gemensamma gudstjänsten var nämligen, såsom vi redan i inledningen sökt visa, församlingslifvets centrum och utgångspunkt. Från gudstjänstmenigheten fick menigheten i sin helhet sitt namn. I samlandet omkring Herrens ord och Herrens måltid måste menigheten fortfarande uppbyggas på den en gång lagda grunden. Så stärktes förbindelsen med den upphöjde Herren, som var hufvudet för församlingen. Här stärktes ock känslan af samhörighet mellan de olika medlemmarna af kristenheten på

samma ort, ja, i denna ekklesia förnam man sig såsom en lem af hela kristenheten, Kristi kropp. Hit löpte de skilda samfundstrådarna samman till en enhet, på samma gång som härifrån krafter strömmade ut och följde de kristna på deras vandring i världen. Här var det, menighetsmedlemmarnas sedliga lif reglerades efter Herrens ord och apostelns anvisning. Här var det ock, som medlemmarnas förhållande till hvarandra af aposteln eller ordets förkunnare organiserades. I anslutning till förmaningen att alltid tacka Gud och Kristus »med psalmer och lofsånger och andliga sånger» säger också aposteln: »varen underdåniga hvarandra i Kristi fruktan» [1]). Såsom allmän regel för de kristnas menighetslif gäller: »öfver allt kärlek, som är det fullkomliga bandet, och Kristi frid före ordet i edra hjärtan, till hvilken I ären kallade i en kropp» [2]). Äfven på detta området äro tron och kärleken de ledande makterna.

Men dessa gudstjänster voro ej ett kaos, ty Gud är icke »oordningens Gud». Så kommer då frågan åter: hvarifrån de yttre formerna för dessa sammankomster? Har aposteln tagit det ena eller andra samfundets ordning till förebild, eller är den kristna menighetsordningen äfven på denna punkt en fri skapelse? Här möta vi samma svar, som när det gäller frågan om menighetens organisation i dess helhet. Vanligen anser man, att aposteln

---

[1]) Ef. 5, 19 f. [2]) Kol. 3, 14. 15.

Paulus infört en änkel gudstjänstordning mer eller mindre efter den judiska synagogans mönster, och att han sedan låtit de olika menigheterna utveckla sin gudstjänst på den lagda grunden. För det andra alternativet eller att Paulus vid denna sin organisation anslutit sig till de grekiska kultföreningarnas ordning uttalar sig *Heinrici*[1]). H:s resonnemang är följande. Såväl grundprincipen i Pauli predikan som ock skaplynnet af de paulinska församlingarna tala emot en efterbildning efter judiskt mönster. Den judiska synagogan var, säder H., det mäst lifskraftiga uttrycket för den judiska religionen såsom nationalreligion. I radikal motsats mot denna står Pauli predikan. Mot det judiska inflytandet talar ock enl. H. de paulinska menigheternas karaktär; och han anför härvid, att dessa gudstjänster hafva en egendomlig från den judiska synagogan skilld prägel. Missbruken, som uppkommo vid gudstjänster t. ex. i Korint, skulle varit en omöjlighet, ifall den stränga judiska seden införts; och de sedliga skadorna ha just sitt ursprung i de hedniska resterna, som funnos kvar i menigheten.

För att nu börja med det sista, kan det tydligen ej vara något argument emot apostelns ut-

---

[1]) Die Christengemeinde Korinths und die religiösen Genossenschaften der Griechen i: »Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie» 1876 sid. 465 f. 470 f. 476. — I öfverensstämmelse med Heinrici uttalar sig ock *Rietschel:* Lehrbuch der Liturgik I 1900 sid. 235 f.

bildande af gudstjänsten efter judiskt mönster, då ju tydligen — hvilken organisation man än införde — den hedningkristna menigheten behållit åtskilligt kvar af den hedniska jordmån, i hvilken den en gång varit planterad, och hvarifrån missväxter fortfarande sköto upp. Tydligen behöfver här ej vara frågan om någon noggrann efterbildning i detalj af den judiska synagogan, utan blott ett öfverflyttande i stora drag af den ordning, som här existerat. Så t. ex. måste väl läsningen af det gamla testamentets heliga skrifter, som var i bruk vid den judiska menighetens gudstjänst, nödvändigt tänkas öfverflyttad till Guds menighet i det nya testamentet.[1]) Äfven enligt den judiska ordningen var stor frihet lämnad åt den enskilde att uppträda.[2]) Inom den allmänna ramen, hämtad från den judiska synagogan, kan mycket väl den frihet, som präglar de paulinska menigheternas sammankomster, rymmas. *Weissäcker* pekar också på det judiska draget i de paulinska menigheternas gudstjänst, att judiska ord i dessa förekommo. Ett sammanhang mellan dessa båda kan därför icke förnekas, äfven om vi ej vilja gå så långt, att vi instämma med *Weissäcker*,[3]) när han säger: »es ist darin (in der Gestalt dieser Versammlungen) kaum ein erheblicher Unterschied zwichen der jüdischen Gemeinde und der

---

1) Se *Weissäcker:* Apost. Zeitalter sid. 571 f.

2) Se *Schürer:* Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi II 1886 sid. 375 f.

3) Anf. arb. sid. 540.

heidenchristlichen». Å andra sidan är det, enligt hvad vi redan anfört, a priori osannolikt, att Paulus, när han gifver föreskrifter för de nyomvända hedningarnas religiösa sammankomster, skulle anslutit sig till deras föregående hedniska gudstjänstbruk. Lika litet behöfver en senare anslutning till de hedniska mysteriekulterna innebära, att denna analogibildning måste gå tillbaka till den urkristna tiden, utan härstammar denna — såsom en *Hatch*,[1] *Neumann*[2] m. fl. antaga — från en senare tid. För oss står sålunda fast, att Paulus vid organisationen af sina menigheters gudstjänstlif anslutit sig icke till den hedniska samtidens kultorganisation utan med vanlig frihet tagit den judiska synagogan till mönster.

Hvem var nu ledaren vid dessa menigheters gudstjänster? När aposteln var närvarande vid dessa sammankomster, var han naturligtvis den självskrifne ledaren. Apostelen ägde ju också »regementets» charisma. Hvilka som sedan ledde desamma, veta vi ej med visshet. Apostelns föreskrifter beträffande ordningen vid dessa äro nämligen riktade åt menigheten i sin helhet, hvilket dock ej behöfver utesluta, att, såsom vi senare få tillfälle beröra, menigheten godvilligt kunnat underordna sig vissa »ledare» eller »föreståndare» vid dessa sammankomster. Alltnog: aposteln gifver menigheten som sådan anvisningar beträffande ordningen

---

[1]) Se särskildt: Griechentum und Christentum. Deutsch von Erwin Preuschen sid. 210 f. [2]) Anf. arb. sid. 46 f.

vid dessa sammankomster och söker leda den att bekämpa de missbruk, som vid dessa insmugit sig. Vi hänvisa till I Kor. 11—14. Det är i några korta och kärnfulla satser, han uttrycker de grundsatser, efter hvilka menigheten bör gå tillväga. Så lägger han dem på hjärtat: »Allt må tjäna till uppbyggelse!»[1], »allt må tillgå skickligt och ordentligt»[2]) o. s. v.

Centrum vid menighetens sammankomster var Herrens ord och Herrens måltid. Villkoret för närvaro vid den senare var dopet.[3]) Hvilka bestämmelser har aposteln utöfver de redan nämda gifvit menigheten om dessas förvaltning?

Ordets förkunnelse kunde aposteln icke gifva i uppdrag åt några vissa personer. Det var charisman, »andebegåfningen», som afgjorde, hvilka som skulle framträda med detta. Så säger aposteln Paulus till korintierna: »när I kommen samman, så bringar hvar och en något med: psalm, undervisning, uppenbarelse, tungomålstalande, uttydning».[4]) Hvem som hade charisman, kunde således ingen formell bestämmelse afgöra, icke ens ett uppdrag från aposteln eller menigheten. Den förlänades åt den enskilde medlemmen icke af menigheten utan af Gud. Menigheten hade blott att pröfva, om Guds ande talade. Insåg den, att så var förhållan-

---

[1]) I Kor. 14, 26. [2]) I Kor. 14. 40. [3]) Om de skillda församlingarna, den ena med ordet, den andra med Herrens måltid som centrum se *Weizsäcker:* Apostl. Zeitalter sid. 548 f. *Rietschel:* Lehrbuch der Lithurgik sid. 236. [4]) I Kor. 14, 26.

det, hade den att erkänna charisman och tillåta den »begåfvade» att uppträda. Något annat ligger ej heller i den sed, vi äfven förefinna i den apostoliska tiden, att någon »med profetia och handpåläggning» insattes i menighetens tjänst, det må vara frågan om ordet eller diakonien. Profetian innebar ett kungörande från Guds sida, att den, som skall träda in i tjänsten, äger ifrågavarande charisma. Handpåläggningen var en ceremoni, som innebar, att menigheten erkände charisman och tog dess innehafvare i sin tjänst.[1]) För den pröfning, som menigheten hade att anställa mot dem, som i anden talade, ger Paulus i I Kor. 12, 3 en enkel kanon: »ingen, som talar genom Guds ande, säger: Kristus är en förbannelse» och »ingen kan säga: Jesus, en herre, utan genom den helige ande.» — Ej heller känna vi något närmare till, i hvilkas händer han lagt ledningen af »Herrens måltid». Det är endast af en tillfällig anledning, nämligen de vid dessa måltider i Korint uppkomna oordentligheterna, aposteln förer dem närmare på tal. Skulle man göra någon slutsats af de korta meddelandena, skulle de gå i den riktning, att i Korint ingen särskild ledning fanns vid dessa. Såsom vi få se, är det måhända förhastadt att draga en dylik slutledning. — Lika litet känna vi något närmare till, hvem som utfört dophandlingen i menigheten.

---

[1]) Om ordinationen i den urkristna kyrkan se bl. a. *Loening:* Anf. arb. sid. 72 f. *Hatch:* Die Gesellschaftsverfassung sid. 135 f. *Sohm:* anf. arb. sid. 57 f.

Trots det att Paulus sätter denna handling högt — hela det kristna lifvet sättes i förbindelse med dopet; jmfr Rom. 6 —, säger han om sig själf, att Kristus icke sändt honom att döpa utan att förkunna evangeliet.[1]) I Korint t. ex. har han döpt endast några få namngifna. De nyomvändas dop har han sålunda öfverlämnat åt andra, i främsta rummet väl åt sina underordnade medhjälpare. Intet tyder på, att dess fullgörande tillkom någon viss medlem af menigheten[2]) såsom i en senare tid presbytererna och episkopen, för att nu ej tala om det från urkristen och sålunda evangelisk uppfattning orimliga, att dopets värkan skulle ställts i något beroende af dopförrättaren, om han vore t. ex. presbyter eller episkopos. Detta senare tänkesätt tillhörde en senare period — den katolska. Ännu i Didache nämnes icke något om en ständig dopförrättare,[3]) under det att i dess bearbetning »de apostoliska konstitutionerna» 7 bok 22 kap. förordningen om dopet ställes till biskopen och presbyteren.[4]) Att dock redan i den urkristna tiden med församlingsföreståndarens växande betydelse äfven dophandlingen för »ordningens skull» ställts under dennes uppsikt, är måhända icke uteslutet.

Nu några ord om menighetens tuktande uppfostran af sina medlemmar och apostelns inflytande på denna.

---

[1]) I Kor. 1, 17. [2]) Jmfr *Hatch:* Griechentum und Christentum sid. 218 f.

[3]) Did. VII, 4. [4]) Texte und Untersuchungen II, 2 sid. 186.

Församlingen är ej en våg, som förgår, och hvars spår ej mer finnes, sedan dess sammankomst är upplöst; utan de kristne på samma ort höra äfven i lifvet ute i världen tillsammans och känna sig såsom medlemmar icke blott af den stora ekklesian utan framförallt af den afdelning af denna, som finnes på en gifven ort. Visserligen är gudstjänstförsamlingen det sammanhållande bandet mellan medlemmarna, men dess värkningar spåras alltfort i lokalmenigheten, hvilken som sådan har sina särskilda plikter. Sålunda ger aposteln icke blott förordningar, som gå ut på att organisera menigheten vid själfva dessa sammankomster utan ock på att reglera menighetens inflytande på sina medlemmar utom gudstjänsten. Så förmanar aposteln de olika menigheterna att åtaga sig de felande medlemmarne och i fostrande syfte öfva tukt mot sina medlemmar. Så skrifver aposteln till galaterna: »Bröder, om en människa råkar falla i någon synd, I, som ären andens män, bringen en sådan tillrätta med saktmodighetens ande och se på dig själf, att icke du likaledes blir frestad.»[1]) Skulle förmaningen ej hjälpa, skulle man — råder aposteln — draga sig ifrån sådana kristna. I II Tess. 3, 6 skrifver han: »vi befalla eder, bröder, i vår Herres Jesu Kristi namn, att I dragen eder tillbaka från hvarje broder, som vandrar oordentligt och icke efter den anvisning, som I mottagit af oss». Och

---

[1]) Gal. 6, 1.

i 14 v. af samma kapitel säger aposteln, att om någon icke hörsammade hans ord, som han i brefvet framställt, skulle de anteckna denne och icke inlåta sig i umgänge med honom, på det han skulle skämmas. »Dock» — tillägger aposteln — »hållen honom icke såsom en fiende utan varnen honom såsom en broder.» Menigheten såsom sådan har att äfven i umgängelsen visa sig såsom Kristi menighet.

Men i sakens natur ligger, att menigheten särskildt vid sina sammankomster fungerade såsom sådan, och att den äfven då afgjorde frågor, som rörde tukt och ordning bland medlemmarna. Detta framgår af I Kor. 5. Här är det frågan om en sedlighetsförbrytelse, som är begången i menigheten. Aposteln har i ett föregående bref gjort menigheten ansvarig för hvad som passerat och väntade, att menigheten skulle visat sin indignation öfver brottet genom att utesluta syndaren ur sin midt. Detta hade man emellertid underlåtit. Nu fordrar aposteln af menigheten, att den, »när vi komma tillsamman, I och min ande med Jesu Kristi kraft» skulle öfverlämna den skyldige till straff.[1]) Det är aposteln, som äfven här uppträder med den andliga myndigheten och »i Herrens Jesu namn» ger menigheten sitt beslut tillkänna; men det är me-

[1]) Hvad detta straff innebar se *Dobschütz:* Die urchristlichen Gemeinden sid. 39 f. 269 f. Jmfr *Schmiedel* i Holtzmanns Hand-Commentar till detta ställe och *Heinrici* i Meyers Kommentar.

nigheten, som fattar det definitiva beslutet och kan häfda en självständig ställning.

Likaledes är det menigheten, som — visserligen efter apostelns tillstyrkan — åter förlåter den felande och upptager honom i sin krets, såsom det framgår af II Kor. 2, 1 f., vare sig det här är frågan om samma fall som i I Kor. 5 (så *Dobschütz)* eller — såsom vanligen antages — ett nytt.

Alltså: lokalmenigheten har plikten att mot sina medlemmar öfva en tuktande uppfostran och kan i detta syfte utesluta ur församlingen. Aposteln kan i detta fall såsom alltid med apostolisk myndighet lägga sitt ord i vågskålen och har såsom apostel en tungt vägande röst i menighetens rådslag, men rätten att utesluta och upptaga ligger i menighetens egen hand.

Samma omfattning och samma gräns för apostelns myndighet gent emot menigheten finna vi ock, när det är frågan om att i menigheterna insamla pänningemedel till ett ändamål i evangeliets tjänst. Vi åsyfta den kollekt, som aposteln Paulus utanordnar från åtskilliga församlingar. Så från menigheterna i Galatien (I Kor. 16, 1), menigheten i Korint (I Kor. 16, 1 f. II Kor. 8, 1 f. Rom. 15, 26), från Makedoniens församlingar, från hvilka inflöto rikliga medel till »sammanskottet för de helige» (II Kor. 8, 17 Rom. 15, 26). De kommunistiska idéer, som enligt urgammal tradition en tid härskat i den kristna modermenigheten, ha sannolikt varit upphofvet till den fattigdom, som sedan rådde i

denna menighet. Paulus hade en gång vid ett högtidligt tillfälle gifvit löfte om att i sina menigheter värka för lindrandet af de jerusalemiske kristnes nöd. När han nu i sina menigheter värkar för, att de skulle bringa modermenigheten i Jerusalem hjälp, framställer han detta såsom en sedlig och religiös plikt. I Rom. 15, 27 heter det, att om hedningarna fått del af de judekristnas andliga goda, skulle de dela med åt dem af sitt lekamliga och i II Kor. 8, 9 hänvisar aposteln i detta sammanhang till Jesu Kristi uppoffrande kärlek såsom förebilden. Han uttalar — säger han — icke någon befallning (v. 8) utan ger allenast sitt råd (v. 10). I denna afsikt är det också, som han utdelar sina anvisningar beträffande sättet för dessa medels insamlande (1 Kor. 16, 1 f.). Han kan icke med någon myndighet tvinga menigheten, blott med den auktoritet, han har såsom evangeliets representant, gifva den förmaningar och råd. Och såsom alltid, när det är frågan om ett personligt förhållande, är det här menigheten, som har afgörandet i sin egen hand.

Äfven när det blef frågan om denna kollekts öfversändande, lämnade aposteln af helt naturliga skäl plats också åt menigheten att utse ombud för att tillvarataga dess intressen. Så läsa vi i II Kor. 8, 18 f. att för att framföra församlingarnas gåfvor voro sända dels apostelns medhjälpare Titus, dels tvänne kristna bröder, hvilka aposteln betecknar såsom församlingarnas befullmäktigade (ἀπόστολοι

ἐκκλησιῶν). Om den ene af dessa säger aposteln uttryckligen, att han är vald af församlingarna (χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν). Hvad vi vilja konstatera är menighetens självständighet i sina egna angelägenheter.

Vi ha nämt kollekten. Därmed ha vi berört en särskild sida af apostelns organisatoriska värksamhet: han söker väcka till lif och underhålla känslan af samhörighet mellan de olika lokalmenigheterna. Hvarje menighet skulle betrakta sig såsom ett led i den stora ekklesian, Kristi kropp. Till denna känslas framkallande bidrog i sin mån den nu omtalta kollekten till modermenigheten i Jerusalem. Det starkaste sammanhållande personliga bandet mellan de hedningkristna menigheterna var naturligtvis aposteln själf. På sina missionsresor sökte han värka för det nu nämda målet. »Paulus hat in jeder Gemeinde von den anderen Gemeinden erzählt oder durch seine wandernden Mitarbeiter erzählen lassen; das weckte Beschämung, Entrüstung, Nacheiferung, Ehrgeiz. Jede Gemeinde sah sich beobachtet und auch wohl kritisiert von allen Gemeinden in der ganzen Welt. Dazu kam die Gemeinsamkeit des Gebets für den Apostel und mit ihm für bedrängte Gemeinden»[1]). För samma mål värkade alltså äfven de kringresande missionärerna, apostelns medhjälpare. Han inskärpte hos menigheterna gästvänskapens plikt mot dessa

---

[1]) *Wernle:* Anfänge unserer Religion sid 127.

(I Kor. 16, 10 f.). — Aposteln hade sålunda vid sin menighetsorganisation äfven detta i sikte: stärkandet af solidaritetskänslan hos de skilda menigheterna.

Ännu återstår ett led i den apostoliska organisationen, det förut nämnda episkopos-ämbetet, församlingsföreståndarens tjänst. Här är icke platsen att behandla de olika hypoteser, man uppställt om detta ämbetes uppkomst och utveckling[1]. Vi vilja blott gifva några korta antydningar

---

[1]) De olika åsikterna äro sammanförda hos *Dunin-Borkowski:* Die neueren Forschungen über die Anfänge des Episkopats. Vidare hänvisa vi bl. a. till *Loening* anf. arb. sid. 1—32. *Sohm:* anf. arb. »Bischöfe», »Presbyteren»· *Réville:* Les Origines de l'épiscopat. — Vi anföra här några af de viktigaste uppfattningarna från senaste tid om den sak, vi behandla. *Hatch-Harnack* anser för möjligt, att på judekristligt område πρεσβύτεροι tidigt kunnat existera såsom en efterbildning af de judiska presbytererna; men med dessa ha de hedningkristna presbytererna intet att skaffa. På hedningkristet område kan man särskilja en trefaldig organisation: 1) den pneumatiska (apostlar, profeter och lärare), 2) den patriarkaliska (πρεσβύτεροι = seniores, och νεώτεροι), 3) den administrativa (ἐπίσκοποι, framgångna ur πρεσβύτεροι, och διάκονοι); ur sammansmältningen mellan 2) och 3) och genom öfverflyttande af de charismatiska ämbetenas auktoritet på de administrativa har den senare organisationen framgått (Hatch-Harnack Gesellschaftsverfassung u. s. w. Expositor 1887 sid. 328 f. Theolog. Literaturzeitung 1889 sid. 421 f.).

Sohm: i likhet med Hatch anser S. presbyter icke vara någon ämbetstitel utan ett stånd i menigheten; presbyterer äro de »äldste», till andlig mognad komne kristna. Ur dessas krets har biskopen framgått. Hans uppgift knyter sig till förvalt-

om uppkomsten af denna tjänst i menigheten, såvidt de nytestamentliga skrifterna gifva några upplysningar därom.

Församlingen visar sig på denna punkt tydligen såsom en lokalförsamling med sina särskilda behof. Äfven *Sohm*, som förnekar, att i den urkristna tiden någon sådan menighet fanns, måste dock erkänna, att, när vi tala om de »äldstes» och biskoparnes uppgift, vi hafva för oss »eine Vorstufe der Gemeindebildung». »Es kommt hinzu, dass in der Feier der Eucharistie sowie in der Verwaltung des Kirchenguts ein — — — — sich stetig wiederholendes, praktisches, örtliches Intresse gegeben ist, welches seine Befriedigung thatsächlich fordert, auch wenn kein apostolisch Begabter in der Versammlung sich befindet. So machen sich hier Um-

---

ningen af den eukaristiska gudstjänsten. Till denna hörde bön och mottagandet och förvaltandet af de gåfvor, som där framburos »åt Kristus». Men för dessa uppgifter fordrades en »charisma», hvilken ägdes af aposteln, profeten och läraren. Men dessa voro ej till finnandes i hvarje församling, och då träder biskopen in som deras ställföreträdare. Han är sålunda ej, såsom Hatch velat göra honom till, en finansämbetsman, utan lärare i brist på »profeterna och lärarne» (Did. XV, 1).

Loening (sid. 47 f. 58 f.): biskopsämbetet har spontant framvuxit i den kristna menigheten. Namnet har den allmänna betydelsen, som ofta möter i den tidens litteratur. Synonyma med ἐπίσκοποι äro προϊστάμενοι och ἡγούμενοι. Presbytererna äro däremot en analogibildning efter den judiska synagogans äldste. I en senare tid användes ἐπίσκοποι och πρεσβύτεροι promiscue, såsom framgår af Tit. 1, 5—7. — Jmfr. *Loofs:* Die urchristliche Gemeindeverfassung i Theologische Studien und Kritiken 1890 sid. 619 f.

stände wirksam, welche auf die Erzeugung einer örtlichen Organisation (Gemeindeverfassung) innerhalb der Christenheit hindringen. Und diese örtliche Organisation hat ihren nächsten Ausdruck in dem Bischofsamt gefunden». Dock ej heller här tal om något *rätts*förhållande. — Alltså är här frågan om ett behof, som framkommit i lokalmenigheten som sådan.

Huru har det kommit till denna särskilda tjänst i menigheten?

I I Tess. 5, 12 f. riktar Paulus följande förmaning till menigheten: »vi bedja eder, bröder, att I kännens vid dem, som hos eder möda sig (κοπιῶντας) och förestå eder (προϊσταμένους) i Herren och förmana eder, och hållen dem synnerligen högt i kärlek för deras värksamhets skull». Här talas om föreståndare i menigheten, hvilkas värksamhet går ut på att förmana, d. v. s. öfva själavård. I Rom. 12 nämnes bland de olika charismerna äfven »föreståndarens»: ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ (v. 8). På det bekanta stället i I Kor. 12, 28 nämnes gåfvan κυβερνήσεις, hvilket bildar den sakliga parallellen till προϊστάμενος. I sista kapitlet af I Kor. ger Paulus en förmaning, som rör just detta församlingsämbete. I v. 14 f. skrifver han: »jag förmanar eder bröder, I kännen ju Stefanas' hus, att det är förstlingen (ἀπαρχή) i Achaia, och huru de ställt sig själfva till de heliges (= de kristna brödernas) tjänst i Achaia — så mån äfven I vara underdåniga sådana liksom en hvar, som

arbetar med och har ett mödosamt kall (παντὶ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι). Jag gläder mig öfver att hafva Stefanas, Fortunatus och Akaikus hos mig. — De ha vederkvickt min och eder ande. Så mån I också anse dem såsom sådana». De senast citerade versarne äro lärorika. Det åsyftas här tydligen föreståndarens tjänst. Först och främst använder aposteln om denna tjänst samma uttryck, som han begagnar om sin egen: κοπιᾶν och ἐργεῖν. Vidare lämna versarne en inblick i detta församlingsämbetes uppkomst. Det är förstlingen (ἀπαρχή) af den kristna menigheten, som frivilligt ställt sig i menighetens tjänst. Förstlingen var hållpunkten i apostelns värksamhet. I de förste kristnes hus har aposteln hållit de religiösa sammankomsterna. Deras familj har bildat den första husförsamlingen och därmed utgångspunkten för apostelns vidare missionsvärksamhet. De ha såsom de äldste mäst bepröfvade kristna fått en viss auktoritet i den unga menigheten. När aposteln lämnade trakten, ha dessa helt naturligt fått hans uppdrag att vaka öfver hans påbegynta värk. Med dessa har aposteln underhållit förbindelsen, och från dem har han mottagit underrättelser om menighetens lif. Då gudstjänsten var medelpunkten i menigheten, ha de sannolikt vid denna kommit att intaga en ledande ställning; och när »profeten och läraren» saknades, ha säkerligen de äldste och bepröfvade kristna uttalat förmaningens ord och vid Herrens måltider, såsom

framgår af Didache, uttalat den bön, som vid dessa städse förekom.

Utom namnet προϊστάμενοι påträffa vi — så i Fil-br. — ordet ἐπίσκοποι med den vanliga i profangrekiskan och i LXX förekommande betydelsen vårdare, ledare. Vidare ἡγούμενοι (ledare) och ποιμένες (herdar). Alla synonymer, olika uttryck för samma sak.[1]) Med tiden segrade benämningen ἐπίσκοποι öfver de andra. Men samtidigt intränger på hedningkristet område en ny benämning: πρεσβύτεροι (de äldste). När den judekristna menigheten gick under och den hedningkristna blef allena rådande, inträngde i denna senare den förras benämning på sina ledare. Såsom så ofta i historien — *victus victori legem dat.* Presbyter och episkopos uppträda nu jämte hvarandra såsom synonymer. Så i Tit. 1, 5—7, Apg. 20, 17, 28. I I Petribref möter endast den judekristna titeln »presbyter». —

Aposteln förmanar nu menigheten att vara underdåniga dessa (I Kor. 16, 16), hvilket dock icke innefattar något rättstvång, lika litet som när han (Ef. 5, 21) förmanar: »varen underdåniga hvarandra». Det är äfven här fråga om kärlekens underordnande. »Hållen dem synnerligen högt i kärlek för deras värksamhets skull» (I Tess. 5, 13).

---

[1]) Jfr. *Loofs:* nämda upps. i Theol. Stud. u. Krit. 1890.

Öfver församlingsföreståndarens och menighetens förhållande till hvarandra kan sättas samma öfverskrift som öfver apostelns förhållande till denna: det är kärleken, som bjuder, och kärleken, som lyder.

B.

Den efterapostoliska tiden.

I.

Apostolatets utsträckning och begränsning.

I den apostoliska tiden var det tvänne riktningar, som gjorde sig gällande beträffande uppfattningen om apostolatets utsträckning. Den ena: apostlarna voro sådana, som af Herren fått i uppdrag att förkunna evangelium, den andra: apostlarna voro de tolf, resp. de tolf och Paulus. Vi återfinna dessa båda riktningar i den efterapostoliska tiden. Den senare af dem kommer slutligen till herravälde; och vi skola söka finna anledningen härtill. Men under hela denna tid ända fram till Eusebius finnas äfven spår af den äldsta uppfattningen, än på det sätt, att apostlainstitutionen i denna form en tid bortåt kvarstod i kyrkan, än på det sätt, att erinringen om densamma dröjde kvar, sedan saken själf upphört.

Hvilka äro de underrättelser, vi ha om apostolatets fortsättning i den efterapostoliska tiden?

Det förnämsta vittnesbördet härom finna vi i *Didache*, som, från hvilken tid den än må stamma, representerar ett tidigt stadium i den kristna kyrkans organisationshistoria. Här i Didache möter oss apostolatet såsom en ännu bestående institution vid sidan af profetens och lärarens ämbete. I kap. XI, 3 f. heter det: »beträffande apostlarna och profeterna i öfverensstämmelse med evangeliets föreskrift (κατὰ τὸ δόγμα τοῦ εὐαγγελίου) förfaren så: hvarje apostel, som kommer till eder, skall mottagas såsom Herren. Han må icke dröja kvar mer än en dag; om det är nödvändigt, äfven den andra; om han dröjer tre dagar, är han en falsk profet. Och när aposteln går bort, må han ej taga något med utom så mycket bröd, han behöfver till nästa nattkvarter; om han fordrar penningar, är han en falsk profet.» —

Häraf framgår, att apostolatet på den tiden i vissa delar af kristenheten var en bestående inrättning, att apostlarna voro kringresande missionärer, som inrättade sitt lif efter de i Jesu instruktionstal till apostlarna gifna föreskrifterna (Mk. 6 med parallelställen). Detta är betydelsen af κατὰ τὸ δόγμα τοῦ εὐαγγελίου [1]). Men vi finna ock, att det blifvit nödvändigt att uppställa kriterier, efter hvilka en apostel skulle bedömas, och vid dessa kriterier skimrar igenom, att apostolatet redan på vissa håll råkat i förfall, i det evangeliet an-

[1]) Jfr. *Harnacks* kommentar till Did. sid. 38 samt Die Mission und Ausbreitung sid. 253.

vändes för »slem vinnings» skull. Dessutom synes framgå af detta ställe i Did., att skillnaden mellan aposteln och profeten ej så skarpt iakttogs: *aposteln* kan kallas en falsk *profet*.

Om apostolatets utsträckning utöfver de tolfs krets och, såsom det synes, fortfarande bestånd i den tid, i hvilken författaren lefde, talar *Hermas' Herde*[1]. I Visio III ser Hermas kyrkan under gestalten af ett torn, bygdt af sten. I visionens stund ser han, huru den härliga byggnaden reste sig, sten fogades till sten, och i kap. 5 heter det då om dessa stenar: »de fyrkantiga och hvita, som i fogningarna sluta väl till — dessa äro *apostlarna* och biskoparna och lärarna och diakonerna — — —, af hvilka några äro afsomnade, andra ännu i lifvet». Enligt sammanhanget gäller detta tillägg äfven apostlarna. Alltså skulle sådana ännu finnas på författarens tid. — Det vidsträcktare apostlabegreppet framträder likaledes i Sim. IX, 15, 4, där det säges, att de 40 stenarna, som från djupet infogades i byggnaden, äro *apostlar* och lärare, som predika om Guds son. Någon godtycklig delning af dessa i den riktning, att apostlarna skulle vara de tolf, lärarna de öfriga, är naturligtvis icke tillåten, utan ha apostlarna genom sammanställningen med lärarna fått en mer obestämd utsträckning. Samma är förhållandet i Sim. IX, 25, 2. — Om apostlar i den vidare bemärkelsen

---

[1]) De s. k. apostoliska fäderna citeras efter *Funk:* Patres apostolici, Tübingen 1901.

talas väl ock i samma liknelse (IX) kap. 17 »dessa tolf bärgen äro tolf folkstammar, som bebo hela världen. Ibland dessa har Guds son blifvit predikad genom apostlarna». Möjligen ha vi dock här en anspelning på en i äldsta tid uppkommen legend i anslutning till Mt. 28, 19. I detta fall skulle det här åsyftas de tolf; och då skulle hos Hermas stå sida vid sida det vidsträcktare apostlabegreppet, enligt hvilket apostolatet till och med vore en bestående institution, och det inskränktare, de tolf apostlarna.

Redan i Didache funno vi, att gränsen mellan apostlar och profeter var flytande. Sannolikt har man med tiden ej kunnat fasthålla skillnaden mellan dessa båda slag af vandringslärare. Hänsyftning på dylika kristna vandringslärare — de urkristna apostlarna och profeterna — förekommer i *Lucianus*' ofta citerade »de morte Peregrini» kap. 11—16. Här omtalas, huru en kringvandrande man, en viss Proteus Peregrinus, hos de kristna gällde såsom προφήτης καὶ θιασιάρχης καὶ ξυναγωγεύς, och huru han hedrades såsom en Gud och var deras lagstiftare (νομοθέτης) och öfverhet (προστάτης, jmfr προϊστάμενος om församlingsföreståndaren). Det omtalas, huru de kristna sörjde för honom, sedan han af de hedniska myndigheterna blifvit satt i fängelse. Då höllos måltider för honom, deras heliga skrifter förelästes, och Peregrinus var såsom en ny Sokrates. Från fjärran håll sände man underhåll till den fångne, och han fick en icke

ringa inkomst. Om någon uppträder såsom en goet och förslagen man, bedrager han lätt de enfaldiga kristna, säger Lucianus, och kan rikta sig på deras bekostnad.

I dennn Lucianus' beskrifning ha vi illustrationen till Didaches apostlar. Vi finna, att en tid bortåt kristna vandringslärare fortfara att uppträda och gjorde anspråk på samma myndighet och rättighet som den urkristna tidens apostlar och profeter. Men vi se ock, till hvilket förfall denna urkristna institution på vissa håll kommit.

En ljusare bild af dessa vandringslärare — de nämnas ej uttryckligen apostlar men äro dock en fortsättning af den gamla apostlainrättningen — ger *Origenes*: Contra Celsum III, 9 (anfördt efter *Harnack:* Die Mission und Ausbreitung sid. 253 f.). »De kristna uppbjuda allt, hvad de kunna, för att utbreda den kristna tron (τὸν λόγον) öfver hela jorden. Därför göra somliga det till sin lifsuppgift, att gå omkring icke blott i städerna utan ock i byarna och gårdarna för att vinna nya troende åt Herren. Och man skall icke kunna säga, att de göra det för vinnings skull, då de ofta icke ens vilja taga så mycket, som de behöfva för sitt uppehälle; och om nöden ofta tvingar dem att taga något till skänks, så nöja de sig med att tillfredsställa de mäst trängande behofven, ehuru så många äro beredda att gifva dem vida mer. Och om i våra dagar bland de talrika, som gå öfver till tron, några rika och högtställda män och ömma och

ädla kvinnor gästvänligt upptaga dem, som förkunna tron, kan väl någon drista påstå, att några af begär efter anseende förkunna den kristna tron?» — Vi kunna mellan raderna läsa anklagelserna, som riktats mot de kristna vandringslärarna.

Den andra riktningen från den apostoliska tiden eller apostolatets begränsning till de tolf, resp. de tolf och Paulus, har, såsom var att vänta, det öfvervägande antalet representanter. Men ännu skimrar här och hvar det vidsträcktare apostolatet fram väl icke såsom en företeelse i den tid, man själf lefde i, utan såsom en reminiscens från en föregående period.

I de apostoliska fäderna äro genomgående apostlarna de tolf och Paulus.

Så i *I Klemensbr.* I kap. 47, 4 skiljes Apollos från apostlarna under benämningen »en af dem bepröfvad man». Af de öfriga ställena hos Klemens framgår, att med apostlarna åsyftas de tolf och Paulus. Kap. 42, 1—3: »apostlarna förkunnade oss evangelium på Herrens Jesu Kristi befallning. Kristus har fått sitt uppdrag af Gud, apostlarna af Kristus. — Sedan apostlarna fått sina uppdrag och blifvit fullt vissa genom vår Herres Jesu Kristi uppståndelse samt blifvit betrodda Guds ord, utgingo de o. s. v.» Detta syftar på den evangeliska berättelsen om de tolfs utsändande. Att Paulus dock ej är utesluten, framgår af kap. 5, 3: »må vi ställa oss för ögonen de goda apostlarna!», hvarefter i § 5 Paulus anföres så-

som exempel. Utom på de anförda ställena förekommer »apostel» i kap. 44, 1, där syftande på de nu nämnde — de tolf och Paulus.

Samma är förhållandet i *Ignatii* bref: ordet apostel fattas i den inskränktare betydelsen. Vi hänvisa till följande ställen: Ep. ad Magn. VI, 1: »befliten eder nu att göra allt i endräkt, i det biskopen har den främsta platsen i Guds ställe och presbytererna en plats, som motsvarar *apostlarnas kollegium*», alltså en inskränktare krets[1]). Ep. ad Magn. XIII, 2: »Varen underdåniga biskopen och hvarandra, såsom Kristus efter köttet var underdånig Fadern och *apostlarna* Kristus». Ep. ad Trall. III, 1: »varen underdåniga biskopen såsom Faderns motbild och presbytererna såsom Guds rådsförsamling och *apostlarnas kollegium*». Jmfr ep. ad Trall. VII, 1, ad Smyrn. VIII, 1. — Att Paulus också räknas till apostlarna, framgår af ep. ad Eph. XII, 2 jmfrdt med XI, 2, Ep. ad Rom. IV, 3. —

[1]) Är *Sohms* tolkning af detta och liknande ställen (anf. arb. sid. 145, 148) riktig, skulle det här särskildt åsyftas ledningen af den eukaristiska församlingen. I enlighet med källan A af den apostol. K. O. c. 2 (Texte u. Untersuchungen II, 5 sid. 10 f.) jämföres den eukaristiska församlingen med den himmelska församlingen i Apokalypsen. Där äro — heter det — 24 »äldste», presbyterer, 12 på Guds högra, 12 på Guds vänstra sida. På samma sätt skall det tillgå i den jordiska församlingen. — Vårt ställe skulle då säga: biskopen sitter i Guds ställe, presbytererna på hvardera sidan om honom till det dubbla antalet af de tolf apostlarna. Förutsatt denna tolknings riktighet, skulle här då vara en gifven inskränkning till de 12 apostlarna.

Ignatius betonar själf afståndet mellan sig och apostlarna i ep. ad Trall. III, 3, ad Rom. IV, 3.

Intet skäl finnes, att i *Polykarpus'* bref spåra en vidsträcktare omfattning af apostolatet än som påträffats i de ignatianska, äfven om, såsom *Harnack* framhåller, afgörandet här är mindre säkert. De ställen, i hvilka apostlarna föras på tal, äro kap. [III, 2] VI, 3 IX, 1.

I skrifvelsen om *Polykarpus' martyrdöd* nämnes denne kap. XVI, 2 »en apostolisk och profetisk lärare» (διδάσκαλος ἀποστολικὸς καὶ προφητικός). Honom tilläggas sålunda i viss mening alla de epitet, som tillhöra den urkristna trias: apostlar, profeter och lärare. Han är en »lärare» (sålunda icke apostel) dock med en apostels och profets myndighet.

Barnabasbrefvet. På två ställen i detta bref nämnas apostlarna *expressis verbis,* och på båda ställena är det tydligt frågan om de tolf. I kap. V, 9 läsa vi: »men då han utvalde sina egna apostlar, som skulle förkunna hans evangelium, dessa, som voro utöfver all synd orättfärdiga — på det han skulle visa, att han icke var kommen att kalla rättfärdiga utan syndare — då uppenbarade han sig själf vara Guds son.» I kap. VIII, 3 säges det, att de, hvilka mottagit fullmakt att förkunna evangelium, voro »tolf till antalet till ett vittnesbörd för stammarna; ty tolf äro Israels stammar.» — Dock framgår af Barnabas' bref, att författaren äfven

räknar Paulus såsom apostel. Han visar kännedom om hans bref.

Med några ord vilja vi äfven beröra den *utomkanoniska evangelie*litteraturen och traditionen.[1]) I dessa förekommer genomgående apostolatets begränsning till de tolf, stundom väl i bestämd afsikt att utesluta Paulus.

I *Ebioniterevangeliet* [e. Epiphanius, hæres. 30, 13] 6, lägges följande ord i Jesu mun: »I skolen enligt min afsikt vara tolf apostlar till ett vittnesbörd för Israel.»

I *Naasenerevangeliet* [e. Hippolyt Philos. V] 3 säges om Jesus, att han af de tolf stammarna utvalde de tolf lärjungarna och genom dem talade till hvarje stam.

I *Petrusevangeliet* liksom i *Petri apokalyps* talar författaren i Petri namn: »Vi de tolf Herrens lärjungar», (Petri ev. XIV, 59, Apok. 5).

I *Petri predikan,* kap. 7, läggas följande ord i Jesu mun: »Jag utvalde eder tolf lärjungar, som jag ansåg mig värdiga, — — och om hvilka jag antog, att de skulle blifva trogna sändebud (ἀποστόλους) och sände eder ut i världen att predika evangelium för de på jorden lefvande människorna».

I de *Klementinska homilierna* [Epiph. h.], 2. säges det om Herren, att han hade tolf apostlar efter de tolf månadernas tal.

---

[1]) Efter *Preuschen:* Antilegomena. Die Reste der ausserkanonischen Evangelien und urchristlicher Ueberlieferung. 1901.

Härefter vända vi oss till *Justinus.*[1]) Herrens apostlar äro de tolf. Äfven Paulus är en apostel. Vi finna hos Justinus hänsyftningar på de paulinska brefven.

På de tolf apostlarna syftar Justinus i Dial. 106, 333 C: »[Jesus] stod midt bland sina bröder, *apostlarna*, hvilka efter hans uppståndelse från de döda och sedan de blifvit öfvertygade om honom, att han före sitt lidande talat med dem om dess nödvändighet» — — — Dial. 53, 273 C: »efter hans korsfästelse voro *lärjungarne* förströdda, ända tills han uppstod och öfvertygade dem, att det var profeteradt om honom, att han måste lida. Och sedan de blifvit öfvertygade därom, gingo de ut i hela världen och lärde».

I Apol. I, 45, 5 talas om *apostlarna*, som utgått från Jerusalem och förkunnat ordet. Jmfr Apol. I, 49, 5. I Apol. I, 67, 8 heter det: »dagen efter Kronos' dag (lördagen) uppenbarade han sig för sina apostlar och lärjungar».

Ofta talar Justinus om »apostlarnas erinringar» (ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων), som han ock kallar *evangelierna* Apol. I, 66, 3 I, 67, 3. Häraf kan man dock ej sluta, att äfven en Lukas skulle kallas apostel, såsom framgår af Dial. 103, 331 D: »de erinringar, hvilka, som sagdt, blifvit bearbetade af apostlarna och dem, som varit deras följeslagare».

[1]) Apol. ed. *Krüger:* Die Apologieen Justins des Märtyrers 1896. Dial. ed. *Otto* 1848.

Ireneus[1]. Apostlarna äro de tolf. Vi behöfva blott hänvisa till ställen sådana som Contra haeres. III 1, 1, där Ireneus berättar, att efter Herrens uppståndelse apostlarne blifvit utrustade med den helige ande och utgingo till jordens ändar, förkunnande evangeliet och himmelens frid till alla människor. Här ha vi åter den gamla legenden i anslutning till Mat. 28, att redan apostlarna missionerat öfver hela den då kända världen. Vidare [I 3, 2] III, 12, 1 — kompletteringsvalet till de tolfs krets — III, 12, 10 — Stefanus utvald till diakon af apostlarna.

Paulus, som ofta citeras, nämnes apostel.

Erinringen om ett vidsträcktare apostlabegrepp finnes i II, 21, 1: i polemik mot tolf-eon-läran säger Ireneus att, ifall man ansåge apostlarnas antal typiskt, kunde man icke hålla sig till 12-talet, »ty efter de tolf apostlarna finna vi, att vår Herre har utsändt framför sig 70 andra».

Samma uppfattning om apostolatet, som vi påträffat hos Ireneus, återfinna vi hos *Tertullianus*[2]. Bland de talrika ställen, på hvilka Tertullianus talar om apostlarna och deras uppdrag, må vi anföra följande för att illustrera vårt gjorda påstående. I skriften Adv. Marc. IV, 21 angriper Tertullianus Marcion, därför att denne i sin framställning af evangeliet öfverhoppat stället om de tolfs utsändande. Emot dennes anklagelse, att de

---

[1]) ed. *Stieren* 1853.

[2]) ed. *Oehler* 1854.

tolf skulle förfalskat evangeliet, framställer Tertullianus (Adv. Marc. IV, 3, 163), att Marcion med denna beskyllning anklagar Kristus själf. Att äfven Paulus, på hvilken M. stöder sig, erkännt de tolf såsom apostlar, bevisar hans färd upp till Jerusalem enl. Gal. 2 (Adv. Marc. IV, 2, 162). I Gal. 2 är det ej frågan om någon »söndring i evangeliet» (separationem evangelii) utan blott om en fördelning af värksamheten (de præscr. hær. XXIII).

Herren har af sina lärjungar utvalt de tolf förnämste, att de skulle vara när honom (de præscr. hær. XX). Gent emot Marcion, som ansåg endast Paulus såsom apostel, söker Tertullianus bevisa, hvarför Jesus utvalt just *tolf* apostlar; och i detta resonnemang spelar talsymboliken in (Adv. Marc. IV, 13). Ja, i sin opposition mot Marcion kommer Tertullianus också att anföra den tradition, enligt hvilken äfven de 70 kallades apostlar — en återspegling af det vidsträcktare apostolatet, dock tillhörande en förgången period (Adv. Marc. IV, 24). Däremot vägrar T. Lukas apostlatitel: *Lucas non apostolus sed apostolicus, non magister sed discipulus* (Adv. Marc. IV, 2). Och gent emot heretici känner Tertullianus just behofvet att inskränka apostolatet till de tolf och Paulus. Belysande för Tertullianus' tankegång är De præscr. hær. XXI: »har Herren Kristus Jesus utsändt apostlar att predika, så böra inga andra mottagas såsom predikanter än de, Kristus insatt, emedan ingen känner fadern utan sonen och den, för hvilken sonen uppenbarar sig;

men sonen synes icke hafva uppenbarat sig för några andra än apostlarna». — — »Men», tillägger han, »hvad apostlarna predikat d. ä. hvad Kristus uppenbarat för dem, det kan, påstår jag, icke annorledes bevisas än genom de af apostlarna själfva grundade menigheterna, för hvilka de själfva predikat dels genom det lefvande ordet dels sedan genom brefven».

Från apostlarnas lära afvika däremot heretici och Marcion, Apelles, Valentin o. s. v. »Må de bevisa sig vara nya apostlar, må de säga, att Kristus åter kommit ned till jorden, åter själf meddelat undervisning, åter blifvit korsfäst, åter blifvit död, åter uppstått. Så har han nämligen beskrifvit apostlarna» o. s. v. (De præscr. hær. XXX). »Hvilka äro väl de falska apostlarna, om icke bedräglige evangelii förkunnare» *(adulteri evangelizatores)* (De præscr. hær. IV).

Till sist äfven några ord om apostolatets förekomst i *Eusebius' kyrkohistoria*[1]). I detta sammelverk med utdrag ur skrifter från vidt skilda tider påträffa vi också växlande uppfattningar sida vid sida. Eusebius nöjer sig med *sic et non.*

Apostlarna äro för Eusebius i främsta rummet de tolf (bl. a. I, 10, 7). Han upprepar legenden om de tolf apostlarnas världsmission (II, 3, 1). Detta utesluter ej, att Paulus är apostel; ja, Paulus öfverträffar alla de andra apostlarna i uttryckets kraft

---

[1]) Ed. *Dindorf.*

och tankarnas rikedom (III, 24, 4). Jämte detta inskränktare apostlabegrepp, som är det härskande, finna vi ock hos Eusebius en reminiscens af det urgamla vidsträcktare apostlabegreppet. I I, 12, 5 säger Eusebius i anslutning till I Kor. 15, 5—7: »slutligen, då utom dessa ännu flera funnos, hvilka i likhet med de tolf kallades apostlar, såsom också Paulus själf var ibland dem, så tillägger han ännu: därefter visade han sig för alla apostlarna». I II, 1, 2 anföres ett yttrande från Klemens, i hvilket Jakob, Herrens broder, nämnes apostel. I ett citat från Polykrates nämnes Filippus från Apg. 21 apostel (III, 31, 2). Man har häri (så *Réville*)[1] velat se en återspegling af den äldsta tidens språkbruk, då ännu denna skillnad mellan evangelist och apostel icke förefanns, i hvilken tid sålunda lätteligen en sammanblandning af de båda männen med lika namn kunnat uppkomma[2]. — Samtidigt med detta skiljer Eusebius mellan de tolf såsom apostlar och de sjuttio såsom lärjungar (I, 12, 1 III, 24, 5).

Apostolatet i inskränktare omfattning har segrat. Apostlar äro de tolf och Paulus. Det vidsträcktare apostolatet står kvar blott såsom en dunkel erinring från forntiden.

Hvilka voro de medvärkande faktorerna till detta resultat?

---

[1]) Les origines de l'épiscopat sid. 138 f.

[2]) Se *Mc Giffert:* The Church History of Eusebius 162. *Heinrici:* Das Urchristentum in der Kirchengeschichte des Eusebius.

Redan vid utgången af den apostoliska tiden stodo de tolf och Paulus i förgrunden. De förra ha denna sin framskjutna plats att tacka den evangeliska berättelsen om Herrens utsändande af de tolf, Paulus åter sin charisma, som satt så rika frukter i hans apostoliska gärning. Men ännu vid utgången af den apostoliska tiden fanns såsom en kvarlefva från denna en skara apostlar eller vandringslärare. Såsom framgår af Didache och Lucianus, urartade detta apostolat. Dessa vandringslärare hade ock fått en farlig medtäflare om makten i biskoparna, lokalmenighetens »föreståndare». Redan i III Joh. kan man spåra striden[1]), hvilken skulle sluta med biskopens seger. Till denna bidrog just striden mot heresierna. Belysande för detta är hvad vi förut anfört från Tertullianus. Gent emot hereticis anspråk på apostolisk auktoritet satte man de tolf och Paulus. Dessas tradition var bevarad af biskoparna, »*apostolici seminis traduces*», emedan kedjan af biskoparna kunde ledas ända upp till en apostel eller en apostolisk man, som varit lärjunge till någon af dessa apostlar (De præscr. hær. XXXII). Det vidsträcktare apostolatet förlades till den urkristna tiden. Man såg gärna detta i de sjuttio, som af Herren utsändts.

---

[1]) Se Texte u. Untersuchungen XV, 3 b.

2.

Aposteln och menigheten.

Under denna rubrik blott följande korta reflexioner.

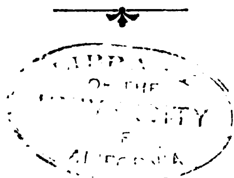
Det fortsatta apostolatets förhållande till menigheten och dennas förhållande till detta illustreras bäst af Didache. Vi sågo, att å ena sidan den apostoliska myndighet och de apostoliska rättigheter, man fått i arf från apostlatiden, vidhöllos — ännu heter det, att de, som förkunnade Herrens ord, skulle mottagas såsom Herren själf —, men att å andra siden garantier mot dessas missbruk blifvit af nöden.

Aposteln lefver, ändock han är död. Herrens apostlar — de tolf och Paulus — fortfara att värka i sina menigheter genom sina ord och sina organisationer. Apostelns skrifna ord förvarades och var en auktoritet vid sidan af det gamla testamentet och Herrens ord. De olika skriftcanones, som nu uppstodo, vittna härom. Hans muntliga ord — det lefvande ordet — förvarades genom traditionen i de församlingar, inom hvilka aposteln värkat. Hans förordningar i menigheten fortlefde.

Men snart inträder i den efterapostoliska tiden den stora förändringen: den formella rättens expansion öfver hela församlingslifvets område. Rätten intränger på den yttre organisationens område. Men rätten intränger äfven på religionens

fridlysta område. Evangeliet, som stått främst och varit det allt behärskande under den apostoliska tiden, tränges i bakgrunden för rättens garantier. I den apostoliska tiden hade Herrens ord gällt: »hvar två eller tre äro församlade i mitt namn, där är jag midt ibland dem». Denna tidens lösen blef: *ecclesia in episcopo est.* Prästen blef medlaren. Utan biskopen (resp. presbyteren) intet dop och ingen nattvard giltiga. Ämbetet blef det primära, evangeliet det sekundära.

Denna tidens organisation kan liknas vid en palimpsest. Öfverst stå de rättsliga bestämmelserna. Men gör man skriften ren från den rättsliga synpunkten, kan man ännu se den apostoliska tidens förordningar i ganska läslig skrift. Först en senare tid blef det dock förbehållet att utsöndra den öfversta skriften och afläsa den ursprungliga, i hvilken den genomgående grundtanken är: *evangeliet främst.*

RÄTTELSER OCH TILLÄGG.

Sid.	11	r.	5	n.	står	'dahē	läs	ēdāh
»	14	»	1	o.	»	κυρίοῦ	»	κυρίου
»	19	»	3	o.	»	Kristna	»	kristna
»	47	»	5	n.	»	שְׁלִיהַ	»	שְׁלִיחַ
»	60	»	3	n.	»	sitt	»	hans
»	64	»	2	n.	»	Schmeidel	»	Schmiedel
»	66	»	11	o.	»	färhärligad	»	förhärligad
»	90	»	17	o.	»	ὑπερλίαν	»	ὑπερλίαν
»	137	»	3	n.	»	t	»	i
»	140	»	12	o.	»	utetlutande	»	uteslutande.
»	146	»	5	o.	utgår: så-			

Utom de på sid. 60 redan nämda skrifterna hänvisas till *Wernle:* Anfänge unserer Religion sid. 237 f.

